

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

TÜRKİYE'DE 1960-1980 ARASI SOL SİYASAL HAREKETLER VE ENTELEKTÜEL KÖKENLERİ

Evren Yüce

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2011

TÜRKİYE’DE 1960-1980 ARASI SOL SİYASAL HAREKETLER VE ENTELEKTÜEL
KÖKENLERİ

Evren Yüce

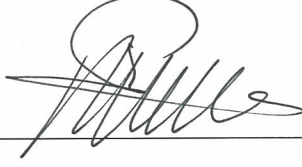
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

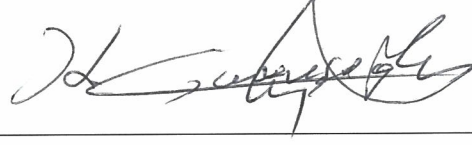
Ankara, 2011

KABUL VE ONAY

Evren Yüce tarafından hazırlanan “Türkiye’de 1960-1980 Arası Sol Siyasal Hareketler Ve Entelektüel Kökenleri” başlıklı bu çalışma, 13 Nisan 2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

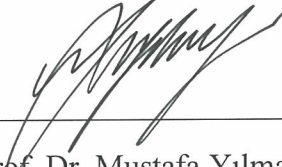
Prof. Dr. Aylin Görgün Baran (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. Halim Çavuşoğlu (Danışman)

Prof. Dr. Gülay Arıkan

Prof. Dr. Mustafa Yılmaz

Yrd. Doç. Dr. Tuğça Poyraz Tacoğlu

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan Çakın

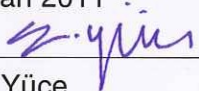
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin/Raporumun 3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

13 Nisan 2011

Evren Yüce

ÖZET

YÜCE, Evren. *Türkiye’de 1960-1980 Arası Sol Siyasal Hareketler Ve Entelektüel Kökenleri*, Yüksek Lisans Bitirme Tezi, Ankara, 2011.

Siyasal hareketler, toplumsal devinimlerin bir parçası olarak görülebilir. Toplumların tarihine baktığımızda, özellikle dikey toplumsal hareketlerin genellikle siyasal hareketliliklerle geldiğini ve toplumsal devrimlerin bu şekilde geliştiğini söyleyebiliriz. Bu anlamda siyasal hareketleri oluşturan iç dinamikleri görmek önemlidir.

Türkiye’de toplumsal-siyasal hareketlerin en yoğun olduğu dönemlerden biri 1960-1980 yılları arasındaki dönemdir. Bu dönemde özellikle sol siyasal hareketler tüm dünyada olduğu gibi ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda bu dönemdeki hareketlerin entelektüel kaynaklarının da göz ardı edilemez olduğu ve Türkiye’de siyasal açıdan bu dönemde şiddet olaylarının yanı sıra büyük çaplı bir muhalefet etme ve bilinçlenme ortamının da bulunduğu söylenebilir. İşte bu bilinçlenme ve muhalefet etme ortamıdır ki, öğrenci kesiminde ve daha sonra da işçi kesimi ile taşrada yaşayan insanların belirli bir düzeyde teorik bilgilerinin gelişmesine yol açmış görünmektedir.

Anahtar Sözcükler

Toplumsal Hareketler, Siyasal Hareketler, İdeoloji, Türk Solu, Entellektüelite

ABSTRACT

YÜCE, Evren. The Left Political Movements And Its' Intellectual Roots In Turkey Between The Years 1960-1980, Master's Thesis, Ankara, 2011.

The political movements, can be seen as a part of the social movements. When we observe the history of the societies, we can see the vertical moves occurs especially with the political movements and social revolutions occurs by the same way.

The most intense period of social-political activity in Turkey is between the years 1960-1980. We can say that during this period especially left political movements has been most decisive like it happened in the world. So it's obvious that in this period the movements have complicated intellectual resources. In this most intensive chapter of the Turkish political history there is a large scale of awareness and opposition in the politic area and there is also violence. And because of this Awareness process the teorical knowledge of the society has been developed. it has developed first between students, then between workers and finally between the people who lives at the rural.

Key Words

Social Movements, Political Movements, Ideology, Turkish Left, Intellectuality

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
BİLDİRİM.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vii
ÖNSÖZ.....	ix
 GİRİŞ.....	 1
 1.BÖLÜM :ARAŞTIRMANIN KONUSU,ÖNEMİ VE YÖNTEMİ.....	 6
1.1 Araştırmanın Konusu.....	6
1.2 Araştırmanın Amacı Ve Önemi.....	6
1.3 Araştırmanın Yöntemi.....	7
1.4 Araştırmanın Soru Cümleleri.....	8
1.5 Veri Toplama Teknikleri.....	9
1.6 Veri Analiz Teknikleri.....	9
 2. BÖLÜM : KURAMSAL ÇERÇEVE VE KAVRAMLAR.....	 10
2.1 Toplumsal Hareketler.....	12
2.2 Siyasal Hareketler.....	18
2.3 Gençlik.....	20
2.4 İdeoloji.....	21
2.5 Aydın.....	24
2.6 İdeolojik Aktarım Araçları: Kitle İletişim Araçları.....	28
 3. BÖLÜM: DÜNYADA 1968 GENÇLİK HAREKETLERİ VE ETKİSİ.....	 33
 4. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE GENÇLİK HAREKETLERİ.....	 39
4.1 Türkiye’de Gençlik Hareketlerinin Kökenleri.....	39
4.2 1960’lı Yıllar Ve Ekonomik Durum.....	47
4.3 Türkiye’de Belli Başlı İşçi Eylemleri.....	50

4.3.1. Saraçhane Mitingi.....	50
4.3.2. ‘Aç’ların Yürüyüşü.....	51
4.3.3. Kavel Grevi.....	51
4.3.4. Paşabahçe Grevi.....	53
4.4 Türkiye’de Sendikalar Ve Tarihsel Gelişimleri.....	54
4.4.1 Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (DİSK).....	58
 5. BÖLÜM : TÜRKİYE’DE 1968 ÖĞRENCİ-GENÇLİK HAREKETLERİ VE ENTELEKTÜEL KAYNAKLARI.....	 65
5.1. Türkiye’de Gençlik Hareketlerinin Entelektüel Ve İdeolojik Kökeni.....	70
5.2 Türkiye’de 1960-1980 Arası Öncü Olmuş Aydın Kökenli Oluşumlar Ve Entellektüel Katkıları.....	71
5.2.1 Türkiye İşçi Partisi (TİP).....	71
5.2.1.1 Kısa Tarihçe.....	71
5.2.1.2 TİP’in Sol Siyasal Hareketlere Entelektüel Katkısı.....	72
5.2.2 Doğan Avcıoğlu, Yön Ve Devrim Dergileri	76
5.2.2.1 Kısa Tarihçe.....	76
5.2.2.2 Yön Hareketinin Entelektüel Etkileri.....	77
5.2.2.3 Devrim Dergisi.....	79
5.2.3 Mihri Belli Ve Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD)	80
 6. BÖLÜM: SOLDAKİ ÜÇ ANA EĞİLİMİN (TİP, YÖN, MDD) SİYASAL HAREKETLERİN ENTELLEKÜEL ÇEVRELERDE YAYILMASININ ETKİSİ...84	
6.1. TİP, Yön Ve MDD Hareketlerinin Öğrenci-Gençlik Hareketine Etkileri Ve FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu).....	85
 SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	 92
KAYNAKÇA.....	98
EKLER.....	104

KISALTMALAR DİZİNİ

- ABD: Amerika Birleşik Devletleri
 AP: Adalet Partisi
 Bank-Sen: Bankacılar Sendikası
 Cam-İş: Cam İşçileri Sendikası
 CGP: Cumhuriyetçi Güven Partisi
 CHP: Cumhuriyet Halk Partisi ya da Cumhuriyet Halk Fırkası
 DEV-GENÇ: Devrimci Gençlik Federasyonu
 DEV-GÜÇ: Devrimci Güç Birliği
 DİA: Devletin İdeolojik Aygıtları
 DİSK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
 DÖB: Devrimci Öğrenciler Birliği
 DP: Demokrat Parti
 FKF: Fikir Kulüpleri Federasyonu
 Hak-İş: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu
 İİSB: İstanbul İşçi Sendikaları Birliği
 İstanbul Basın-İş: İstanbul Basın İşçileri Sendikası
 Kristal-İş: Kristal İşçileri Sendikası
 Maden-İş: Maden İşçileri Sendikası
 MC: Milliyetçi Cephe
 MDD HAREKETİ: Milli Demokratik Devrim Hareketi/Tezi
 MHP: Milliyetçi Hareket Partisi
 MİSK: Milliyetçi İşçi sendikaları Konfederasyonu
 MSP: Milli Selamet Partisi
 MTTB: Milli Türk Talebe Birliği
 SDS: Almanya Sosyalist Öğrenciler Birliği
 SKD: Sosyalist Kültür Derneği
 SPD: Alman Sosyal Demokrat Partisi
 SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
 TBKP: Türkiye Birleşik Komünist Partisi
 TBMM: Türkiye Büyük Millet Meclisi
 TCK: Türk Ceza Kanunu
 TEP: Türkiye Emekçi Partisi

THKO: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP/C: Türkiye Halkın Kurtuluş Partisi Cephesi
TİİKP: Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi
TİP: Türkiye İşçi Partisi
TİSK: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TKP: Türkiye Komünist Partisi
TKP-ML: Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist
TMTF: Türk Milli Talebe Federasyonu
Türk-İş: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
UNEF: Fransa Ulusal Öğrenci Birliği
Vagon-Li: Yataklı Vagonlar Şirketi

ÖNSÖZ

Bu araştırmayı yapmayı tercih etmemin başlıca sebebi özellikle 1960-1980 döneminde gençlik hareketleri içinde yer almış olan ve aralarında kendi aile üyelerimin de bulunduğu insanların neler yaşadıklarını ve belli ideolojilerin savunuculuğunu nasıl yaptıklarına ilişkin merakımdı. Okuma ve yazma aşamasında gördüm ki, aslında bu, salt entelektüeller etrafında gelişen bir hareketten çok, özellikle sol siyasal görüş mensubu kesimin kanaatince kötü giden yönetime muhalefet etme isteği ve bilinçlenme çabasıyla ortaya çıkan, entelektüel kökenleri derinlerde yatan karmaşık bir süreçtir.

Konuya çeşitli açılardan yaklaşmamı sağlayan değerli Mehmet Atay'a, sabırla bana tahammül eden ve yardımlarını eksik etmeyen değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Halim Çavuşoğlu'na, bilgi ve katkılarını benden esirgemeyen Hacettepe Üniversitesi Sosyoloji bölümündeki değerli hocalarıma, görüşmelerde katkı sağlayan ve deneyimlerini benimle paylaşan değerli insanlara ve özellikle görüşmeler sırasında bana manevi desteğini esirgemeyen biricik arkadaşım Göze Çakır'a ve aileme teşekkür ederim.

.

GİRİŞ

Siyasal katılım, hiç kuşku yok ki değişik toplumlarda değişik şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Sistemin meşruiyeti ve devam edebilmesine bağlı olarak, bir zamanlar sadece seçkin kesimin katılımıyla sağlanabilen kitlesel mevcudiyet, tarihsel süreç içerisinde bazen devrimlerle, bazen savaşlarla, bazen askeri müdahalelerle, günümüzde ise çoğunlukla demokrasi yani kitlelerin nisbi temsiliyle sağlanmaya çalışılmaktadır.

Geçtiğimiz yüzyılda, insanlık, küresel anlamda birçok gelişmeye tanıklık etmiş, bilimde, sanatta, ekonomide birçok gelişme gerçekleşmiş, bunun yanında tüm bu gelişmelerle bağlantılı olarak da iki büyük dünya savaşı yaşanmıştır. Tüm bu gelişmelerle birlikte bu yüzyıl içerisinde illegal¹ siyasal hareketler ve hümanist ideolojiler yaygınlık kazanmış, özellikle 1968’de hemen hemen bütün dünyada gözlemlenebilen öğrenci hareketleri ve onu izleyen işçi hareketleri gibi kitlesel karşı çıkışlar, birçok yeni hakkın elde edilmesini sağlamıştır.

Türkiye’de ise kitlesel, toplumsal ve siyasal hareketler, özellikle Osmanlı Devletinin son döneminden itibaren var olmaya başlamışsa da, 1960-180 döneminde günümüz açısından da çok yoğun olaylara sahne olmuştur. Bu dönemi önemli kılan, temelde Türkiye’de ilk kez oldukça kapsamlı ve örgütlü bir şekilde sisteme muhalefet olmasıdır. Ve bu kitlesel muhalefetin entelektüel düzlemde halk kitlelerine nasıl benimsetildiği ya da halkın nasıl benimsediği ilgi çekici bir konudur. Zira yine ilk kez bu dönemde okuma, tartışma ve siyasal katılım oranı, oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmıştır.

Genel olarak bakıldığında, yaklaşık 20 yıllık bu dönem, salt sağ-sol çatışması gibi basit tanımlarla dile getirilmeye çalışılsa da uygulamada gerçekler

¹ Burada illegalden kastımız sisteme karşı hem sistemin verdiği olanaklar hem de sistemi düzeltebilmek ya da değiştirebilmek amacıyla yalnızca kitlesel meşruiyetle yapılan hareketlerdir.

bambaşka gibi görünmektedir. Özellikle bu ideolojilerin kitlelere benimsetilmesi bağlamında, entelektüel kaynaklar, bu durumu anlamak için kaçınılmaz referans noktalarıdır.

Konumuz bağlamında söz konusu dönemde, ‘aydın kesim’ dışında, büyük kitlelerin de bilinçlenme eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Marksist-Leninist teorinin ilk defa olarak büyük ilgi görmesinin en önemli nedenlerinden birisi şu şekilde açıklanabilir: “çalışanlar ile işveren arasındaki ilişkilerin başlangıcından bu yana ‘düşmanca’ olmasının sebebi, işverenin, rekabetçi ekonomik koşullarda kar edebilmek ve ayakta kalabilmek için çalışanı ‘sömürmek’ mecburiyetinde olmasıdır” (Edgell, 1998: 13). Bu anlamda özellikle Türkiye’de dönemin “sol” hareketlerini ele almak ve bu hareketler içerisindeki düşünsel ve siyasi dinamikleri ortaya koymak önemlidir.

Türkiye’de özellikle 1970’li yıllarda kitlelerin siyasallaşması veya siyasete katılması, her ne kadar silahlı çatışmalar ön plana çıksa ve çıkarılsa da, salt içi boşaltılmış bir siyasi çatışma ortamına indirgenemez. Özellikle günümüzde bu konuda birçok araştırma, dönemin konjonktürüne yeni açılımlar getirmeye çalışmakta ve bu anlamda bugün hala çok sayıda toplumsal olgunun ya da fenomenin nedenlerini içinde barındıran o dönemin yeniden incelenmesi söz konusu olmaktadır. Biz de bu dönemi incelerken, özellikle 12 Mart 1971 askeri muhtırasına kadar olan dönem ve sonrasını birbirinden ayrı ele almak gerektiği kanısındayız. Her ne kadar çalışma içerisinde böyle bir başlık ayırımına gitmeyecek olsak da, kuşkusuz ki bu muhtıra, ele alacağımız dönemi kendiliğinden ikiye ayırmış olmaktadır. Nitekim Savran da (1992:105), “1980 darbesini önceleyen 1971 müdahalesinin esas hedefinin, yükselen toplumsal muhalefet ve sosyalist hareketin temelinde yatan sınıf mücadelesini durdurmak ve buna ortam yaratan 1960 sonrası düzeni geriletmek olduğunu” ifade etmiştir. Ara dönemin Başbakanı Nihat Erim’in ‘sosyal uyanışın ekonomik gelişmeyi aştığı’ saptaması da bu yargının doğruluğuna işaret etmektedir.

Bu konu hakkında, tarihçi gözüyle birçok araştırma yapılmışsa da, sosyolojik açıdan dönemin entelektüel temelini ve yayılma noktalarını kategorize etmeye yönelik pek az araştırma bulunmaktadır. İşte bu nedenle, biz de dönemin toplumsal-siyasal hareketlerini –sol hareketler bağlamında- irdeleyerek bu hareketlerin entelektüel anlamda nasıl, kimler, ve hangi örgütler aracılığıyla yayıldığını ortaya koymayı ve bunları kategorize ederek bu alanda bilimsel birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktayız. Zira bu konuda yapılan çeşitli çıkarımların çoğunluğu, dönemin hareketlerini salt şiddet eylemleri olarak görmekte ve bu açıdan ele almaktadır. Bununla birlikte, oldukça geniş çaplı bir örgütlülük, farklı ideolojiler ya da fraksiyonlar etrafında toplanmış olsa da, salt şiddet bağlamında açıklanamaz düşüncesindeyiz. Söz konusu dönem, çeşitli ve karşılıklı şiddet eylemlerine sahne olmuştur, ancak Sorel'in (2002:87) de belirttiği gibi “ ...şiddet, ancak aydınlanmacı ilerlemenin etkisi altında yok olacak barbarlığın bir uzantısıdır”.

Tüm bunların dışında tezimiz bağlamında genel tarihsel veriler de önemlidir. Örneğin dönemin sol hareketlerini incelemek için gerçekleşmiş siyasal hareketlerin (işçi eylemleri gibi) tarihe not düşülmüş unsurlarını da tezimiz içerisinde ele alacağız. Özellikle entelektüel kaynakların ya da bir başka deyişle düşünsel kaynakların irdelenmesi açısından sol siyasal hareket liderlerinin, entelektüellerin ya da aydınların tarihsel rollerini belirlemek ve yaşanan olayları da anlatmak bu manada önemlidir. Bütün bu alt başlıkları ele alırken dönemin bütün siyasal konjonktürüne vurgu yapmak ve her ideolojik kamptan düşüncelere yer vermek tez içerisindeki bir başka önemli noktadır.

Yukarda bahsettiğimiz tüm unsurlar göz önüne alındığında araştırmamıza önce bu yoğun siyasal hareketler içeren dönemin yazılı ve sözlü kaynaklarıyla başlayacağımızı söyleyebiliriz. Bu noktada 1960-1980 dönemine ait çalışmalar önem kazanmaktadır. Nitekim dönemin yoğun düşünsel ortamında bir çok yazılı ve sözlü kaynak da ortaya çıkmıştır zaten. Ayrıca günümüzde de dönemin tarihsel veriler bağlamındaki perspektifini çizen birçok eser bulunmaktadır.

Türkiye’de 1960-1980 dönemine ait toplumsal-siyasal olayların aktarımını ve analizini yapacağımız bu çalışmada özellikle kullanacağımız kavramlara da önem veriyoruz. Dönemin sol siyasal hareketlerinde önemli rolleri bulunan ve bu hareketleri anlamamıza yardımcı olacak, toplumsal hareke, siyasal hareket, ideoloji, aydın vs. gibi kavramlar çalışmanın temel nesneleri de olacak aslında. Zira bu kavramlar özellikle sol siyasal hareketler içerisinde tartışılan temel kavramlar olarak da ön plana çıkmaktadır.

1960-1980 dönemine ait sol siyasal havayı göz önünde bulundururken dikkat edilmesi gereken noktalardan birisi de gerek yazılı kaynaklardaki verile ve gerekse bu verilerin “sözlü” tarih perspektifi doğrultusunda doğrulanması ve bir nevi katılımlı gözlem sağlanmasıdır. Özellikle “1968” hareketleriyle başlayan ve 12 yıl devam eden öğrenci/işçi hareketleri bir çok düşünsel kampa da ayrılmış bulunmaktadır. Bu kamplardan çeşitli görüşmelerde bulunduğumuzda da yazılı kaynakların çeşitli kamplar hakkındaki görüşlerinin çok da yanlış olmadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin “kitlelerin bu dönemdeki ana yönlendiricisi nedir?” minvalindeki sorumuza verilen bir cevap bizim de araştırmamızın perspektifine yakın olarak şöyledir: “öğrenci örgütleri, sendikalar ve bir ölçüde kaynak olması bakımından TİP denilebilir. Elbette ‘YÖN hareketi’ ve ‘MDD hareketleri’ de özellikle ‘12 Mart’ döneminde toplumsal açıdan öğrenci eylemlerinde etkili idiler” (bkz. Ek-1)

Yukarıdaki örnekte gördüğümüz gibi çok değişik unsurların derinlemesine incelemesini gerektiren araştırmanın sözlü görüşmelerle desteklenmesi de son derece faydalı ve elzemdir. 1960-1980 döneminin dünyadaki ve Türkiye’deki gelişimlerini ve tarihsel kaynaklarını ortaya koyduktan sonra ise özellikle Türkiye’deki sol siyasal grupların incelenmesi de görüşmelerin ve yazılı kaynakların bir sonucu olarak önemli hale gelmektedir.

Türkiye’de 20 yıllık uzun bir dönemin incelenmesi bağlamında disiplinlerarası geçişler ve konuyla alakalı birçok alt başlık da söz konusudur. Bu bağlamda

tüm bu alt başlıkların hesaba katılarak genel bir sonuca varmanın ve dönemi bu yolla anlamaya çalışmanın da yararlı olacağı kanısındayız.

1.BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ VE YÖNTEMİ

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırma konusu, genel olarak Türkiye’de toplumsal/siyasal hareketlerin doruk noktasına ulaştığı 1960-1980 dönemindeki sol siyasal konjonktürü ele almaktır. Bu bağlamda söz konusu dönemde özellikle Batı dünyasında olduğu gibi Türkiye’de de çok geniş yelpazede çalışmaları bulunan ve büyük bir literatür yaratmış olan sol siyasal hareketler, araştırmamızın ana konusunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de 1960-1980 döneminde sol siyasal ideolojilerin ortaya çıkardığı ana düşünce akımları ve bu akımlardan kaynaklanarak yerini alan belli başlı öğrenci/işçi hareketleri de araştırmanın temel tarihsel verileri ve konusu kapsamında yer almaktadır.

Araştırmanın konusu ve tarihsel gelişimi bakımından, entelektüel kaynaklar oldukça önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda, Mihri Belli, Doğan Avcıoğlu, Behice Boran gibi söz konusu hareketlerin entelektüel kaynaklarının oluşmasına öncülük etmiş başlıca şahsiyetler de önem arz etmektedir.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmanın içeriği bağlamında Türkiye’de sol hareketlerin en canlı yıllarını geçirdiği dönemlerde ortaya çıkan temel ideolojileri, bu ideolojilerin başlıca temsilcilerini ve bu ideolojik hareketlerin siyasal alanda ya da sokakta nasıl karşılık bulduğunu göstermek önemlidir. Bugüne kadar konunun fazla

araştırılmamış bir yönü olarak 1960-1980 dönemi Türkiye'sinin ve genelde Türkiye siyasal tarihinde önemli yere sahip bu hareketlerin, temel entelektüel kaynaklarını gösterebilmek ve bunu tarihsel bir perspektifte ele alabilmek temel amacımızdır. Zira sol hareketlerin bu dönemdeki asıl önemli parçasını oluşturan düşünsel kaynakları ya da bir başka deyişle halk tabanına nasıl yayıldığı ve ya öğrenci/işçi hareketleriyle nasıl bir bağlantısı olduğu, kanımızca yaygın olarak gözden kaçırılmalı olan önemli bir husustur.

Özetle, bu çalışmanın her aşamasında temel amacımız dönemin sol siyasal olaylarının nasıl geliştiğine ve bunların entelektüel kaynaklarının neler olduğuna dikkat çekmektir.

1.3 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma nitel araştırma yöntemiyle ele alınmış ve dönemin siyasal olaylarını inceleyebilmek için bir çok kitap, makale ve yazınsal ürün gözden geçirilmiş ya da kullanılmıştır. Bu bağlamda yer yer temel siyasal olaylar çok fazla yorum katılmadan olduğu gibi aktarılmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın evreni Türkiye'de 1960-1980 yılları arasındaki toplumsal-siyasal hareketlerdir. Bu bağlamda örnekleme dönemin sol siyasal hareketleri ve sol siyasi ideolojiye mensup kişiler oluşturmaktadır.

Söz konusu dönemde yaşamış ve dolaylı ya da dolaysız siyasal hareketlerin içinde yer almış kişilerle görüşmeler yapılmış ve bu görüşmeler eşliğinde çeşitli çıkarımlarda bulunulmuştur. Bu bağlamda özellikle Fikir Kulüpleri Federasyonuna üye olmuş kişilerle görüşülmüştür. Bu da bize araştırmamızı

derinleştirirken “Derinlemesine Görüşme”² yöntemiyle dönemi daha net anlatabilme imkanı tanımıştır.

Görüşme aşamasında karşılaştığımız en büyük güçlük bahsedilen dönemin üzerinden çok uzun zaman geçmesinden dolayı fiili katılımcıların birçoğunun artık hayatta olmayışydı. Yapılan görüşmeler esnasında da kişisel hassasiyetlerden dolayı bazı görüşmecilerden samimi cevap almakta çok zorlandığımızı da söyleyebiliriz.

1.4 ARAŞTIRMANIN SORU CÜMLELERİ

Bu çalışmayı yapmaya gönüllü olmamızı sağlayan ve başlarken öne sürdüğümüz temel 4 problem bulunmaktadır. Bunlar:

1. Türkiye’de 1960-1980 dönemi içerisinde ortaya çıkmış sol siyasal hareketler salt fiziksel hareketler midir? yoksa belirli entelektüel kaynaklardan yararlanan hareketler midir?
2. Entelektüel kaynaklardan kasıt nedir? Entelektüel kimdir?
3. Türkiye’deki siyasal hareketlerin yönlendiricisi olarak görülen ideolojilerin halk tabanında yayılması ne şekilde olmuştur?
4. Temel siyasal ideolojilerin, uluslararası alandaki öncülleri ile ilişkisi ve bağlantısı ne düzeydedir? Orijinalleşmiş midir? Yoksa öncüllerinin kopyası mıdır?

² Derinlemesine Görüşme ve Sözlü tarih, yazılı siyasi ve savaşlar tarihinin yanı sıra gündelik hayattan ve yaşayan kaynaklardan aktarımlarla yapılan tarih yazımıdır. Ayrıca sözlü tarih ve kültürel birikim için bkz. Assmann, Jan. Kültürel Bellek, İstanbul: Ayrıntı, 1999.

1.5 VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Araştırma süresince temel veri toplama tekniğimiz döneme ilişkin ve o dönemde yazılmış kitapların incelenmesi üzerinedir. Bunun yanında öznel yorumları alabilmek için o dönemde yaşamış ve hareketlere katılmış kişilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmeler sırasında zaman zaman konuyu açmak adına sorular farklı şekillerde sorulmuştur. Ancak eklenen görüşme metinlerinde soruların tümü sabit olarak yazılmıştır.³

Görüşmelerde edinilen bilgiler, genel olarak salt veri olarak özellikle sendikal hareketler bölümünde kullanılmış ve alıntı olarak aktarılmamıştır. Bunun sebebi yapılan görüşmelerin aynen teze eklenmiş olmasıdır.

1.6 VERİ ANALİZ TEKNİKLERİ

Çalışmamız boyunca elde ettiğimiz veriler çalışma içerisinde alıntılar ve zaman zaman da dipnot ‘bkz’ şeklinde kullanılmıştır. Döneme ait tarihsel veriler çalışma içerisinde perspektif oluşturuca bir şekilde kullanılmış, yapılan görüşmeler ise yine çalışmanın içerisinde referanslar şeklinde kullanılarak ‘sözlü tarih” yöntemi uygulanmıştır.

Yapılan görüşmeler ve çalışma boyunca incelenen yazınsal kaynaklardaki veriler birbirleriyle karşılaştırılarak bilgilerin doğruluğu sorgulanmış ve fikir ayrılıkları ifade edilmiştir. Bu anlamda çalışmada yazınsal literatürün karşılaştırılmalı analizi yapılmıştır diyebiliriz.

³ Görüşmeler katılımcıların isteği üzerine isimleri verilmeden ekler kısmında aynen verilmiş olup. İsim hakları tez sahibinde saklıdır.

2.BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE KAVRAMLAR

Türkiye’de toplumsal-siyasal hareketler bağlamında entelektüelleri ve bunların 20 yıllık bir süre üzerindeki etkilerini incelemek, belirli kavramlar ışığında bir çözümleme yapmayı gerektirmektedir. Zira bu türden toplumsal konular, salt bir kavram üzerinden ya da belirli bir paradigmadan incelendiğinde, araştırmanın belirli noktalarda kısır kalacağı aşıkardır. Bu nedenle, araştırmada kullandığımız başlıca kavramların tanımlaması ve açıklanması gerekmektedir.

Çalışmamızın kuramsal temelini oluşturmak için ise belirli ön kabuller ve teoriler göz ününde bulundurulacaktır. Bu anlamda ele alındığında ilk göze çarpan kuşkusuz “toplumsal hareketler” dir. 1960-1980 arası Türkiye’de toplumsal-siyasal hareketleri ele alacağımız çalışmada dönemin sosyal-konjonktürel durumu ve bu dönem içerisindeki gençlik hareketlerinin siyasi içeriği de önem kazanmaktadır. Bu anlamda özellikle sol ideoloji teorileri önem taşımaktadır.

Türkiye’de 1960-1980 dönemini incelerken temel dayanak noktası o dönemde yaşamış insanların görüşleri ve o döneme dair yazılmış yazılı eserlerdir. Bu anlamda biz özellikle sol ideoloji içerisinde yaygın olan ve dünyadaki emsallerinin bir yansıması olarak ülkede varlığı kabul edilen ekonomik sorunları ve bu bağlamda ortaya çıkan sosyal problemleri önemli görüyoruz. Zaten sol ideoloji mensupları içerisinde, bahsedilen dönemde, en çok “bozuk” ekonomik ve siyasal döneme vurgu yapılmaktadır. “Devrim” isteği de genel olarak bu çerçevede yer almaktadır.

Dünyada “sol” siyasal düşünce genel olarak özgürlükçü ve demokrasi yanlısı kişiler için tanımlanır. Tabi burada bahsedilen şey “sağ” ideolojiye göre daha

değişken ve evrimsel bir sürece yayılan bir demokrasi ihtiyacıdır. Bunun sebebi insan hakları ve demokrasi gibi olguların insanın ve genelde toplumların durağan yapıda olmadığı ve belirli bir gelişme süreci içerisinde olduğu dolayısıyla da insanla ilgili olguların da bir gelişme süreci içerisinde olduğudur.

“Gelişen ve değişen bir toplum” düşüncesi 1960-1980 yılları arasında özellikle dünya da birçok “devrimci” siyasal harekete ve eyleme öncülük etmiştir. Tabi ki Türkiye’de de bu hareketler dönemin en önemli unsurlarından birisidir. Burada önemli unsurlardan bir tanesi de daha sonra da üzerinde duracağımız farklı “devrimci” düşünce profilleridir. Özellikle dünyada “hak ve özgürlüklerin geri alınması” ve “daha insanca bir yaşam” için belirli eksiklerin tamamlanmasına yönelik felsefi anlamda “anarşizm” e yakın bir “devrim” fikri söz konusuyken, ülkemizde tüm sistemi tersyüz etmek ve yerine “sosyalist” bir yönetim getirmeye yönelik ve daha “milli” bir “devrim” anlayışı söz konusudur. İşte bu ve bu gibi farklılıklar özellikle dönemin siyasal hareketlerini incelerken dünyadaki örneklerine nazaran Türkiye’deki hareketlerin özgün durumlarını anlamakta bize yardımcı olacaktır.

Çalışmamızda 1960-1980 döneminde sol ideolojik çevrelerle ilgili ön plana çıkan gruplar da önemli yer kaplamaktadır. Özellikle Marksist-Leninist ideolojinin değişik yorumlamaları olan “sosyalist hareket”, “komünist hareket” ve “Milli Demokratik Devrim” anlayışları ve bunların temsilcileri dönemin sol siyasal hareketlerini anlatırken temel perspektiflerimizden birini oluşturacaktır.

Toplumsal-siyasal hareketlerin entelektüel kökenlerini incelerken ise dikkatimiz genel olarak bu hareketlerin “düşünsel” kökenleri üzerinde olacaktır. Bu manada özellikle 1968 yılında tüm dünyada ortaya çıkan gençlik hareketlerinin Türkiye’deki yansımaları ve yine buna bağlı olarak gelişen “aydın” ve “işçi” hareketleri de önem arz etmektedir. Tabi burada özellikle ünlü Marksist düşünür Gramsci gibi Marksistlerin “devrimci aydın”

kavramsallaştırmaları da ülkemizdeki hareketlerin özellikle “aydınlar” ayağının anlaşılmasın da açıklayıcı olmaktadır. Bu manada Gramsci’nin (1967:35) “organik aydın” kavramsallaştırmasına bağlı olarak “işçi sınıfına organik olarak bağlı aydınlar” tanımlaması dönemi niteleyebilir.

Çalışmamız bağlamında 1960-1980 dönemi sol siyasal hareketleri için genel perspektif özellikle aydın temelli ‘Türkiye İşçi Partisi’ , ‘MDD hareketi’ ve Yön Hareketi temel entelektüel ya da düşünsel kaynaklar olarak ele alınacaktır. Bunun sebebi çalışmamızda ‘entelektüel kaynak’ olarak kavramsallaştırdığımız, siyasal hareketlerin düşünsel kökenlerine inerken bu 3 hareketin ön plana çıkmasıdır.

Gençlik ve üniversite konusu ise 1960’lı yılların siyasal hareketlerinin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu konuda özellikle tüm dünyada etkili olan Marksist-Leninist ideolojiler ve bunların Türkiye’deki yansımaları önemlidir. Bu anlamda Türkiye’de Fikir Kulüpleri Federasyonu, Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ya da Milli Türk Talebe Birliği gibi oluşumlar örnek teşkil eden öğrenci/gençlik hareketleri olarak ele alınabilir.

Çalışmanın kuramsal perspektifleri bağlamında temel kavramların ele alınıp tanımlanması da önemlidir. Konumuz bağlamında tarihsel verilere geçmeden önce temel kavramları da ele almayı uygun görüyoruz.

2.1 TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumsal hareketler olgusuna, farklı özelliklerine öncelik tanıyarak yaklaşan oldukça çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Sadece tanımlama çerçevesinde kalınmayıp, 1960’lı yılların oldukça belirgin toplumsal eylemlilikler içerisinde seyretmesi nedeniyle sosyologlar, konuya kuramsal açıdan da yaklaşmışlardır. “‘Kaynak Mobilizasyonu Kuramı’ ve ‘Yeni Toplumsal Hareketler Kuramı’ bunların en belli başlılarıdır” (Gladwin, 1999:125). Biz bu çalışmada kuramlar üzerine eğilmeyecek, yalnızca kullanacağımız “toplumsal hareketler” tanımını

açıklığa kavuşturmak amacıyla belirgin özelliklerin ön plana çıkarıldığı tanımlar üzerinde kısaca duracağız.

Belirgin farklı bakış açılarından ilki, toplumsal hareketlerin zamana yayılması üzerine odaklanan tartışmadır. Kalabalıkları ya da geçici kitleleri toplumsal hareketler kategorisinde değerlendirebilir miyiz? Bu soru üzerinde sosyologlar arasında büyük ölçüde fikir birliği sağlanmış olup, araştırmalarda toplumsal hareketler ele alındığında ilk yapılan, onu, kalabalık ya da kitle gibi toplumsal kategorilerden ayrı düşünmek olmuştur.

Toplumsal hareketlerin uzun sürece yayılan özelliği olduğu kabul edilmek suretiyle, kısa zamanda birleşip dağılan kalabalıklardan farkı ortaya konmuştur. Öte yandan kitlelerin önüne koyduğu hedefler de çoğunlukla kendiliğinden bir şekilde belirmektedir. Oysa toplumsal hareketler dendiğinde -özellikle çağdaş hareketleri göz önüne alırsak- bu hareketlerin öğrenci sorunları, kadın sorunları, çevre sorunları gibi konularda ancak uzunca bir süreçte elde edilebilecek amaç ve hedeflerinin olduğunu söyleyebiliriz. Anlaşılmaktadır ki toplumsal hareketleri kalabalık ya da kitle gibi formasyonlardan ayırt etme nedenlerinden biri budur.

Muzaffer Şerif, ‘toplumsal hareketler, kısa dönemli ve geçici hoşnutsuzluk ifade eden gösteri ve yürüyüşlerden farklıdır’ biçimindeki yargısını:

“Bu fark, toplumsal hareketlerin, bireylerin kendilik özdeşimlerini tehdit edecek ve genel bir kuralsızlık ve yabancılaşmaya yol açacak şekilde bozulan toplumsal dengeyi kendi çıkarlarına uygun olarak yeni baştan düzenlemeleri yönünde şekillenen uzun süreli ve geniş kitleleri kapsayan toplu davranış biçimleri olma özelliklerinden doğar. Tarihin çeşitli çağlarındaki devrimlerin (Fransa, Sovyet, Amerika) güdül ve ideolojik birikimlerin, örgütsel bir tabanda oluşturduğu toplu davranış ve toplu davranma eğilimlerinin, hareketin içinden doğan liderler tarafından değişim eylemleri doğrultusunda yönlendirilmeleriyle oluşmaları,

toplumsal hareketlerin, geçici hareketlerden çok farklı boyutlardaki işlevini göstermektedir.” (Şerif’ten akt. Kongar, 1998:321) açıklaması ile desteklemektedir.

Bu konuda Orhan Türkdoğan ise:

“Kalabalık, amaçları ve yöntemleri bakımından son derece özel niteliği bulunan şiddetli ve kısa ömürlü eylem biçimleridir. Sosyal hareketlerin aksine kalabalıklar, görüldüğü üzere, toplumdaki umumi yanlışlıklardan ziyade bazı özel hususları değiştirmeyi arzular. Bu yüzden de toplumda umut edilen ideolojiyi geri plana iterler... Uzun ömürlü amaçların planlanmasını göz önüne almazlar. Bir kalabalık gibi, sosyal hareket de hakim toplum düzeninde fertlere kötü veya haksız görünen hususlarda tepkide bulunma imkanını yaratır. Bunun için de amacını elde etmek niyetiyle kitle toplantıları düzenler, slogan ve sembolleri gündeme getirir. Çoğu kez, toplumun alışık olmadığı taktik ve yöntemleri dramatik bir biçimde ortaya koyar. Böylece, temsil ettikleri sosyal hareketin oluşumuna, kitleler tarafından benimsenmesine çalışırlar. Bu amaçla, rahatsızlıkları örgütlemek ve fiziki eylemleri planlamak çoğunlukla sosyal hareketin cephaneliğinde gizlenen destek unsurları teşkil eder” (Türkdoğan, 1997:11) demektedir.

Türkdoğan’ın bu tespitlerinde toplumsal hareketlerin ideolojik boyutunun da altı çizilmektedir, ki bu da toplumsal hareketler tanımlamalarındaki bir başka tartışma başlığıdır. İdeoloji, toplumsal hareketlerdeki aktörlerinin ortak bilinci olma özelliği ile grup normlarını, amaçlarını ve çözüm yollarının çerçevesini çizen bir etken olduğu gibi, toplumsal hareketlerin yeni aktörler kazanarak genişlemesini sağlamayı da amaçlar.

Şerif de, toplumsal hareketin ideolojisini, mevcut hoşnutsuzluğun nedenleri ve çözüm yollarının ayrıntılı olarak tartışıldığı örgün bilgiler bütünü olarak görür. “İdeolojik temelin kitlelerce daha kolay anlaşılır hale getirilmesinde kullanılan

sembolik ifade biçimleri iki temel işlevi yerine getirir; bunlardan biri ‘mevcut düzene yönelik hoşnutsuzluğun’ slogan, bildiri, afiş, bülten gibi araçlarla anlatımı, diğeri ise yine benzeri yollarla önerilen çözüm yollarıdır. (Örnek; ‘birleşirsek yaşarız, bölünürsek düşeriz’ gibi...)” der (Şerif’den akt. Kongar, 1998; 321).

Şerif, ideolojik birikimlerin, insanlar üzerindeki etkilerini de şöyle özetler:

- a) “Onlar” anlayışından “biz” anlayışına geçilmesi,
- b) Hareketin, yerel konumundan çıkarak kitlelere yayılması,
- c) Hedeflenen değişme yönünde sosyal tutumların şekillenerek hareket sürecinde durağanlaşması” (Şerif’den akt. Kongar, 1998; 323).

Toplumsal hareketler kavramını ‘kitle/yığın’ kategorisinden ayırt etmede başvurulmuş ilk kavramın ‘ideoloji’ olduğunu, bu çerçevede yığınların kısa süreli oluşlarına karşın toplumsal hareketlerin zamana yayılan süreçte ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır.

Başta, toplumsal hareketler kavramını tanımlamak üzere ona değişik açılardan yaklaşımlar olduğunu belirtmiştik. Bu farklı yaklaşımlardan bir diğeri de, toplumsal hareketlerin ilk oluşum sürecinde toplumdaki bazı huzursuzluk ve rahatsızlıkların varlığı üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, ‘toplumsal alanda bireyler tarafından hissedilen veya açıkça gözlemlenen bir takım sosyal, ekonomik, siyasal, ahlâkî, hukukî dengesizlikler ya da bozuk işlevlerden duyulan rahatsızlıkların kolektifleşmesi ile harekete geçen ‘çözüm yolu nedir?’ sorusu etrafında yapılan tartışmalar ön plana çıkmaktadır. Bu durumun süreklilik arz eden bir karakter kazanmasına koşut olarak, mevcut toplumsal yapının bazı unsurlarının değiştirilmesi, ya da tamamen değiştirilmesi gibi düşünceler belirginleşmektedir. Çoğu durumda bu köklü

değişim taleplerindeki uzlaşma, halihazırda var olan ideolojik yaklaşımlarla temellendirilmeye başlandığında etkileri giderek artma eğilimi kazanan siyasal hareketlere dönüşmektedir. “Bazı toplumsal hareketler mevcut toplumsal düzeni baştan başa değiştirmeyi hedef alırlar; başka bazıları bu toplumsal düzenin yalnız bazı yanlarını değiştirmeye çalışırlar. Sosyologlar, bunlardan birincisine devrimci toplumsal hareketler, ikincisine de reformcu toplumsal hareketler demektirler” (Lundberg, 1970; 365).

“Yine Şerif de toplumsal hareketleri evrimci ve devrimci değişmelerin en etkin aracı” olarak tanımlar (Kongar, 1998; 321). Toplumsal hareketlerin aktörleri tarafından istenen toplumsal dönüşümünün sağlanabilmesi için ise uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Bu bağlamda konuya ilişkin çeşitli tanımlamalardan bir kaçını ele alacak olursak:

Sosyolog Gerhard Kessler (1985:129) sosyal hareketleri sürekli şekilsiz gruplar kategorisi içinde inceler. Ona göre, sosyal hareket: "Aynı düşünceye sahip olanların, şekilsiz fakat sürekli birleşmesidir”.

Türkdoğan (1997:14) da aynı yaklaşımla sosyal hareketlerin, aynı düşünceye sahip kişilerin şekilsiz fakat devamlı birleşmesi olduğunu kabul eder. Kural olarak bu, aklî bir değere dayanıp, ortak bir inanca sahip olanlar tarafından beslenmekte ve içeriğini ortak bir ideal oluşturmaktadır. İnanç (Hristiyanlık, Müslümanlık, Protestanlık) hareketlerinde görüldüğü gibi ‘dinî’; ya da sosyalizm, nasyonalizm, faşizm, nasyonal sosyalizmde olduğu gibi ‘siyasî’ veya Rönesans’da, hümanizm, aydınlık ve romantik felsefelerinde ortaya çıktığı gibi ‘kültürel’ olabilir.

Şerif'e göre ise toplumsal hareketler, "toplumun çok sayıda üyesi tarafından paylaşılan ortak huzursuzluğu gidermek ve yeni gereksinimleri karşılamak amacıyla insan ilişkilerini yeniden kurmaya veya düzenlemeye yönelik, bildiri, edebiyat, toplantı, gösteri ve benzeri etkinliklerle ifade edilen toplu girişimler örüntüsüdür." (Kongar, 1998:321).

George A. Lundberg (1970:365) "Toplumsal hareket, geniş bir toplum içindeki tutumları, davranışları ve toplumsal ilişkileri değiştirmek üzere uyumlu çabalara girişmiş insanlardan meydana gelen bir gönüllü birlik olarak tanımlanabilir" demektedir.

Ali Yaşar Sarıbay (1998:80) ise toplumsal hareketleri "üretim, bilgi, etik kurallar gibi belli başlı kültürel kaynaklara uygulanan sosyal tahakküm (domination) ilişkilerini dönüştürmeyi amaçlayan eylemler" şeklinde tanımlamaktadır.

Benzer bir biçimde Alberto Melucci (1991:55) de toplumsal hareketler kavramını "kolektif eylem" kavramı ile karşılamaktadır. Kolektif eylemi gerçekleştiren toplumsal aktörlerin, ortak amaçlar bileşkesinde mukadder bir sona doğru ilerleyen nesnel varlıklar olduğunu dile getirmektedir.

Stephen Edgell'e göre (1998:93) ise "Toplumsal hareketlilik, insanların farklı sınıflar arasındaki hareketlerini adlandırmaktır. Sınıfsal yapıların –hatta yeni Marksist olanların bile- hiyerarşik tabiata sahip olması, sınıfsal ilerlemeyi yukarı doğru hareketlilik, sınıfsal gerilemeyi de aşağı doğru hareketlilik olarak tanımlamanın mümkün olduğu anlamına gelmektedir".

Kuşkusuz bu tanımlamaları birbirini tamamlayan yanları ile ele almak ve ayrıca toplumsal hareketlerin temel özelliklerine ilişkin çözümlemeler yapmak da olanaklıdır. ‘Toplumsal hareketler sosyolojisi’ adlı bir alt bilim dalı olduğunu da hatırlarsak, bu olgunun çok geniş çerçevelerde ele alınıp irdelenebileceği ortaya çıkar. Ancak çalışmamızın temel kavramları arasında yer alması dolayısıyla çalışmada kullanacağımız anlamını şu şekilde kısa yanlarıyla vurgulamak gerekir ki bu açıklama Muzaffer Şerif’ininki ile örtüşmektedir.

Toplumsal hareketler; gücünü huzursuzluk, engellenme, belirsizlik, yürürlükte olan toplumsal mekanizmalara duyulan hoşnutsuzluk ve ilgisizlik gibi benzer güdüsel temellerden alan bireylerin bir arada belirli amaçlar doğrultusunda etkileşimde bulunmalarıyla başlatılır. Harekete doğrudan katılanlar ve dışarıdan destekleyenlerce sürdürülür. Mevcut düzenle ilgili hoşnutsuzlukların açık olarak ifadesi ve çözüm yolları öneren ideoloji ve bildirilerin sunulmasıyla genişler.

Toplumsal hareketlerin gelişme sürecinde, kamuoyunu “davaya” inandırmak ve taraftar kazanmak amacıyla, sloganlar, toplu gösteri ve mitingler, bildiri ve benzeri yönlendirme teknikleri kullanılır. Toplumsal hareketler; karşı hareket gruplarıyla da mücadele sürecini içerir.

2.2 SİYASAL HAREKETLER

Genel olarak ifade etmek gerekirse; siyasal hareketler, herhangi bir toplumsal hareketin sınırlı alana yöneltilen isteklerinden çok daha fazlasını hedef olarak edinen, toplumsal yaşamın her alanını, benimsediği siyasal anlayış doğrultusunda dönüştürmeyi ya da muhafaza etmeyi amaçlayan sürekli ve de büyük ölçüde örgütlü toplumsal hareketlerdir. “Siyasal hareketler, toplumsal yapıda mevcut siyasal iktidara ilişkin olarak farklı tutumlar içerisinde olurlar.

Lipset bu yanıyla siyasal hareketleri tutucu (muhafazakâr), reformcu, aşırı hareketler (devrimci)” (Lipset, 1986:15) şeklinde bölümlemektedir.

Siyasal hareketlerin açıkça tanımlanmış bir siyasal anlayışı var olmakla birlikte, çeşitli tartışmaları da içinde barındırdıkları söylenebilir. Dinamik bir toplumsal yaşam alanının, siyasal hareketlerin zeminini oluşturması nedeniyle, ‘politik’ diye niteleyebileceğimiz siyasal hareketleri, her toplumsal durum ve değişimine ilişkin alınacak tavrı ya da belirlenmesi gereken tutumu, kendine özgü tartışma ve karar alma süreçleri ile değerlendiren ve ona göre pratiklerde bulunan sosyal gruplar olarak niteleyebiliriz.

Siyasal hareketlerin biçimi ya da formu ikiye ayrılabilir. Belirli bir siyasal düşüncenin ilk temel fikirlerinin daha yeni ortaya atıldığı ve toplumun değişik kesimlerinde farklı oranlarda kabul gördüğü, kimi kesimlerin kısmî bir kabul ve onayının olduğu ve fakat diğer yandan da değişik biçimlerde eleştirilerin yöneltildiği durumlarda, biçimsel bir siyasî hareketten bahsedilemez. Bu bağlamda bir biçimsiz yapı söz konusudur. Oysa benimsenmesi ve toplum içerisinde yayılması uzun zamana dağılan siyasi bir fikrin, kendine özgü yöntem ve örgütlenme anlayışını yaratarak daha formel bir yapıya ulaşması mümkündür. Örneğin Türkiye için 1968 yılını başlangıç olarak gençlik hareketleri dediğimizde belli bir siyasî örgütlenme biçimine gönderme yapmış olmuyoruz. Zira dönemin koşulları içerisinde yavaş yavaş şekillenen bir siyasal gençlik hareketi vardır. Bu dönemde gençlik kategorisine, henüz siyasal anlayışın ne ve yönteminin nasıl olmasına ilişkin tartışmaların sürdüğü, karışık bir fikir ortamı ve farklı değerler sistemleri hakimdir. Ancak en genel hatlarıyla sol, sağ ve dinci gençlik hareketi gibi siyasal eğilimli vurgular yapmamız olanaklıdır. Ya da bu hareketleri ‘muhafazakar’ ya da “değişimci” olarak tanımlamamız da mümkündür ki ‘değişimci’ kelimesi değişimi ve dönüşümü ve bu değişim isteğinin kontrolünü ifade ederken; “muhafazakar” sözcüğü “kendiliğindenlik, evrim ve organizmacı toplum anlayışı... herhangi

bir değişime karşı oluşu...devrim karşıtlığı...” (Özipek, 2004:95-96) gibi anlamları ierir.

Siyasal hareketlerin siyasal topluluklarla da yakından ilişkili bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Bu konuda da Ziya Gökalp’in kategorileri yardımcı olabilir.

Gökalp toplulukları aile, mesleki ve siyasi olarak üe ayırmakta, bu üü arasında üstün topluluk olarak nitelediği siyasi topluluğu ise de klan, topluluk (camia) ve toplum (cemiyet) olarak üe ayırdığını söylemektedir (Gökalp, 2007:72).

Gökalp üe ayırdığı siyasi toplulukları değersel bir kategoride de ilkel ve harsi (kültürel) olarak da ikiye ayırmaktadır. Gökalp klan ile topluluğu (camia) ilkel; toplumu ise harsi bir zümre olarak tanımlamaktadır. İlkel topluluklar klan yaşamı sürdürürler. Bu klanlar arasında çatışma ıkar ve çatışmanın galibi diğerini itaate zorlar. Klanlar aynı oymaktan olmamaları nedeniyle de, farklı din ve dilden oluşan klanların karışımı ortaya ıkar. Farklı klanların karışımıyla ortaya ıkan siyasi olguya topluluk (camia) ismini verir. Gökalp ‘e göre bütün feodal sistemler ve imparatorluklar topluluk sayılmaktadır (Gökalp, 2007:73). Bu noktada aslında toplulukların ya da sosyal hayatın olduğu her alanda siyasal unsurlar vardır ve başlamıştır diyebiliriz. Bu da siyasal hareketlerin aslında toplumların ve toplumsal hareketlerin doğal bir parası olduğunu gösterir.

2.3 GENLİK

“Genlik dönemi, bireyin biyolojik ve duygusal süreçlerindeki değişikliklerle başlayan, cinsel ve psiko-sosyal olgunluğa doğru gelişmesi ile sürerek bireyin

bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazandığı, belirlenmemiş bir zamanda sona eren kronolojik bir dönemdir. Bu döneme hızlı fiziksel ve sosyal değişiklikler eşlik eder”(Özbay ve Öztürk, 1986;15).

Bu tanımdan da anlaşılabileceği gibi gençlik hakkında dönemi sınırlayan kesinleşmiş bir yaş aralığı yoktur. Genelde biyolojik değişiklikler, dönemin başlangıcını belirler, sonlanışını belirleyen ise bireyin ekonomik bağımsızlığını kazanması gibi sosyal faktörlerdir. Bu durum, gençlik döneminin kapsadığı yaş sınırlarının çağdan-çağa, kültürden-kültüre, hatta kişiden-kişiyeye farklı olması anlamına gelir. Öte yandan, genç kavramına yüklenen anlamlar da toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Dilimizde, dönemi adlandırmada kullanılan çeşitli kavramlar vardır. Halk arasında ‘delikanlılık’ sözcüğü sık kullanılır. Delikanlılığa yüklenen anlam, neredeyse Eski Yunan’da Aristo’dan bu yana korunagelmıştır. Delikanlılık dönemine genelde mantıksız, dürtüsel, tutkularına yenilen ve eleştiri kabul edemeyen, aceleci, çabuk sonuç almak isteyen gibi anlamlar yüklenir. Bu nedenle de, gençlik hareketleri söz konusu olduğunda, gence yönelik geleneksel bakış açısının etkisinde olan “yetişkinler” onları kontrol etme güdüsü içerisinde olurlar.

2.4 İDEOLOJİ

Araştırmanın odak kavramlarından biri olan ideolojinin en genel anlamı düşünce bilimidir. Ancak bu arkaik anlamının toplumsal değişme ve devrimler çağı içerisinde giderek değiştiği de bir gerçektir. ‘İdeoloji’ toplumsal çatışmaların ya da çatışmacı yorumların en gözde kavramlarından biridir. Özellikle de toplumsal ve siyasî hareketler söz konusu olduğunda ideolojinin önemi ortaya çıkmaktadır. İdeoloji, bireylerin sosyalleşmesinin ve bir gruba aidiyetinin de sembolüdür. Bu bağlamda, esas olarak birey, herhangi bir ideolojik gruba dahil olma eğilimindedir aslında. Önemli olan, bireyin özellikle sosyal psikolojik ihtiyaçlarına hangi grubun daha iyi karşılık verebildiğidir.

İdeoloji kavramı, ilk olarak “Fransız filozofu Destutt de Tracy (1755-1836) tarafından ‘Element d’ideologie” (İdeolojinin Unsurları) adlı eserinde kullanılmıştır. Destutt de Tracy, ideolojiyi fikirleri, düşünceleri inceleyen bilim olarak görmüştür. Fakat kısa bir süre sonra kavram, bu anlamından uzaklaşmış ve fikirler ve düşünceler bilimi yerine, dünyaya, topluma ve insana yönelik duygular, tutumlar ve düşünceler sistemi bütünü anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Daha sonraları kavrama; bir kişiye, gruba, topluma ait özel çıkarları haklılaştırmaya (meşrulaştırmaya) yarayan fikirler sistemi anlamı yüklenmiştir.

Louise Althusser de ideolojiyi, “toplumsal formasyonun belirleyicisi, buna göre toplumu dönüştürücü ve bireyleri bu ilişkiler ağı içerisinde yönlendirici egemen fikirler ve tasarımlar sistemi” (Althusser, 1994:47) şeklinde tanımlar.

Althusser, ideoloji kavramını tamamen siyasal düzlemde ele alarak “egemen güçler” in birlikteliğini ve topluma sinmiş olan düşünsel izdüşümlerini kasteder. Bu noktada Althusser (1994:56) ‘gerçek ilişkilerle olan hayali ilişki’yi temsil eden ‘ideolojinin varoluşu maddidir’, tezini ileri sürmektedir. İdeoloji, her zaman bir aygıtta ve onun pratiklerinde var olur. Maddi olan bu varoluştur, fakat buradaki maddilik bir eşyanın maddiliğiyle aynı tarzda değildir. Bahsettiği ‘aygıt’ ise ‘devletin ideolojik aygıtları’ (DİA) kavramsallaştırmasıyla ortaya attığı eğitim, siyaset, kültür vb. kurumlardır.

Parsons da, (1951:349) ideolojiler için “toplumun ortak inanç ve iman sistemi, o toplumun hayatını düzenleyen kültür, kolektivitinin ve içinde bulunan şartların totalitesine yönelmiş bir fikir sistemi, toplumu bu sisteme uygun olarak kurma süreci ve yönelinen gelecekteki amaç dünyasının ilkeleriyle örülmüş ilişkiler ağı” ifadesini kullanmıştır. Bu ifade ideolojinin toplumsal-siyasal yönüne ve kitleler üzerindeki yönlendirici etkisine vurgu yapmaktadır.

Günümüzde ideoloji daha çok bu anlama gelmektedir. Buna ek olarak “ideolojinin siyasal düşüncelere, duygulara ve tutumlara yönelik yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir” (Kızılcı, Erjem, 1994:213). Bu yargı, tam da araştırmanın bağlamı içerisine oturmaktadır. Araştırmada, ideolojinin bizi ilgilendiren anlamlarından biri de zamana ilişkin boyutudur. Önal Sayın ideolojinin bu boyutu için;

“İdeoloji aynı zamanda geçmiş, an ve gelecekle ilgili olabilir. Milliyetçi ideolojilerde, ideoloji kaçınılmaz olarak ulusun tarihsel kökenlerinden hareket eder, tarihsel öğeleri kullanır. Egemen ideolojiler için an önemlidir. Böyle bir durumda ideoloji, yürürlükteki düzeni savunur ve kaçınılmaz olarak muhafazakar bir tutum içine girer. İktidarı hedefleyen toplumsal kesimlerin ideolojileri, kaçınılmaz olarak geleceğe yöneliktir, gelecekte gerçekleştirmeyi arzuladıkları amaçları, hedefleri içerir” (Sayın, 1999:12) demektedir.

İdeolojinin bu özellikleri çerçevesinde konumuzun ideolojiye yaklaşımı iyice belirginleşmektedir. 1968 gençlik hareketleri, var olan toplumsal kurumların eleştirisini yapan, yeniye yönelen, siyasallaşma ile birlikte iktidarı da hedefleyen bir özellik taşımaktadır. Çünkü ideolojilerin ve aynı zamanda siyasal hareketlerin bir “kendini bulma” ya da “kendini anlamlandırma” misyonu da vardır. Bu konuda Şerif Mardin’in (1976:7) “ideoloji, geleneksel toplum haritalarının modern çağlarda faydalarını yitirmeleri sonucu yeni bir toplum anlamları haritası üretme çabasıdır” ifadesi bahsedilen dönemdeki “anomik” durumun ve bunun hareketlere etkisinin bir ifadesidir.

Gerçekte, araştırmayla bağlantılı genel ideoloji kavramsallaştırması, Marksizm ile alakalıdır. Zira bahsettiğimiz dönem sol hareketi, ağırlıklı olarak Marksist-Leninist ideolojiden etkilenmiştir. Bu açıdan baktığımızda Marksist ideoloji tanımlaması, aslında bir “negatif ideoloji” tanımlamasıdır. Zira Karl Marx’ın çizdiği ideoloji tablosu, daha ziyade kitleleri yönlendiren bir yanlış bilinç tablosudur. Ancak bahsettiğimiz süreç, ideoloji kavramının teorik kısmıdır ki biz araştırma açısından daha ziyade bir “siyasal ideoloji” olarak Marksizm’i ve Türkiye’ye yansımalarını değerlendireceğiz.

Kısaca araştırmada ideolojinin siyasal boyutunu daha ön planda tutacağız. Yani iktidarı hedefleyen muhalif düşüncelerin dünyayı yorumlamaya ve değiştirmeye ilişkin düşünce ve eylem yöntemleri olarak anlayacağız. Bunu böyle anlamakla birlikte, gençlik hareketleri ile olan bağımlı da gençliğin atılımcı ve heyecanlı olma özelliği ile birlikte dikkate alarak, gençlik hareketlerindeki değerler sisteminde ideolojiye ayrılan konumun önemine dikkat çekeceğiz. İdeolojiye bağlılık biçimlerinin, farklı siyasal gençlik gruplarında kendilerine özgü bir kültürel geleneğe uzanan yol üzerinde gözlemde bulunmaya çalışacağız.

2.5 AYDIN

Araştırma konusu bağlamında önemli unsurlardan biri de aydınlardır. Bu bağlamda adına toplumsal/siyasal bütün kitlesel hareketlerin entelektüel yönlendiricileri arasında ya da bu hareketlerin entelektüel temellerini oluşturan temel unsurlar arasında, aydınlar/entelektüeller önemli bir yer tutmaktadır.

Aydın kelimesi daha çok ülkemiz entelektüel kesimi için kullanılmakta olan bir kelimedir. Bununla birlikte entelektüel, münevver ya da düşünür gibi kavramların hepsini biz aydın/entelektüel kavramı altında ele alacağız.⁴

Aydınlar/entelektüeller kavramı hakkında, birçok tanım ve teori mevcuttur. En kısa tanımıyla aydın “zihinsel faaliyetle yoğun olarak meşgul olan, hakikatin bilgisi peşinde koşan insan... kendi tarihsel ve toplumsal konumunun bilincinde, içinde yaşadığı toplumun problemlerinin farkında olan” (Demir, Acar, 2002:52) anlamlarına gelmektedir. Bu noktada ‘entelektüel’ ya da

⁴ Entelektüel ve münevver kavramsallaştırmaları için bkz. Cangızbay, Kadir, *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, ütopya yayınevi, İstanbul, 2002. , Said, Edward, *Entelektüel*, Ayrıntı yay., İstanbul, 1995. , Ülgener, Sabri , *Zihniyet, Aydınlar ve İzmler*, Mayaş yay. , Ankara, 1983. Meriç, Cemil, *Jurnal 1-2, İletişim yay.* , İstanbul, 2010.

‘münevver’ gibi etimolojik olarak birbirinden farklı olsa da, genel olarak söylem düzeyinde birbirine yakın anlamları olan kavramlar da mevcuttur. Zira bu kavramsallaştırmalar bağlamında, toplumsal hareketlerin entelektüel temellerini ya da ana yönlendirmelerini gerçekleştiren bu kesimler, genel olarak ‘entelektüel’ olarak anılabilmektedir. Bununla birlikte, önemli olan tezimiz bağlamında siyasal hareketlerin öncüsü olmuş isimlerin birer aydın olarak dönemin koşullarının farkında oluşları ve kitleleri arkalarında sürükleyebilmeleridir. Ancak buradaki kastımız, bütün toplumsal siyasal hareketlerin entelektüel kaynaklarını aydınların oluşturduğu değildir. Aksine Bottomore’un (1997:65) “Yirminci yüzyılın büyük toplumsal ve siyasal değişikliklerinde öne çıkan toplumsal kümeler arasında üç seçkin kesim – aydınlar, sanayi yöneticileri ve yüksek hükümet görevlileri- çoğu kez... can alıcı etkenler olarak ele alınmaktadır...” ifadesindeki üçlü yapıyı da onaylamaktayız. Ancak belirttiğimiz üzere, belirli bir dönemde Türkiye’de cereyan eden bu hareketlerin temel yönlendiricisi olarak çoğunlukla aydın kesimler ortaya çıktığı için diğer kesimleri de göz ardı etmeden ağırlıklı olarak çeşitli aydınlar ve onların öncülüğündeki akımlardan bahsedeceğiz.

Özellikle siyasal hareketler ve partiler ya da örgütler bağlamında ise bu noktada Antonio Gramsci’nin görüşleri bizim için önemlidir. Gramsci’ye göre (1986:231), “her tarihsel eylem, ancak ve ancak ‘kolektif insan’ tarafından gerçekleştirilebilir; yani amaçları ayrışık olan büyük bir sayıdaki istencin, aynı ve ortak bir dünya görüşü temelinde, aynı bir ereğe erişmek üzere kaynaşmasına yol açan ‘kültürel-toplumsal’ bir birliğe erişilmiş bulunmasını gerektirir her eylem.” Gramsci’nin “modern prens”i kolektif insandır. Soyut bir kavram olan kolektif insan – ya da kolektif irade- siyasal partisi içinde beden bulur. Parti, kolektif insanı oluşturur, yönlendirir ve bu kitleye önderlik eder. Bütün bunları da kadroları yani aydınları aracılığıyla gerçekleştirir. Kolektif irade, yeni bir devlet ve tarihsel blok yaratma potansiyelidir. Gramsci’ye (1978:69) göre bu, Jakobenlerin başardığı, Machiavelli’nin ulaşamadığı, devrimci partinin ise amacı olan şeydir. Şöyle der Gramsci;

“Devrimci bir dönüşümü hedefleyen işçi sınıfı partisinin birbiriyle bağlantılı iki temel sorumluluğu vardır. Kendi organik aydınlarını siyasal ve ideolojik alanda yer almak üzere hazırlamak ve siyasal mücadelede devlet aygıtından yararlanma şansına sahip olmayan işçi sınıfı için, devlet iktidarına ulaşmadan önce hegemonyasını kurma mekanizması rolünü üstlenmektir. O halde, “bazı toplumsal grupların oluşturduğu siyasal parti, organik aydınlarının, sadece üretim teknikleri alanında değil, doğrudan siyasal ve felsefi alanda da, kendi kategorilerini hazırlamasının özel biçiminden başka bir şey değildir. Toplumsal grubun yaşamı ve gelişimi, formasyon koşulları ve genel karakterine bağlı olarak bu aydınlar, ancak bu yolla biçimlendirilebilir.” (Gramsci, 1971:15)

Yani işçi sınıfı, kendi organik aydınlarını siyasal ve felsefi alanda ancak siyasal parti üzerinden geliştirebilir. Üretim alanında, yani yapı düzeyinde, çeşitli aydın kategorileri oluşabilir; ancak alternatif bir üstyapının farklı alanlarında yer alacak aydınlar, ancak parti aracılığıyla ortaya çıkarlar.

Bu ifade, aynı zamanda aydınların “organik” olarak nitelendirilmesine neden olan özelliklerini gösterir. Organik aydınlar, onları yaratan ve geliştiren sınıflarla aynı tarihsel zaman kategorisine aittirler. Bu, onları geleneksel aydınlardan ayıran özellikleridir. Geleneksel aydınlar, “önceki” döneme aittirler. Çünkü Gramsci’ye göre her yeni aydın tipi, kapitalizmin yeni bir aşamasında ortaya çıkar; dolayısıyla yeni bir tarihsel bloğun oluştuğunu gösterir. Geleneksel aydınlar da “eski” tarihsel bloğun aydınlarıdır. Hegemonya mücadelesi, bir anlamda, geleneksel aydınlara karşı verilmektedir. Organik aydınların ikinci özelliği, bağlı oldukları sınıfa “ekonomik alanın yanında siyasal ve toplumsal alanlara da yayılacak bir kendi işlevinin farkındalığı ve homojenlik” (Gramsci, 1971:5) kazandırmalarıdır.

Bu bağlamda aydınların organik olarak belirli siyasal örgütlenmeler ve partiler yoluyla işçi sınıfına ulaşabilmesi çok önemlidir. Gramsci (1986:209) hazırladıkları entelektüel, tam ve bütüncül yeni görüşleri hayata geçirme

mücadelesi veren partilerin, gerçek tarihsel süreç olarak, teoriyle pratiğin birleşme noktası olduklarını söylemektedir. Bu mücadele ancak parti kendi aydınlarını yaratabildiği ve kolektif iradenin örgütlenmesi için seferber edebildiği oranda başarıya ulaşabilir. Bu Gramsci'nin hayalini kurduğu devrimci sayılabilecek bir işçi partisidir ve aydınların bu bağlamdaki yeri önemlidir.

Gramsci'nin 'aydın'ı kendi ideolojisine uygun sol siyasal görüş eğilimli ve 'devrimci' bir aydın profilidir. Bu noktada bu teoriyi önemli kılan şey Türkiye'de de 1960-1980 yılları arası sol siyasal hareketleri incelerken Gramsci'nin bahsettiği aydın profiline yakın bir durum gözlemlememizdir. Türkiye'de de bahsettiğimiz dönem içerisinde özellikle legal/illegal partilerin üst düzey yöneticilerin 'devrimci aydın' diye nitelendirilen sol ideoloji mensubu akademisyen, sanatçı ve siyasetçilerden oluştuğunu görebiliriz.

Cemil Meriç'in tanımlamasında aydın, "kendi kafasıyla düşünen, kendi gönlüyle hisseden kişidir" (Meriç, 1999: 52). Bir başka tanımlamasında: "Aydın olmak için insan olmak lazım. İnsan mukaddesi olandır. İnsan hırlaşmaz, konuşur, maruz kalmaz, seçer. Aydın, kendi kafasıyla düşünen, kendi gönlüyle hisseden kişi. Aydını yapan: uyanık bir şuurlu, tetikte bir dikkat ve hakikatin bütününe kucaklamaya çalışan bir tecrübe" ifadelerini kullanır.

Bu konuda son tanımlamamız ise Erol Güngör'ün ifadeleridir. Aydını anlatırken şunları söyler:

"Aydın insan sadece "sokaktaki adam" tipinin haberdar olmadığı bu bilgilere sahip olan kimse değildir. Onu halktan ayıran taraf, her şeyden önce bu farklı ve ileri seviyedeki bilgiyi kazanabilecek bir zihni terbiye ve düşünme metodu kazanmış olmasıdır. O, bir hadise ile karşılaştığı zaman "bu nedir?" sorusunu sormaz, çünkü bu soruya alacağı cevap, onun ancak görüneni anlama ihtiyacına cevap verir, görüneni anlamak içinde vasat insandan daha fazla bir zihni gayret sarf etmeye ihtiyaç yoktur. Aydın, gördüğü şeyler arasında bir sebep-sonuç münasebeti bulmaya çalışarak halkın dar ve sathi dünyasının ötesinde, objektif

realiteyi kavramaya çalışır. Halkın dünyası; inançlara, kanaatlere dayandığı halde, aydının dünyası; daima ispat ve tahkik mevzuu olan bilgilere dayanır. Halkın bilgisi çok defa hadiselerin oluşundan sonraki müşahedelere bağlı kaldığı için istikbalde olacaklar hakkında hiçbir güvenilir tahmin veremez. Buna mukabil aydın bu hadiseler karşısında “niçin” sualini sorduğu ve sebep-sonuç münasebetlerini araştırdığı için, bizi hâlihazırda yaşamaktan kurtarır ve gelecek hakkında sağlam bir tahmin kazandırır. Onun bu tavrı kendisini tamamen ilim adamına yaklaştırmaktadır. İlim adamı ise, bilgisinin her problemi çözebileceğine inanmadığı için ancak araştırdığı tahkik ve ispat mevzu yaptığı konulardaki bilgisine güvenir. Hatta bu türlü bir bilginin dahi mutlak hakikat olduğunu iddia etmez. Dünyanın bütün hadiselerine bir mana verme iddiasında bulunan doktrinlere bu yüzden ilim sahasında itibar edilmez. Bunlar ancak vasat insanın zihni seviyesine hitap eden anlama sistemlerinden ibarettir ve ilmi bilgi vasfı taşımazlar” (Güngör, 1993: 253-254).

Bu bağlamda hem Türk aydınlarının hem de yabancı yazarların tanımlamaları genel olarak “düşünen, düşünce üreten kişi” olarak görmektedir ‘aydın’ kavramını. Biz de araştırmamız bağlamında özellikle 1960-1980 döneminde Türkiye’de sol siyasal hareketlere öncü olmuş düşünce liderlerini aydın olarak ele alıp hareketlerin entelektüel/düşünsel kökenlerine inmeye çalışacağız.

2.6 İDEOLOJİK AKTARIM ARAÇLARI: KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

Öğrenci gençlik hareketlerinde ideolojiyi ele alırken göz ardı edilemeyecek önemli bir etken de basın yayın ve kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, genel bir tanımla "kitlesele bir boyutta ileti dağıtabilen araçlar" (Özkök, 1985:93) olarak tanımlanabilir. Çalışmamız boyunca bizim için önemli olan kitle iletişim araçları ise kuşkusuz ‘basın-yayın’dır. Yazınsal kitle iletişim araçları olarak gazete, dergi, kitap gibi unsurlar da siyasal hareketlerin 1960’lardaki ana araçları olarak nitelendirilebilir. Türkiye’de çoğu zaman bir siyasal hareket, kendi düşüncelerini yaydığı bir yayın organı etrafında gelişmiş ve giderek örgüte dönüşen bir hareket halini almıştır. Somut olarak ifade

edecek olursak, buna “dergi örgütçülüğü” diyebiliriz. ‘Dergi Okuru’ kavramı Türk siyasal yaşamında anlam yüklü bir kavramdır. Okurluk sıradan bir uğraş olarak değerlendirilmez. Dergi Okuru aynı zamanda sempaticandır da ve toplumdaki algılanış biçimi (o dönem için) politik eğilimlidir. Araştırmamız bağlamında 1960-1980 döneminde, Türkiye’de, insanların siyasî kimliklerinin koltuk altına sıkıştırılan gazete veya dergiler aracılığı ile görüldüğünü söyleyebiliriz. Ayrıca okur olmak belli bir düzeyde radikalliği de gerektirmiştir. Yani, her hangi bir yayın organını takip eden siyasî kişi, karşıt görüşün yayını neredeyse hiç okumamaktadır. Bu anlamda gazete ve dergilerin, gençliğin ideolojiyi algılayış ve yaşamına uyarlayışında etkileri olduğunu söyleyebiliriz.

Öte yandan, gençlik hareketleri içerisinde yaşanan olaylardan belli bir başlık da kendi fraksiyonlarına özgü yazınlarla uğraşan gençlerin karşıt görüşlülerle çatışma halinde olmasıdır. Farklı fraksiyonların satış alanlarının olması ve başka bir fraksiyona ait gazete veya derginin o alanda sattırılmaması gibi olaylar da yaşanmıştır. Bu açıdan dergiciliğin, okurluğun, dağıtım ve satışının önemini görmezden gelmek, gençliğin o döneme ilişkin ideolojik çeşitlenmelerini anlamamızı zorlaştırır. Dönemin sol siyasal dergilerinde işlenen konular, özellikle toplumsal muhalefetin ideolojik yönde dönüştürülmesini amaçlayan biçimde ele alınmaktadır. Özellikle sol ideolojiye mensup gençliğin en çok okuduğu, ‘Aydınlık Sosyalist Dergi’, ‘Türk Solu’, ‘Sosyalist’, ‘Devrim’, ‘İleri’, ‘Emek’, ‘İşçi Köylü’, ‘Proleter Devrimci Aydınlık’, ‘Kurtuluş’, ‘Halkın Yolu’, ‘Halkın Birliği’, ‘Emeğin Birliği’, ‘İlke’, ‘Halkın Sesi’, ‘Halkın Kurtuluşu’, ‘Yürüyüş’, ‘Ürün’, ‘Kitle’⁵ gibi dergiler, ideolojinin yanı sıra, eylem çağrıları da yapmaktadır. Bu dergiler adeta aksiyonun nasıl yapılacağını tarif eden bir içeriğe sahiptir. Bu, aynı zamanda dönemin sağ ve ‘dinci’ dergileri için de geçerli bir yayıncılık anlayışıdır.

⁵ Bu dönemde Türkiye’de çok sayıda sol dergi bulunmakta ve yerel ya da genel sol ideolojinin yayın organlığını yapmaktalardı. Biz çalışmamız ın perpektifi gereği sadece bahsetmekle yetiniyoruz. Bu dergilerle ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Ergun Aydınoglu, *Türkiye Solu 1960-1980*, Versus Yayınevi, 2007.

Kitap açısından durum biraz farklıdır. Zira dergiler daha yerel düzeyde belli başlı düşüncelerin yayılmasına çalışırken, kitaplar uluslararası düzeyde de fikirlerin yayılmasına ve çeşitli ülkelerdeki insanların belli başlı düşünürleri okuyabilmelerine olanak sağlarlar. Zaten Marksizm’in SSCB ve Çin gibi ülkelerde yayılmasının ve revaç bulmasının temel sebeplerinden birisi de kitap kaynaklı yazınsal birikimdir.

Çin Kültür Devrimi dolayısıyla, Marksizm’in ve toplumsal mücadeleler tarihinin bilgisi gelişip yaygınlaştıkça ve uluslararası alandan gelen enformasyon miktarı, yeni kitaplar ve dergiler ile yabancı ülkelere gidip dönenlerin sayıları arttıkça, ‘değişimci’ hareketler, gençlik içinde yayılmış ve kitleler tarafından benimsenmeye başlamışlardır. Sosyalist hareket, dünya genelinde bölünmüş bir yapıdadır ve farklı yorumlamalar sebebiyle Türkiye’de de bölünmüş bir yapı seyretmiş ancak, yayılmıştır.

Bu bilgilenme süreci içinde iki yayınevi önemli roller oynamıştır. İlki 12 Mart’ta faaliyeti sona erdirilinceye kadar Muzaffer Erdost’un yönettiği ‘Sol Yayınevi’⁶ dir. Bu yayınevi önce Leo Huberman, Georges Politzer vb.lerinin el kitaplarını, ardından da Karl Marx, Friedrich Engels, Vladimie I. Lenin, Joseph Stalin, Mao Zedung, vb.lerinin klasik metinlerini çevirip aktarmıştır. Bunun sonucu olarak, yeni kuşaklar kadar eski kuşaktan olup da yabancı dil bilmeyenlerin, Marksist teorinin dünyasına nüfuz etmelerini, değişimci bir bakış açısı edinmelerini, her türlü bilgiyi eleştirel bir çözümlemeye tabi tutma yeteneği kazanmalarına imkân yaratmıştır.

“Doğan Özgüden’in ‘Ant Yayınevi’ de, Ortodoks olmayan teori kadar dünya üzerinde süre giden değişimci hareketlere ilişkin bilgisini okuyucularına aktarmaya çalışmıştır. Bu bağlamda, Ernesto Che Guevara’nın ‘Savaş Anıları’

⁶ Bu yayınevi hala yayın hayatına devam etmektedir. Yayınevinin tarihçesi ve yayınladığı kitaplar için bkz. <http://www.soluyayinlari.com> 25 Mart 2011, 17:07.

Avrupa’da basılır basılmaz Türkçe’ye çevrilmiştir. Böylece, 1968 Avrupa öğrenci hareketinin de, ‘Fikir Kulüpleri Federasyonu’nun da süreci nasıl değerlendirdiğini, Türkiye’deki okuyucu anında öğrenebilmiştir.”⁷

Millî İstihbarat Teşkilatı’nın 3 Kasım 1972’de düzenlediği Marmara Brifingi’nde kesinleşen bir mahkeme kararından şu alıntı yapılıyordu: “Yakalanan her anarşistin yanında daima üç malzeme birlikte bulunmaktadır. Silah, cephane, aşırı sol kitap.” (Turhan,1995;186). Brifingin ilerleyen kısımlarında söz konusu yasaklı kitapların listesi verilmektedir. Bunlardan bir kaçını sıralamak gerekirse; Emperyalizm-Lenin, Teori Pratik-Mao, Felsefenin Başlangıç İlkeleri-Georges Politzer, Yaşasın Halk Savaşı Zaferi-Lin Piao, Halk Savaşı Halk Ordusu-Giap, Millî Kurtuluş Cephesi-D. Brown, Şehir Gerillası-Carlos Marighella, Gerilla Nedir?-A. Boya, Gerilla Günlüğü-Che Guevara, Türk Devriminin Yolu vb. dir. Burada dikkati çeken kitapların genelde pratik mücadeleye dönük bir ağırlık taşımasıdır. Dönemin hızla gelişen gençlik eylemlerinde çatışmaların şiddetindeki artış, okunan kitapların daha militanca bir bilince ihtiyaç duyulduğu varsayımını akla getirmektedir. Ancak burada popülist bir yaklaşım da söz konusudur.

Kitle iletişim alanında popülist söylemler ve manipülasyon içerikli yazınlar veya tavırlar da mevcuttur. Özellikle Marx’ın deyimiyle egemen sınıflar popülist söylemlerle kendisini konumlandırmıştır. Metin Çulhaoğlu (1998:74) da konuyu egemen ideoloji açısından şöyle açıklamaktadır: “Türkiye’de egemen ideolojik eklemlenmeyi ayakta tutan, çok partili rejimin ve temsili demokrasinin kalkınmacı-popülist eksene oturmasıydı. Bu eksenin ciddi biçimde zayıflaması, egemen ideolojik eklemlenmenin kendisini yeniden üretememesine yol açmıştır.”

Kitle iletişim araçları konusu da literatürde büyük yer kaplamaktadır. Biz burada bu teoriden çok bahsetmemekle birlikte, Frankfurt Okulunun teorisine

⁷ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2096

de kısaca yer vermek istiyoruz. Bu okulun düşüncesine göre özünde kitle iletişim araçları, egemen sınıfın kitleleri ya da bilinçsiz kesimleri yönlendirdiği en büyük manipölasyon araçlarındandır. Bu konuda Swingewood (1996:117-118): “Marx’ın devrimci sınıfı, artık ‘kültür endüstrisi’ –yani televizyon, radyo, gazete ve dergiler gibi kitle iletişim araçları- tarafından yukarıdan eklemleniyordu” demektedir. Görüldüğü üzere değışimci kesimlerin manipölasyonu da –olumlu ya da olumsuz- kitle iletişim araçları üzerinden yapılabilir hale gelmiştir. Ancak bahsettiğimiz dönemde Türkiye’deki sol siyasal hareketlerin salt bu teoriyle açıklanamayacağını da belirtmek isteriz. Zira bahsedilen dönem kitle iletişim araçlarının yanı sıra siyasal konjonktürün ve halk içerisindeki geleneksel bağların da çok önemli olduğu bir dönemdir.

3.BÖLÜM

DÜNYADA 1968 GENÇLİK HAREKETLERİ VE ETKİSİ

1960'lı yılların sonunda, kapitalist ekonomik sistemin 2. Dünya Savaşı'nın ardından sağlamış olduğu istikrar ve büyüme döneminin kendi sınırlarına dayanması ile birlikte, bu dönem boyunca biriken ve keskinleşen çelişkiler, özellikle gelişmiş kapitalist ülkeleri yükselen kapitalizm karşıtı mücadele ile yüz yüze bırakmıştır. Kapitalist dünya ekonomisinin görece istikrarı sarsılırken, bu duruma dünyanın değişik bölgelerinde yükselen ulusal kurtuluş mücadeleleri de eşlik etmekteydi.

ABD'de Vietnam'daki işgale duyulan tepki, ırkçılığa karşı büyüyen siyah hareketle birlikte toplumsal muhalefeti iyice yükseltmiştir. Yüzbinlerce kişinin katıldığı, savaşa ve ırkçılığa karşı gösteriler yapılmış, üniversite işgalleri yaşanmış, hatta ABD borsası Wall Street 3 gün işgal altında tutulmuştur.

İtalya'da ise öğrencilerin okul boykotları ve sokak direnişlerine paralel olarak artarak ilerleyen grevler, ülkede toplumsal çatışmalara yol açmıştır. Eylemler o kadar ses getirmiştir ki, ABD başkanı Nixon, ziyaret için geldiği ülkeye giremeden, protestolar nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştır. Ancak işverenleri asıl telaşlandıran olaylar, Fransa'da yaşanmıştır. Mayıs 1968'de tarihin o ana kadar gördüğü en büyük genel grev düzenlenmiş, 20 günden fazla süren bu greve, 10 milyona yakın işçi katılmıştır.

Marie Claire Lavabre'ye göre;

“ABD'de Berkeley ve Columbia üniversitelerinde Vietnam Savaşı karşıtı gösteriler, Berlin'de Rudi Dutschke'ye yönelik suikast girişiminin ardından yükselen kitlesel gerilim, Paris'te Sorbonne'un işgali... Berkeley'den Tokyo'ya

uzanan yolda Mexico City, Londra, Madrid, Varşova, Belgrad gençliğin eylemlerinin önemli duraklarıydı” (Lavabre, 1998:13).

Kitleselleşen çatışmalar, fabrika, toprak ve üniversite işgalleri ile giderek radikalleşmiş ve bu akımlardan zamanla Türkiye de etkilenmiştir. Bu türden akımların da etkisi ile şekillenen Türkiye’deki değişime yönelik hareketler, 1960’lı yıllar boyunca ilerleyen sol siyasal hareketlerin zemini üzerinde yükselmiştir.

Bayhan’ın (1997:247) ifade ettiği şekliyle öğrenci gençlik hareketlerinin 1968’de hızlı gelişimi ve dünya bağlamında etki yaratması farklı ülkelerin, farklı sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal gelişmelerine bağlı olarak farklı nitelikler taşıyordu. “1968 yılında ABD’den Japonya’ya, Meksika’dan Fransa’ya, Çekoslovakya’dan Çin’e kadar uzanan bir çok ülkede bir “gençlik ayaklanması” yaşandı. Bu ‘ayaklanma’, her ülkenin farklı koşullarında, farklı çıkış noktalarından hareket ediyor; farklı nitelikler taşıyordu. Ama tüm ülkelerdeki ortak özelliği, kurulu düzene karşı bir ‘başkaldırı’ olmasıydı. ‘İletişim devrimi’nin o güne kadar görülmedik bir etkileşimi oluşturduğu dünyamızda, bir ülkedeki başkaldırı, başka bir ülkedekinin işareti olmuştu”.

Fakat 1968 ve hemen sonrasındaki 10 yıla bakıldığında farklı ülkelerdeki gençlik hareketlerinin hepsinde toplumsal düzene yönelik muhalefet olduğunu söyleyebiliriz. Gerçi var olan toplumsal düzenden kastettiğimizin sadece siyasal rejimler olduğunu anlamak bu yargımızı yanlış anlamak olur. Her ülkenin kendisine özgü sistemi içerisinde yer alan irili ufaklı birçok iktidar odağı yer almakta ve gerek hukukî dayanakları ve gerekse kültürel arka planı açısından farklılıklar arz etmektedir.

Biz 1968 gençlik hareketlerinin, var olan düzen içerisindeki birçok irili-ufaklı iktidar yapılaşmasının sorgulanmasına vurgu yaparak anlaşılması taraftarıyız. Çünkü bu harekete katılan gençlik, söz konusu dönemde kişisel özgürlük, kültürel kurumların sorgulanması, savaş karşıtlığı, üniversite reformları, köylülük ve feodalite gibi çeşitli başlıklar üzerinde sorgulama ve eleştiriler yapmış ve kimi zaman da siyasal sistemi sil baştan yeniden inşa çabasına yönelik hareketler örgütlemiştir.

Dünyada 1968 gençlik hareketlerini ele aldığımızda, toplumsal hareketlerin ve belirgin aktörleri olan gençlik hareketlerinin biçimlendiği süreçte ABD, Japonya, Almanya ve Fransa'nın itici dinamiklerle dolu olduğunu ifade edebiliriz.

“ABD’de öğrenci dünyasında hareketler, Kuzey California’lı siyah öğrencilerin ırk ayrımcılığına karşı düzenlediği ve kısa sürede tüm güney eyaletlerine yayılan oturma eylemiyle 1960’ta baş göstermişti. 1968-70 arasında Amerika kampüslerinde yayılacak olan mevcut düzeni tersyüz etme amaçlı eylemleri, 1960’lı yılların ilk yarısında ortaya çıkan siyahların sivil hakları hareketinin devamında gelişmiştir diyebiliriz. Sivil haklar hareketine koşut olarak toplumun diğer kesimleri de harekete geçmiştir. Barış yanlılarının nükleer denemelere karşı eylemleri sürüyordu. Jack Kerouac’un Amerika yaşam tarzını reddeden Beat kuşağının el kitabı yolda elden ele dolaşmış, ‘Tek Boyutlu İnsan’ın yazarı Herbert Marcuse’un da içinde bulunduğu aydınlar eleştirel bir düşünce tarzını geliştirmiş, öğrenciler üniversite bürokrasisine başkaldırmıştır. Kapitalizm ve ABD’nin dünya üzerindeki rolü ve özellikle Vietnam’a yönelik tutumu alabildiğince genişlikle tartışılıyor ve protesto eylemleri polisin müdahalelerinin arttığı oranda hareketlerin de şiddet dozajını yükselmesine neden olmuştur. Vietnam savaşı, polisin artan müdahaleleri, öğrenci hareketlerinin giderek şiddet içerikli bir hale gelmesine neden olmuştur. Boykotlarda yükselen aşama Nisan 1968’de Columbia üniversitesini işgaliyle gelmiş ve 1969-70-71 döneminde giderek artmıştır” (Lavabre, 1998:15-16).

“Japonya’da 1968 yılında, radikal sol Zengakuren hareketinin örgütlediği ABD karşıtı öğrenci gösterileri, Amerikan hedeflerine -askerî hastane, savaş üsleri ve gemileri- yönelik saldırılar, öğrenci yayınlarının sansürlenmesine yönelik

protesto tepkileri, üniversite yönetimine katılım hakkı için geliştirilen eylemler, şiddetli polis-öğrenci çatışmaları ve sonuç olarak Japonya'nın birçok üniversitesinde öğrencilerin taleplerinin ya tamamının ya da büyük kısmının kabulü ile noktalanmıştır" (Lavabre, 1998:17).

Federal Almanya'daki öğrenci hareketlerinin nedenleri ise; Vietnam savaşı ve Amerika karşıtlığı, Alman ekonomik mucizesinden doğan tüketim toplumunun eleştirisi ve bir önceki, Nasyonal Sosyalizme boyun eğmiş kuşağa tepkiler şeklinde sıralanabilir. Almanya'daki SPD (Sosyal Demokrat Parti)'nin gençlik örgütü üyesi ve sempatizanı gençler; Vietnam savaşı için protesto gösterileri düzenlemişler ve İran şahının Almanya'yı ziyaretinde caddelere dökülmüşlerdir. "Springer basın grubu ise öğrenciler aleyhine yazılar yayınlıyordu. 1968'de SDS (Almanya Sosyalist Öğrenciler Birliği) önderi Rudi Dutschke'nin bir gösteri sırasında yaralanması üzerine hareket, olanca yakıcılığı ile Berlin'de, Hamburg'da ve diğer kentlerde Springer grubunun binalarına yöneldi. Ancak Almanya'da öğrenci hareketleri diğer ülkelerdekine oranla daha kısa süreli oldu. 1970 başlarında neredeyse tam bir durgunluk hakim olmuştu Almanya'ya" (Lavabre, 1998:18).

Fransa'daki öğrenci hareketlerini başlatan ve örgütleyen Daniel Cohn-Bendit, 23 yaşında bir sosyoloji öğrencisidir (Kabacalı, 1992;193). Fransa'da öğrenci hareketlerinin kökeni altmışların başlarına, Cezayir savaşı sonlarına, 121'ler Manifestosu'na (1960) ve Fouchet Planı olarak da bilinen, üniversite reformu projesine karşı ilk protestolara dayanmaktadır.

"Bunları 1965, 1966, 1967'de Vietnam savaşı gösterileri izlemektedir. 1967 Nisan'ında, özellikle Orsay, Lyon, Marsilya, Nantes ve Nanterre'de öğrenci yurtlarında disiplin tüzük ve yönetmeliklerini, özelliklede karşı cinsten öğrencilerin birbirlerinin odasına girmesini yasaklayan uygulamaları sorgulayan olaylar baş gösterir. Kasım'da Nanterre Üniversitesi grev kararı alır. Aralık'ta eğitim reformuna karşı grev ulusal düzeye sıçrar. Bu arada Vietnam Savaşı karşıtı gösteriler büyük oranda yaygınlaşır. 1968'de UNEF (Fransa Ulusal

Öğrenci Birliği) üniversitelerde oldukça örgütlüdür. Özellikle de Sorbonne’da. Fakat 22 Mart 1968’de Vietnam Komitesinin altı üyesinin tutuklanması sonucu Nanterre Üniversitesinin yönetim kulesi öğrencilerce işgal edilir. Böylece üniversite işgallerinin bir eylem çeşidi olmasının ilk örneği de yaşanmış olur. Bu olaylar üzerine Fransa’nın çeşitli üniversiteleri kapatılır. Ancak kapatma kararları öğrenci kitlelerini daha da mücadeleci bir ruh içerisine sokar ve giderek kriz haline dönüşen olaylar da sokak barikatlarının kurulduğu, kaldırım taşlarının polisle çatışmalarda silah olarak kullanıldığı bir evreye geçilmiş olur” (Lavabre, 1998:19-20).

İtalya’da öğrenci sayısındaki artış ve üniversite öğreniminden sonraki iş bulamama kaygıları, öğrenci huzursuzluğunun temelini oluşturmuştur. Burada da Fransa’daki gibi öğrenci sayısındaki artış karşısında hükümetin ekonominin yeni taleplerine uyarlamak amacıyla çıkartmak istediği reform projesi (Gui reformu) öğrencilerin tepkisiyle karşılaşmıştır. 1967’den 68’e taşınan grevler, işgaller, Vietnam protestoları birbirini izlemiştir.

İspanya’da ise öğrenci hareketlerinin arkasında 1947’den o zamana kadar devam edegelen Frankizm uzantılarına karşı yürütülen ideolojik mücadele yatmaktadır.

Fransa’da başlayıp birçok ülkede karşılık bulan 1968 öğrenci hareketleri, hem eğitim sorunlarının çözümüne ilişkin talepler bağlamında, hem de ideolojik politik yaklaşımlar bağlamında ele alınabilir. Ancak her iki bağlam da birbirinden kopuk ve ilgisiz değildir. Bir diğer önemli etken de Amerika’nın Vietnam’a karşı sürdürdüğü savaşın haksız olduğuna yönelik inancın yaygın olması ve Amerika karşıtlığı diyebileceğimiz politik bir yaklaşımı ortaya çıkarmasıdır. Dönemin iki kutuplu dünya düzeninde Amerika’ya beslenen bu düşmanlıklar, sosyalist ideolojiyle buluştuğunda öğrenci hareketinin dinamikleri sanayileşmiş ülkelerin işçi kesimleri ile de organik bağlar

geliştirmelerine yol açmış ve çoğu yerde kurulu düzeni yıkma eylemlerine dönüşmüştür. Bu yanıyla Türkiye’deki 1968 öğrenci hareketleri tüm bunların etkilerini taşır.

4.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE GENÇLİK HAREKETLERİ

4.1 TÜRKİYE’DE GENÇLİK HAREKETLERİNİN KÖKENLERİ

Türkiye’de gençlik hareketlerinin kökenini Osmanlı’da aramak ve bulmak mümkündür. Ancak biz, yeni toplumsal hareketler teorisi eşliğinde, öğrenci gençlik hareketlerini, yeni toplumsal hareketler içerisindeki kadın hareketleri, çevre hareketleri, savaş karşıtları hareketleri gibi kategoriler içerisine dahil ederek ele alacağız. Bu nedenle, Türkiye’de gençlik hareketlerine Cumhuriyet sonrası dönemden günümüze kadar kısaca yer vererek, bu hareketlerin gelişme aşamaları hakkında, ideolojik ve tutumsal kökenleri hakkında bazı ipuçları göstermeye çalışacağız.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan günümüze ‘öğrenci hareketlerinin ardında yatan temel görüş nedir?’ ya da ‘öğrenciler ilk dönemlerde daha aktif bir katılımı neden toplumsal sahneyi etkilediler?’ sorusuna Alpay Kabacalı’nın verdiği yanıtı büyük ölçüde açıklayıcı bulmaktayız. Bu cevap özet olarak şöyledir:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk’un (Söylev) sonunda cumhuriyeti gençlere emanet eder. O’na ait olduğu kanıtlanan Bursa Nutku’nda ve birçok konuşmasında da gençlere duyduğu güveni dile getirmiştir. Cumhuriyet’in bu ilk kuruluş ve kurumlaşma aşamasında, gençliğe idealizm aşılmasını öngören bir resmî anlayış egemendir. Bunun temelini de Nutuk’un sonundaki “Gençliğe Hitabe”de bulabiliriz. Yine bu dönemde resmî görüş, ‘ulusu aynı ülküye bağlı bir kütle halinde örgütlemek, kültür ve düşünce birliğini sağlamak, ulusal birliği oluşturan kültür öğelerini ortaya çıkarıp geliştirmek, kır-kent ve köylü-aydın ayrımını ortadan kaldırmak’ hedefini de gütmektedir. 1930’lara kadar yukarıda sayılan bu amaçların gerçekleştirilmesinde kullanılan organ Türk Ocağı iken Cumhuriyet Halk Fırkası’nın (sonra CHP) 1931’de toplanan üçüncü kurultayında Türk Ocağı’nın kapatılması ve bu amaçları

gerçekleştirmek üzere Halkevleri'nin kurulması öngörülür. Dil-Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Halk Dershaneleri, Kurslar, Tarih ve Müze gibi şubeler oluşturularak resmî görüş doğrultusunda 'cumhuriyet kuşakları' yetiştirilmek hedeflenmiştir. Tabi bu anlamda idealize edilmeye çalışılan gençliğin yoğun duygular eşliğinde bilinçlendirilmesi hedeflendiğinden bu örgüt ve derneklerin söylemi alabildiğince milliyetçi ve çoğu zamanda ırkçı motiflerle doludur... Örneğin asker ve siyaset adamı Hasan Cemil (Çambel) Mart 1934'te Ankara'da, Muhafız Alayı Zabit (Subay) Gazinosu'nda verdiği konferansta, Mustafa Kemal'in 'Gençliğe Hitabe'sini okuduktan sonra şöyle konuşuyor: "Büyük şef, en derin ruhsal yenileşme ile yeni devleti ve yeni milleti yapma kesin kararlılığındadır. Onun amacı bir Türk cihan devleti kurmak ve bir Türk kültür milleti yetiştirmektir. Bu bir dünya kuvveti olacak ve temelleri Türk ırkının yetenek ve karakterine ve Türk kanının asil ve fedakâr gücüne dayanacaktır. Her gençlik kuruluşundan beklediğimiz amaç budur. Bu ruh ve ahlâkta derinleşmeyen, bu büyük fikri hedef tutmayan her dış örgütlenme yüzeyseldir, cansız ve değersizdir. Bu nedenle dış örgütler ancak büyük millî amacı gerçekleştirmek için kullanılan araçlardan başka bir şey değildir."(Kabacalı, 1992;76-77)

Bu konuşmadan da görüleceği üzere, dönemin gençlik üzerindeki temel siyaseti, gençliğin istenilen resmî görüş doğrultusunda olabildiğince aktif ve milliyetçi bir çizgide örgütlenmesidir.

Bu amaca dayanan gelişmeler eksenindeki bazı temel öğrenci hareketlerini, özetle tarihine yer vermek yerinde olacaktır.

Cumhuriyet sonrası dönemin en etkili ve geniş katılımcıya sahip olacak gençlik örgütü olan "Millî Türk Talebe Birliği" (MTTB) 1924'te kurulmuştur. Başkanlığına İbrahim Öktem getirildikten sonra kısa sürede öğrencileri temsil eden tek örgüt niteliğini kazanan MTTB 1926'da Roma'da düzenlenen

toplantıya, 1927’de Paris’te düzenlenen Uluslararası Öğrenci Kongresi’ne katılmıştır.⁸

Kasım 1924’te MTTB öğrencileri Belçika kökenli İstanbul Tramvay Şirketi’ni protesto amacıyla büyük bir yürüyüş düzenlemişlerdir. Protesto nedeni ise öğrencilere biletlerde indirim yapılmamasıdır. Bu yürüyüş sırasında polislerle öğrenciler arasında çatışmalar yaşanmış, birçok öğrenci yaralanmış, İstanbul Üniversitesi Rektörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu, üniversiteye sığınan öğrencilere sahip çıkmış, polis yöneticileri ile tartışmaya girmiştir.

Zekeriya Sertel’in (1928) ‘Resimli Ay’ dergisinde Nazım Hikmet’in yazdığı ‘Putları Kırılım’ yazısı ve bu yazının içeriğinde yer alan Abdülhak Hamit Tarhan ve Mehmet Emin Yurdakul’a yönelik eleştiriler, yerleşik edebiyat anlayışını ve düzenini sarsmıştır.⁹ Öte yandan Nazım Hikmet’in yeni şiir anlayışı da bu sarsıntının şiddetini artırmış ve doğal olarak bir muhalefet oluşturmuştur.

O dönemde Türk Ocağı henüz kapatılmamışken başkanlığını yürüten Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Haşim gibi şairler, Nazım Hikmet’in eleştirdiği şairleri savunmuşlardır ki bu, edebiyat alanında da bir toplumsal görüş ayrılığı olduğunu göstermektedir. Kabacalı’ya göre “Türk Ocağı çevresinin yönlendirmesi ile kimi üniversiteliler Resimli Ay dergisini basma girişiminde bulundular da Nazım Hikmet’in onlarla konuşması sonucunda özür dileyerek ayrıldılar” (Kabacalı,1992;80).

⁸ MTTB ile ilgili ayrıca bkz. Siyami Akyel, MTTB Ve MTTB’liler, Hemenora Yayınları, İstanbul, 2010.

⁹ İlgili yazı ve tartışmalar için bkz. Vala Nureddin, *Bu Dünyadan Nazım Geçti*, Cem yay., İstanbul, 1999, ss.278.

1933 yılında Yataklı Vagonlar Şirketi (Vagon-Li)¹⁰ müdürünün, bir memurun Türkçe konuşmasına kızarak Türkçeye hakaret etmesi olayında MTTB, öğrenci gençliğinin tepkilerini örgütleme misyonuyla daha şiddetli eylemlerle ortaya çıkmıştır. Binlerce genç, şirket binasını tahrip etmiş ve değişik yerlerde gösteriler düzenlemiştir. Bu olaylar sırasında Peyami Safa'nın "Türk diline dil uzatanların dilleri kurusun!" sözleri, varolan muhalif ve çatışmalı ortamı daha da gergin hale getirmiştir.

Yine 1934 yılında Razgrad'daki bir Türk mezarlığının Bulgar gençleri tarafından tahrip edilmesi (16 Nisan) üzerine MTTB, yine bir hareketlenme içine girmiştir. İstanbul'daki Bulgar Konsoloslugu önünde toplanan gençler ve halk, çeşitli konuşmalardan sonra Bulgar mezarlığına giderek çelenk koymuşlardır (20 Nisan). Polisin karşı çıkmasına rağmen; öğrencilerin Taksim'e doğru yürüyüşleri 80'den fazla öğrencinin tutuklanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu olaylar üzerine hükümet, MTTB'yi feshetmiştir (21 Nisan).

MTTB delegeleri 22 Nisan'da toplanarak Mustafa Kemal'e'e, İsmet İnönü'ye ve Halk Fırkası Genel Sekreteri Recep Peker'e olaya hangi amaçla giriştiklerini belirten bir mektup göndermişlerdir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal'in yanıtı üç gün sonra gelmiştir. Mustafa Kemal, mektupta "Gençliğin çalışkan, hassas ve milliyetçi yetişmesi esas dileklerimizdendir. Gençlik her türlü faaliyetlerinde Cumhuriyet kanunlarına ve Cumhuriyet kuvvetlerinin usûl ve kaidelerine riayetskâr bulunmaya da dikkatli olmalıdır. Cumhuriyet hükümetinin millî meselelerde vazifesini bilir olduğuna ve kanunların ve adli kuvvetlerin adaletine emin olunuz" (Mustafa Kemal'den akt. Kabacalı, 1992:99) diyordu. Tecemmüat Kanunu'na (sonradan Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası halini alacak olan yasa) dayanılarak 'kanunsuz gösteri yapmak' iddiasıyla tutuksuz yargılanan öğrenciler, Cumhuriyet'in onuncu yıldönümü dolayısıyla çıkarılan genel afthan yararlandırmışlardır.

¹⁰ İlgili haber için bkz. "Vagon-li Şirketinde Çirkin Hadise", **Cumhuriyet**, 24 Şubat 1933, No:3162, s.3

1933-1934 yılları, MTTB yayın organı ‘Birlik’ dergisi ile ‘Kadro’ dergisi¹¹ arasında polemiklerin yaşandığı bir dönemdir. Kadro dergisi, Cumhuriyet inkılâplarının ideolojisini hazırlamak üzere Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Asaf Belge ve Şevki Yaman tarafından 1932’de yayınlanmaya başlamıştır. Ancak kısa süre sonra Aralık/Ocak 1934-1935 tarihli son sayısıyla kapatılmıştır.

Kadro dergisinin temel fikri ise ‘Kemalizm, kapitalizm ve komünizm dışında bir üçüncü yoldur’ şeklindedir (Ertan, 1994:32). Dergi, ekonomide devletçilik, sınıfsız-çelişkisiz toplum, yeni tarih ve dil anlayışı gibi düşüncelerle ortaya çıkmış ve gençliğe hitap eden yazılara yer vererek temelde gençlik hareketlerine etkide bulunmuştur. Bu yazılarda, genellikle gençliğin dağınk hareketleri eleştirilmiş, sokaklardaki çatışmacı tavra karşı çıkmıştır. Derginin gençlik konusundaki düşünceleri şöyleydi; “Sokağın, dağınklığın, zevk ve duygu sertliklerinin olumsuz atmosferinden kurtarılan, inkılap heyecanının, inkılâp disiplininin havası ve çatısı içinde örgütlenen bir genç neslin, milletin ruhuna vereceği gurur ve güven coşkusu düşünüyorum. Türk yurdunun her bucağına serpilmiş, binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Türk çocuğunun aynı örgüt içinde aynı kılık, aynı hareket temposu, aynı düşünüş altında vereceği şen, kendine güvenli ve görkemli birliğin manzarası ruhu sarsan bir şeydir.”(Kabacalı, 1992:85)

Kadro dergisindeki bu sözlere karşılık, 1933 yılında kongre kararıyla MTTB yayın organı ‘Birlik’ dergisinin 1. sayısında şöyle denilmektedir. “Türk gençliği papağan değildir. Türk gençliği inkılâbın anlamını başkalarının anlatmasına gerek duymayacak kadar iyi ve derin anlamıştır... Biz bu görevleri kimseden istemiş veya isteyecek değiliz... Yaptığımız şey, körebe oyunu değil ki yolumuzu karanlık bir tünele saptırmış olalım. Hayır. Biz güneşin altında

¹¹ Kadro Hareketiyle ilgili geniş bilgi için bkz. Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara, 1994; Mustafa Türkeş, **Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi**, imge Kitabevi, Ankara, 1999

apaçık gözlerle yürüdük. Bizi anlamıyorsunuz, anlayamayacaksınız. Örgüt. Yani ‘Kadro’ mu? Eğer böyleyse size ilk ve son kez Hayır! diyoruz. Hayat çemberlenmez. Hem niçin bunu istiyorsunuz? Tam tersine, siz içinde sıkıştığınız ve sizi gerçeklikten ayıran o dar ‘Kadro’yu kırın!” (Türkeş, 1999:92).

MTTB’nin giriştiği öteki eylemler de ‘Birlik’ dergisinden izlenebilmektedir. Bunlar: Yabancı okullara ve Genç Hristiyanlar Cemiyetine karşı eylemler, Çanakkale şehitleri için anıt istemleri, Beyoğlu’nda yabancı isim taşıyan dükkanların isimlerinin Türkçeleştirilmesi kampanyaları, üniversite reformu, yerli malı kullanma kampanyaları, Hatay’ın Türkiye’ye katılması yönünde bir çok izinli ve izinsiz eylemlilikler içerisinde olmuştur (Kabacalı, 1992:91).

1930’lu yılların sonlarına doğru Türkiye’de de devlette ‘otoriterlik’ yönündeki eğilimde artış gözlenmektedir. Bu, Almanya’da Hitler, İtalya’da Mussolini’nin popüler olduğu dönemdir ve etkisi Türkiye’de de hissedilmektedir. 1936 yılında İtalyan Ceza Yasası’ndan birçok bölümün Türk Ceza kanunu’na alınması bu çerçevede bir etkilenme ve örnek olarak gösterilebilir.

Yine bu dönemde Nazım Hikmet’in şiirlerinin Harp Okulu’nda okunması nedeniyle büyük çaplı soruşturmalar başlatılmış ve Nazım Hikmet ‘orduyu ayaklanmaya kışkırtmak’ suçlamasıyla 20 yıl hapis cezasına mahkum edilmiştir.

1942’de Başbakanlığa atanan Şükrü Saracoğlu’nun 5 Ağustos 1942 günü TBMM’de hükümet programını okurken özellikle sağ çevrelere atıfta bulunduğu söylenebilir. Bu konuşmada şöyle demiştir Başbakan Saraçoğlu: “Biz Türk’üz, Türkçüyüz ve daima Türkçü kalacağız. Bizim için Türkçülük bir

kan meselesi olduğu kadar ve en az bir o kadar vicdan ve kültür meselesidir. Biz azalan ve azaltan Türkçü değil, çoğalan ve çoğaltan Türkçüyüz ve her zaman bu yönde çalışacağız.”¹² Görüldüğü üzere hükümet tarafından da düşünsel olarak destek gören ‘Turancı’ görüş özellikle bu yıllarda yeni yayın organlarıyla nicel olarak da yoğun bir gelişme kaydetmiştir. ‘Bozkurt’, ‘Çınaraltı’, ‘Ergenekon’, ‘Gökbörü’, ‘Orhun’ gibi dergiler bunların en bilinenleridir. Aynı şekilde ‘Turancı’ kitapçıklarda da hızla yükselen bir artış söz konusudur. Örneğin General Pertev Demirhan’ın gençlik konusunun ele alındığı ‘Türk Milletinin İstikbalı’ adlı kitapçığının giriş sayfasında şöyle deniliyordu;

“Ural-Altay ırkına mensup olan bizim Türk milletinin istikbalı emindir. Çünkü Türk milletinin damarlarındaki kan asildir ve asırlardan beri asil kalmıştır. İnşallah hep de öyle kalacaktır... Kan çok mühimdir. Kan yalnız insanlarda değil hayvanlarda bile çok mühim bir rol oynar. Mesela cins bir Arap atı, adi bir yük hayvanına benzemez. Cins bir köpek, adi sokak köpeği ile mukayese edilemez... Dünyanın en eski ve en medenî bir milleti olan Türk milleti, Ural-Altay ırkının en mümtaz ve en kuvvetli kısmıdır. Zaten Türk kelimesinin asıl manâsı kuvvettir” (Demirhan, 1943:2).

Dönemin en popüler ‘Turancı’ ismi olan Nihal Atsız, Saracoğlu hükümetine ‘Orhun’ dergisindeki yazılarında, Sabahattin Ali, Pertev Naili Boratav ve Millî Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in görevden alınması önerisinde bulunmuştur. Sabahattin Ali, dergide kendisine “vatan haini” denildiği gerekçesiyle Ankara 3. Asliye Ceza Mahkemesi’nde dava açmıştır.

Bu olaylardan sonra Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün isteğiyle ‘Orhun’ dergisi kapatılmıştır. Bundan sonra gerçekleşen olayları ise kronolojik olarak sıralamak gerekirse:

- 1945’te Tan Gazetesi olayları ve matbaanın tahribi olayları olmuştur.

¹² Tam metin için bkz. <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HP13.htm> 22 Mart 2011 15:55.

- 1946'da Rusların Doğu vilayetlerimizden bazılarını istemesine karşısında gençlik Ankara'da büyük kınama mitingi yapmıştır.(Bayhan,1997:245).
- 1947'de Ankara Yüksek Öğrenim Gençliği, sol görüşlü öğretim üyelerinin Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden çıkarılmalarına yol açan büyük bir miting düzenlemişler, solcu gazeteleri yırtmışlar ve üniversite senatosundan bu yönde bazı isteklerde bulunmuşlardır.
- 1947 yılı, gençliğin Ankara, İstanbul ve İzmir'de komünizm aleyhine düzenlediği çeşitli gösteriler ve yayınladığı bildirilerle kapanmıştır.
- 1948'de MTTB iktidar tarafından eleştirildiği için öğrenci hareketinde yeni bir örgütlenmeye gidilerek 'Türk Millî Talebe Federasyonu' (TMTF) kurulmuştur.
- 1950'de Türk Kültür Ocağı, Türk Gençlik Teşkilatı, Türk Kültür Çalışmaları Derneği, Genç Türkler Cemiyeti birleşerek Milliyetçiler Federasyonu kurulmuştur.
- 1952'de TMTF'nin girişimleriyle Millî Gençlik Komitesi oluşturulmuştur. Bu komite yanlıları, Nazım Hikmet'e daha ılımlı yaklaşıma sahiptiler.
- 1950'li yıllar gençlerin Kıbrıs için düzenledikleri mitinglerle başlamış, Mareşal Fevzi Çakmak'ın cenaze töreni büyük olayların patlak vermesine yol açmıştır. Sol görüşlü öğrencilerin Çiçek Palas'ta Nazım Hikmet'in affı için düzenledikleri toplantı tutuklanmalarla noktalanmış, İstanbul ve Ankara'da komünizm karşıtı mitingler düzenlenmiş, Kore'de şehit olan askerleri anma törenleri ile sona ermiştir.
- 1959 yılında "Büyük Doğu" dergisinin Atatürk aleyhinde yazıları gençlerde tepki yaratmış, mitinge izin verilmemesi üzerine olay bildirilerle kınanmıştır.
- 1960 başlangıcında Saidî Nursî ve irtica karşısında gençlik sert tepki göstermiştir.

Olayların yükselen gerginliği Türkiye’yi siyasal açıdan içinden çıkılamaz bir askeri müdahale ortamına doğru sürüklemiştir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, Türkiye demokrasi tarihine ilk müdahale olarak da adlandırılabilir.

Dünyada ekonomik unsurların canlı bir büyüme sergilediği 50’li yıllarda iktidarda olan ‘Demokrat Parti’, Komünizm karşıtı bir siyaset izleyerek sınırsız bir şekilde elde edeceğini umduğu dış krediler sayesinde ayakta duran bir ekonomik yapı kurmuştu. Demokrat Parti, her ne kadar bir bütün olarak hakim düzenin sürdürücüsü olduysa da, özelde büyük tarım ve ticaret burjuvazisinin çıkarlarını savunur görünmekteydi. İzlediği politikalarla daha çok bu kesimlerin lehine avantajlar sağlayan DP, egemen konumu zedelenen ‘sivil’ ve ‘askeri’ bürokrasinin ve kaynak dağılımından hak ettiği payı alamadığını düşünen sanayi burjuvazisinin huzursuzluğunu arttırmıştır. Çelişkilerin 50’li yılların sonunda iyice keskinleşmesiyle birlikte söz konusu askeri müdahale ile DP iktidardan uzaklaştırılmıştır.

Toplumsal muhalefet açısından da başlayan yeni dönem ve hazırlanan görece daha özgür anayasa, bu müdahale hakkında ‘ilerici darbe’ yakıştırmalarını beraberinde getirmiştir. Örneğin 1961 Anayasası’nın kurduğu özgürlükçü toplumsal ve siyasal yapı “en düşük örgütlenme düzeyindeki siyasal grupların bile siyasi otoriteye muhalefetini mümkün kılan bir kontrol ve dengeler sistemi getirmiştir. İşçilerin hakları yanında, “sanayideki grevlere benzer eylemlerle idari mekanizmayı bloke edebilecek olan küçük burjuvazi, köylülük ve sayıları gittikçe artan devlet memurları toplumsal pazarlıkta yer edinme” imkanı bulmuşlardır (Keyder, 1989:206).

4.2 1960’LI YILLAR VE EKONOMİK DURUM

1929 yılında New York Borsası’nın çöküşüyle patlak veren ve dünya pazarının daralmasına yol açarak gelişmiş kapitalist ülke ekonomilerini kasıp kavuran büyük ekonomik bunalım sonucu tüm kapitalist ülkelerin ekonomileri çökme

aşamasına gelmiştir. Büyük kapitalist ülkelerde hal böyle iken ticaret sermayesinin hâkim olduğu geri kalmış ülke ekonomilerinin bu koşullarda nefes alma imkânı çok azdır. İşte bu aşamada Türkiye’de devlet, sanayi alanında birincil ve yatırımcı bir unsur olarak ön plana çıkmak zorunda kalmıştır (Boratav, 1988:54).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi, 1950’lerin sonlarında başlayan ithal ikameci politikanın sanayileşmeye yönelik planlı bir kalkınma programına oturtulması ile nitelendirilebilecek “Türkiye siyasal tarihinin ‘planlı dönem’inin başlangıcıdır. Bu yeni birikim modelinin unsurları, iç pazarın uluslararası rekabetten tarifler ve sınırlamalar yoluyla korunması, ulusal parayı aşırı değerde tutan kur sistemi, sanayiye düşük değerli fonlarla desteklemek için faizlerin devlet tarafından düşürülmesi, devlet yatırımlarının yaygınlaştırılması, yabancı para ve kredilere bağımlılıktır. Ancak 1960’ların özgül niteliği, döneme adını da vermiş olan ‘planlama’ anlayışıdır. Bu noktada ulusal kalkınma hedef alınmıştır. Bu, aynı zamanda, dünyadaki gelişmelerle de uyumlu bir hedeftir. Hedefin tabanını toplumdaki çeşitli kesimlerin ‘kalkınmacı’ ittifakı oluşturmaktadır” (Taylan,1984:23).

“İttifakın temelini, ithal ikameci politikanın gerektirdiği devletçi ve ulusalcı anlayışı Kemalizm ile eklemleyerek hegamonik söylemi kuran askeri ve sivil bürokrasi oluşturur. Bu yeni birikim modelinden yararlanacak iki temel grup olan sanayiciler ve işçiler de bu ittifakın diğer özneleridir. Bu dönemde işçi-memur kesiminin ulusal ekonomi içindeki görelî durumları düzelmiş; egemen sınıfın farklı kesimleri arasındaki denge ise, sanayi burjuvazisi ve sanayi ürünlerinin pazarlamasına dönük ticaret burjuvazisi lehine, büyük / küçük çiftçiler ve dış ticarete dönük ticaret burjuvazisi aleyhine değişmiştir” (Boratav, 1988:93).

Savran (1992:105), 12 Eylül 1980 darbesini önceleyen 1971 müdahalesinin de esas hedefinin, yükselen toplumsal muhalefet ve sosyalist hareketin temelinde yatan sınıf mücadelesini durdurmak ve buna ortam yaratan 1960 sonrası düzeni

geriletmek olduğunu ifade etmiştir. Ara dönemin Başbakanı Nihat Erim'in "sosyal uyanışın ekonomik gelişmeyi aştığı" saptaması da bu yargının doğruluğunun işaretidir.

1960'lı yıllar, önceki dönemlere göre, sanayileşmenin içeriği, yatırımların dağılımı bakımından farklı özellikler taşımaktadır. Bu yıllarda, önce ağırlıklı olarak montaja dayanan dayanıklı tüketim malları sanayi, zamanla çevresinde beslediği yan sanayi kollarıyla birlikte gelişmiştir. Ancak bu sanayi ürünleri kalite bakımından batılı emsallerinden geri kalmaya devam ettiği için dış pazarlara ihraç edilme imkânları çok sınırlıdır. Bu yüzden burjuvazi geniş ve canlı bir iç pazara ihtiyaç duymaktadır. Kapitalist gelişmeye bağlı olarak, grev haklarını da içeren toplu pazarlık sistemi ve sendikalaşma, belirli sınırlara kadar kapitalistler için de artık kabul edilebilir bir gerçeklik olmuştur. Egemen sınıfların görece demokratik anayasa maddeleri aslında bu gerçekliğe denk düşmektedir. Bu koşullar altında dahi, işçi sınıfı çeşitli eylemlerle birlikte kendince kazanımlar elde etmiştir.

'1968' diye anılan yoğun öğrenci gençlik hareketlerine sahne olan dönem, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması ile siyasal hareketler açısından daha da da yoğun bir hal almıştır (Aren,1993;31). Öğrenci gençlik hareketlerindeki ideolojik çizgi kaymasında etkili olan unsur olarak TİP'i ve onun 15 milletvekili ile ileride parlamentoya girmesini, giderek de gençlik içerisinde ilgi uyandırmasını görebiliriz. Sonuç olarak MTTB'nin milliyetçi çizgisinde yer alan çoğunluklu öğrenci hareketinin TİP'li yıllarda eksen değiştirerek sosyalist anlayışlarda yoğunlaşmaya başladığını söyleyebiliriz.

1968'de dünyadaki büyük gençlik hareketleri başlayana kadar Türkiye'deki öğrenci gençlik hareketleri TİP içerisinde yer almış, ayrı örgütlenmelerinde bile TİP'in izlerine rastlanmıştır. Öte yandan Türkiye sosyalist hareketindeki ideolojik çeşitlenmeler de bir bakıma TİP içerisinde cereyan eden

tartışmalardan doğmuştur. Bu özellikleriyle 1960'lı yılların öğrenci gençlik hareketlerini TİP'te yaşanan düşünsel ve eylemsel değişimler ışığında değerlendirmek yanlış olmayacaktır. İleride göreceğimiz gibi örneğin 1968 hareketlerinin etkili gençlik örgütlerinden biri olan 'Fikir Kulüpleri Federasyonu' oluşumu, Türkiye İşçi Partisi ile doğrudan bağlantıları olan bir örgütlenmedir. Bu açıdan çalışmamızın bundan sonraki bölümlerinde etkisi fazlasıyla görülmeye başlayan sosyalist öğrenci gençlik hareketleri ve işçi hareketleri ele alınacaktır.

4.3 TÜRKİYE'DE BELLİ BAŞLI İŞÇİ EYLEMLERİ

4.3.1 Saraçhane Mitingi

1961 Anayasasında işçilere grev ve toplu sözleşme hakkı tanınmasına karşın, bu haklara ilişkin yasaların çıkarılmamış olması işçiler arasında huzursuzluğun artmasına yol açmıştır. "İstanbul İşçi Sendikaları Birliği" yönetim kurulu sözü edilen hakların bir an önce yasalaşmasını sağlamak amacı ile bir miting düzenlenmesine karar vermiştir. Bu karar, o güne kadar yoğun baskı ile kendi bağımsız çıkarlarını ortaya koymasının engellendiğini düşünen işçi hareketi açısından bir çıkışın ifadesidir. Mitingi Taksim Meydanında düzenlemek isteyen İİSB'nin bu talebi reddedilmiş ve miting yeri Saraçhane olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin dört bir yanından gelen işçilerin yüz bin kişiyi aşan katılımıyla 31 Aralık 1961 tarihinde gerçekleştirilen miting oldukça kalabalık bir kitleyi bir araya getirmiştir. Mitingde "şartsız grev istiyoruz", "lütuf değil hak istiyoruz", "grevsiz sendika silahsız askere benzer", "grevi suç sayan zihniyet suçludur" gibi sloganların yazılı olduğu pankartlar taşınmıştır¹³. Bununla birlikte alanda, üzerinde komünizm karşıtı sloganlar bulunan çok sayıda pankart da yer almıştır¹⁴. Saraçhane Mitingi, o güne kadar sınırlı bir güce sahip olan sendikaların, siyasal hareketler alanına çıkmasında önemli bir başlangıç olmuştur. Entelektüel düzey olarak yeterli görülmeseler de işçiler,

¹³ "İşçiler Büyöl Mitinglerini Olgunluk içinde yaptılar", **Milliyet**, 1 Ocak 1962, s.1.

¹⁴ İşçi eylemlerine katılan kişilerle yapılan görüşmelerde anlatılanlardan alıntılanarak hazırlanmıştır.

kendi taleplerini ilk defa bu kadar kitlesel biçimde ortaya koymuşlardır. Bu da Türkiye’de sendikal hareketler açısından önemli bir unsur teşkil etmektedir.

4.3.2 Açların Yürüyüşü

Saraçhane mitinginin ardından 1962 yılında işçiler sessiz yürüyüşler, oturma grevleri, sakal bırakma eylemleri, yemek boykotları ve direnişlerle hak arama mücadelelerini sürdürmüşlerdir. Ancak en çok ses getiren eylem, “açların yürüyüşü” olarak bilinen, 3 Mayıs 1962’de Yapı-İş üyesi 5000’den fazla işçi ve işsizin Ankara’da TBMM’ye doğru yaptıkları yürüyüştür. Yaygın işsizliği protesto amacıyla yapılan eylemde, en az 1000 kişiye iş bulunması ve inşaat sektöründeki günlük 12 saatlik çalışma süresinin 8 saate indirilmesi taleplerini öne çıkarılmıştır.

Dönemin Çalışma Bakanı Bülent Ecevit’in Ankara’da işsizlik bulunmadığı, sendikanın istemlerinin yersiz olduğu açıklamalarına ve valinin yürüyüşe izin verilmeyeceğini belirtmesine tepki gösteren işçiler, sendika merkezinden çıkarak Sıhhiye meydanına doğru koşmaya başlamışlar, burada polis müdahalesine rağmen barikatı aşmayı başarmışlar ve TBMM önüne kadar gelmişlerdir. 12 kişilik bir heyet Meclis ve Senato başkanları ile görüşmüştür.¹⁵

4.3.3 Kavel Grevi

Grev ve toplu sözleşme haklarının henüz yasalaşmadığı bir dönemde yapılan Kavel grevi, Türkiye işçi sınıfı hareketi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Grev işçilerinin yoğun eylemleri ve diğer fabrikalarda çalışan işçileri de bu eylemlere dahil etmeyi başararak siyaseti grev yasalarını çıkarmaya zorlamıştır.

¹⁵ “Ankara’da Beşbin İşçi Meclise Kadar Yürüyüş Yaptı” Hürriyet, 4 Mayıs 1962, s.1.

“Türk-İş’e bağlı Maden-İş sendikasına üye 170 işçi, 28 Ocak 1963 tarihinde,, İstanbul İstinye’deki Kavel Kablo fabrikasında, fazla mesai ve kıdem esasına göre verilen yıllık ikramiyelerinin tam olarak ödenmemesini, sendikalarından ayrılmaları için yapılan baskıları ve bu sorunları işveren ile görüşmek üzere seçtikleri temsilcilerinin ve şube başkanlarının işten atılmalarını protesto etmek amacıyla, iş bırakarak, tezgâh başında oturma eylemi başlatmıştır. Eylemin başlamasının ardından işveren, tüm işçilerin işlerine son verildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine işçiler oturma eylemini fabrika önünde kurdukları çadırlarda sürdürmüşlerdir...4-5 Şubat günlerinde de eylemlerini devam ettiren işçiler, Vehbi Koç’a ait fabrikada çalışan 40 memuru işyerine sokmayarak tepki göstermişlerdir. Polisle çatışmalar ve fabrika önünde meydana gelen olayların ardından 18 Şubat’ta, 4 işçi hakkında ‘polise karşı geldikleri’ gerekçesiyle tutuklama kararı çıkarılmıştır”.¹⁶

Kavel Grevi, diğer fabrikalarda çalışan pek çok işçi tarafından da desteklenmiştir. Örneğin yine Vehbi Koç’a ait General Electric fabrikası işçileri bir dayanışma kampanyası başlatarak Kavel işçileri için para toplamışlar, ‘Türk Demir Döküm’de çalışan 800 işçi de başlattıkları yardım kampanyasının yanı sıra sakal bırakma eylemi gerçekleştirmişlerdir.

Kavel grevi Türk-İş’i, anlaşmazlıklara ve ayrılıklara sürüklemiştir. 27 Şubatta Güney Bölgesinde bulunan 23 sendika başkanı ve 45 yönetici, yaptıkları bir toplantıda Türk-İş’in Kavel direnişinde olumsuz bir tutum aldığını öne sürerek Konfederasyonla ilişkilerini kestiklerini açıklamışlardır.

Grevin sona ermesinin ardından 12 işçi tutuklanmıştır. 10 Haziranda tutuklu 6 işçinin serbest bırakılmalarından sonra işten atılmaları üzerine, fabrikanın kaplama bölümünde çalışan 30 işçi toplu halde iş bırakmıştır. Bu eylem

¹⁶ *Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayımları, 1998, s. 239–240.

nedeniyle Sıkıyönetim duruma el koymuş ve 24 Temmuz 1963'te yürürlüğe giren 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununda yer alan bir madde ile yasanın çıkışından önce grev nedeniyle haklarında takibat yapılan işçilerin davaları düşürülmüştür. Yasadaki bu madde uzunca bir süre “Kavel maddesi” olarak anılmıştır.

4.3.4 Paşabahçe Grevi

Sendikal hareketlerin en önemli örneklerinden birisi de 31 Ocak 1966'da gerçekleştirilen ‘Paşabahçe’ grevidir. Türkiye ‘işçi sınıfı’ tarihinde önemli bir yeri olan ve ‘sol’ siyasal kanat sendikacılığı ile uzlaşmacı “siyaset-dışı” sendikacılık anlayışları arasındaki örgütsel yol ayrımının bir örneği olan Paşabahçe grevinin temelinde, Cam-İş ve Kristal-İş sendikalarının uzun süredir devam eden yetki sorunu yatmaktadır. Kristal-İş sendikasının işyeri seviyesinde yeni bir toplu sözleşme yapılması talebinin işveren tarafından reddedilmesi üzerine 2200 işçi greve çıkmıştır.

“İşverenin ‘yasadışı’ ilan ettiği greve katılan işçiler, 5 Şubat günü Paşabahçe İşkele meydanında bir protesto mitingi düzenlemişlerdir. Mitinge Türk-İş’e bağlı bütün sendika yöneticileri de katılmıştır. Grevin sürdürülmesini üstlendiğini açıklayan Türk-İş İcra Kurulu, 21 Martta, işten atılan işçilerin akıbetini işverenin takdirine bırakan ve grevin başlangıcından itibaren geçen süre için işçilere ücret verilmesi talebini içermeyen bir protokolü TİSK başkanı ile imzalayınca, işçiler bu protokolü tanımadıklarını ilan ederek işgal başlatmışlardır. Grev sürerken Türk-İş Genel Merkezi 28 Martta yayınladığı bir bildiri ile işçilerin greve son verip, işbaşı yapmasını istemiş, ancak 6 Nisan’da grevi sona erdirmeye kararına karşı çıkan Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş, Basın-İş ve Tez Büro-İş sendikaları ‘Paşabahçe Grevini Destekleme Komitesi’ni kurmuşlardır. Bu komite, Temmuz 1966’da kurulan ve DİSK’in çekirdeğini oluşturan ‘Sendikalar Dayanışma Konseyi’nin başlangıcı olarak da görülebilir”.¹⁷

¹⁷ 50. Yılında Petrol-İş 1950–2000, İstanbul, Petrol İş Yayınları, 2000, s. 40–41.

Türk-İş üyesi diğer sendikalar da devam eden grevi maddi ve manevi olarak desteklediklerini açıklamışlardır. Hükümet, grevin 79. gününde “halkın sağlığını tehlikeye düşürdüğü” gerekçesi ile grevi 1 ay ertelemiştir. İşçilerin büyük çoğunluğunun bu karara rağmen işbaşı yapmaması üzerine 18 Mayıs’ta Yüksek Uzlaştırma Kurulunun kararı, taraflarca kabul edilerek toplu sözleşme imzalanmıştır.¹⁸

Paşabahçe grevinin ardından Türk-İş yönetim kurulu tarafından onur kuruluna sevk edilen sendikalardan Petrol-İş 15 ay, Kristal-İş 15 ay, Maden-İş 6 ay ve İstanbul Basın-İş 3 ay süreyle geçici olarak ihraç edilmişlerdir.

4.4 TÜRKİYE’DE SENDİKALAR VE TARİHSEL GELİŞİMLERİ

Dünyada endüstri ilişkileri alanında köklü değişiklikler meydana gelirken Türk endüstri ilişkilerinin bu gelişmelerden etkilendiği ve buna uygun bir yapılanma sürecine girdiği görülmektedir. Bununla beraber modernleşme sürecini kendisine Batıyı model alarak gerçekleştiren toplumların/devletlerin Batı’dan aktardıkları kurum ve/veya kuralların kendi toplumsal dinamikleriyle çatışma içine girdiği/girebileceği Türkiye’nin modernleşme süreci de dikkate alındığında bilinen bir gerçektir. Sendikaların gerek ortaya çıkış süreci gerek sosyo-ekonomik konumlanışı açısından da durum benzerlik göstermektedir.

Batıda sanayileşmenin sonucu, doğal bir oluşum olarak ortaya çıkan ve çetin bir mücadele sonucu çeşitli haklar elde eden sendikalar Türkiye’de gerek ortaya çıkışı açısından gerek gelişim süreci açısından farklılık göstermektedir.

Bu farklılığın krize dönüşmesinin en önemli nedenlerinden biri sanayileşmenin ve sanayi toplumlarının sosyal kurumlarının varlık nedeni olan “sanayi sektörünün” bu ülkelerde ya hiç, ya da yeterince gelişmemiş olmasıdır. Krizin diğer bir önemli nedeni de çoğunlukla gelişen ülke aydınlarının alınmasında

¹⁸ Paşabahçe greviyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Aziz Çelik, Zafer Aydın, **Paşabahçe 1966 Gelenek Yaratın Grev**, İstanbul, Tüstav Yayını, 2006, s. 107.

öncülük ettiği, sosyal gelişme ve modernizmin göstergesi olarak görülen çalışma hayatıyla ilgili uluslararası yüksek standartların, ülke şartlarına uyarlanmadan ithal edilmesine gidilmesidir (Delican, 1995:3).

Gerek sanayi ötesi toplumlarda, gerekse gelişmekte olan ülkelerde sendikalarla ilgili çeşitli dönemlerde çeşitli düzenlemeler ortaya konulmaktadır. Türkiye’de de işçi sendikaları hareketliliği açısından kendi koşullarını da dikkate alarak, sosyo-ekonomik ve politik yapısına göre bir takım düzenlemeler yapılmıştır.

“Avrupa’dan getirilen işçiler ile Osmanlı Devletinin gayri Müslim vatandaşları sanayinin ustalarını ve nitelikli işçi grubunu oluşturmuşlardır. Nitelik gerektirmeyen ve geçici işlerde ağırlıklı olarak Türkler ve diğer Müslüman topluluklar istihdam edilmişlerdir. Bu tür bir tabakalaşma, işçilerin gerek örgüt, gerekse eylem düzeyinde birlik oluşturmamalarının en önemli nedenlerinden birini oluşturmaktadır” (Güngör, 1996:103).

Batı Avrupa’da endüstri devrimiyle iktisadi şanslarını kaybederek çöken zanaat hayatının usta ve kalfaları yeni ortaya çıkan fabrika sanayinin vasıflı işgücünü oluştururken, Osmanlı toplumuna Batı’nın fabrika sanayi ürünlerinin kapitülasyonların yarattığı olanaklarla rahatlıkla girebilmesi, küçük zanaat hayatının ağır bir darbe yemesine yol açmıştır. Bu çöküş bir sanayileşme hareketi ile tamamlanamadığı için, zanaat hayatının işsiz kalan usta ve kalfaları sanayi işçisi haline dönüşmemiş ve “meslek sendikacılığı” ortaya çıkamamıştır. Böylece Batı’daki organik zanaat hayatından fabrika sanayine geçiş modeli, Osmanlı toplumunda aynı örneği tekrar edememiştir. İşçi hareketleri sanayileşmeden soyutlanamayacağına göre, imparatorluğun sınırlı sanayileşmesi içinde, işçi hareketleri de gerek nicelik ve gerek nitelik yönünden sınırlı kalmıştır. Böylece işçi hareketlerinde, mesleki amaçlar yerine, siyasi eğilimler nispi kuvvet kazanmıştır (Ekin, 1989:224).

1894 de kurulan ‘Amele-i Osmanlı Cemiyeti’ ve 1919 yılında kurulan ‘Türkiye İşçi Derneği’ işçi sorunlarını dile getiren ve batılı düşünce akımlarını izleyen ilk işçi örgütleridir (Altıparmak, 2001:96-98). 1908 yılıyla birlikte

sendikacılığın seyri tamamen değişmiş, kazanılan deneyimin de etkisiyle işçi hareketlerinde büyük artış olmuş ve “yılın ilk birkaç ayında grev sayısı elliyi aşmıştır. 1914-1922 döneminde yaşanan bazı grevlere rağmen 1913’de İttihat ve Terakki Fırkası’nın iktidarı ve sonraki savaş yılları sendikacılığın gelişmesinin önündeki en büyük engel olmuştur. Nitekim 1919 yılında kurulan Türkiye İşçi Derneği’nin ömrü bu gelişmelerden dolayı fazla uzun olmamış ve 1922’de kapanmıştır” (Aktay, 1993:23).

Cumhuriyet sonrasında ise Türkiye’de işçi hareketi kimi örgütsel deneyimler geçirmiş olsa da, dağınık ve yetersiz durumdadır. 1924 Anayasası’nda dernek kurma hürriyeti tanınmış olmasına rağmen 17 Mart 1925 tarihinde çıkartılan 578 sayılı Takrir-i Sükun Kanunuyla sendikacılık ve diğer işçi hareketleri yasaklanmıştır (Altıparmak, 2001: 99).

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki tek partili dönemde dış borçların ödenmesi, 1929 ekonomik bunalımı, II. Dünya savaşı tehlikesine karşı ordunun güçlendirilmesi çabaları nedenleriyle işçilerin sendikal hareketlerde bulunması için uygun ortam yoktur.

1946’ya kadar geline dönemdeki 1924 Anayasası cemiyet kurma hakkını tanıyordu ve bu hakka dayanarak bazı sendikalar kurulmuştur ancak 1936’ya gelindiğinde önemli bir sendikal örgütlenme bulunmamaktadır. İlk defa 1936 tarihli ve 3008 sayılı İş Kanununda işçi temsilciliği kurumu düzenlenmiş ve 20 ve daha fazla işçinin çalıştığı işyerlerinde, çalışan işçi sayısına göre değişen sayıda temsilci seçilmesine olanak tanınmıştır. 20’den az sayıda işçinin çalıştığı işyerlerinde ise temsilci seçimi işçilerin çoğunluğunun vereceği karara bırakılmıştır. 10 Haziran 1946’da sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağı yürürlükten kaldırıldı.

Ancak sayıları hızla artan sendikalar ve partiler Sıkıyönetim tarafından Aralık 1946 da kapatıldı ve birçok insan takibata uğradı, tutuklandı. ‘46 sendikacılığı’¹⁹ olarak anılan dönem böylece sona erdi (Güngör: 1996: 104).

“20 Şubat 1947’de kabul edilen 5018 sayılı Sendikalar Kanunu (İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendika Birlikleri Hakkında Kanun) II. Dünya Savaşı sonrası Batı Bloğu’na girmek isteyen Türkiye’nin Batılıların da etkisiyle demokratikleşme yolunda attığı önemli bir adım olmuştur. Bu kanun ile çalışanların kendi sorunlarını çözebilmek için örgüt kurabilmelerine olanak sağlanmıştır” (Koray, 1994: 166). Kanunda işçilere sendika kurma hakkı tanınmış olmasına rağmen, grev hakkı tanınmamıştır. Kanunun 5. maddesinde ise “sendikaların siyasetle uğraşmaları ve herhangi bir siyasal kuruluşun faaliyetlerine vasıta olmaları, ulusal çıkarlara aykırı hareket etmeleri ve uluslararası amaçlar gütmeleri yasaklanmıştır” (Güngör: 1996: 104).

Bu dönemde genel olarak klasik Batı demokrasisini benimsemenin bir gereği olarak sendikacılığı Türkiye’ye aktarmak gereği ortaya çıkmıştır. Ancak “siyasi faaliyetler önlener ve en önemlisi grev yasakları devam ettirilerek bu teşekküllerin işçi sınıfının devletçe kontrolünü kolaylaştıran bir araç olmaları sağlanmak istenmiştir” (Ekin, 1989: 237). Bu dönemde yerel birliklerin ve federasyonların çabasıyla Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (Türk-İş) (1952) kurulmuştur.

Türkiye de sendikacılığın gelişimi kuşkusuz 1961 anayasasının yürürlüğe girmesiyle yeni bir döneme girmiştir. Bu anayasa sendika özgürlüğünü vermekle kalmamış aynı zamanda 1963’te çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Yasası ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi ve Grev ve Lokavt Yasası ile Türkiye’de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Toçoğlu, 1994: 165).

Devlet, işveren olarak sahip olduğu rol nedeniyle, 1963 tarihli 274 ve 275 sayılı yasaları sendikaların ciddi bir mücadele vermeden kazanmalarına

¹⁹ ‘46 sendikacılığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, **100 Soruda Türkiye’de İşçi Sınıfı ve Sendikacılık Hareketi**, s. 53.

yardımcı olmuştur. Öte yandan kamu kesiminde sendikalaşmayı engelleyici değil teşvik edici bir rol üstlenmiştir. “Kamudaki toplu sözleşmeler ve getirilen çalışma koşulları nedeniyle hem sendikalar var ve etkin kılmış, hem işçilere oldukça iyi haklar sağlanmıştır. İşte tüm bu nedenle de işçi ve sendikasıyla büyük ölçü de devlete bağımlı bir işçi örgütlemesi doğmuştur” (Koray, 1994: 170). Yine bu dönemde 12 Şubat 1967’de “Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)”, 9 Haziran 1970 yılında “Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK)” ve 22 Ekim 1976’da “Hak-İş” kurulmuştur.

12 Mart 1971 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri hükümete muhtıra vermiş ve böylece yeni bir döneme girilmiştir. Sendikalar bu dönemde birtakım olumsuz değişikliklerle karşı karşıya kalmışlardır. Anayasada bazı değişikliklere gidilmiştir. Bu değişikliklerin en önemlisi sendika özgürlüğünü kısıtlayan Anayasanın 46. Maddesidir. Söz konusu değişiklik ile “sendika kurma ve sendikalaşma hakkı daha önce olduğu gibi çalışanlara değil sadece işçilere tanınmıştır. Böylece memurların sendikalara üye olması açıkça yasaklanmıştır. Ayrıca sıkıyönetim komutanlarının iznine bağlı olarak, greve gidilmesi ve ulusal güvenlik gerekçesine bağlı olarak grevlerin ertelenmesi, sendikaların gücünü zayıflatmıştır” (Altıparmak, 2001: 111).

“Her şeye rağmen bu dönem Türkiye’de sendikacılığın genişleyip, güçlendiği ve en itibarlı olduğu dönem olmuştur. 1962 yılında 307.839 olan sendikalı işçi sayısı 1977 yılında yaklaşık olarak 1.500.000’e yükselmiştir. Bu durumda 1962 yılında %30,3 olan sendikalı işçi oranı, 1977 yılında yaklaşık olarak %80’e yükselmiştir” (Çetik ve Akkaya, 1999: 56-57).

Bu dönem 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinden sonra bütün sendikal hakların durdurulmasıyla son bulmuştur.

4.4.1 DEVRİMCİ İŞÇİ SENDİKALARI FEDERASYONU (DİSK)

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi sonrasında yaşanan görece özgür ortam, sendikacılık ve siyaset ilişkisinin gelişmesine yol açmış, 1960-1980 dönemi bu ilişkinin en canlı yaşandığı bir dönem olmuştur. 1961 yılında, Türk-İş’li bazı sendikacıların kurduğu TİP, sendikacılık ile siyaset arasındaki ilişkinin ulaştığı

boyutu göstermesi açısından oldukça önemli bir göstergedir. Kuşkusuz, daha sonra da 1967 yılında kurulan DİSK ve onun izlediği sendikal politikalar da buna örnek teşkil etmektedir.

DİSK, Türk-İş'in "partiler üstü" ve toplu sözleşme ile sınırlı sendikacılığına karşı "sınıf ve kitle" sendikacılığı felsefesini benimsemiş, siyasal eylemlerin, örgütlenmelerin işçiler açısından daha önemli olduğunu ön plana çıkaran bir yaklaşım benimsemiştir. DİSK, bu haliyle işçi sınıfının kendiliğinden ulaştığı bilinç düzeyi olan örgütlenmeyi aşarak, kendisi için sınıf olmaya yönelimin önemli göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Özellikle 1967-1970 döneminde TİP ile sosyalistlerin ve işçilerden yana olan aydınların katkıları işçi sınıfına destek verme sürecini hızlandırmış, işyeri ile sınırlı eylemleri sınıfsal perspektiften bir toplumun geneline yayılan bir toplumsal-siyasal hareket haline büründürmüştür.

DİSK karşıtı eylemler de söz konudur. Bunlar arasında ilk ve en önemli girişim 1970 yılında, 15-16 Haziran tepkilerine de yol açan, 1317 sayılı yasa aracılığı ile yapılmak istenen düzenleme olmuştur. Bu düzenlemeye göre Türkiye çapında faaliyette bulunacak sendika ile federasyon kurulmasında işkolunda çalışan sigortalı işçilerin üçte birinin temsil edilmesi, konfederasyonun kurulmasında da sigortalı işçilerin üçte birinin biraya gelmesi öngörülmüştür. 1970 yılındaki sigortalı işçi sayısı 1.3 milyon, DİSK'e bağlı sendikaların toplam üye sayısı yaklaşık 50 bin iken, Türk-İş'e bağlı sendikaların üye sayısı da 400 bin civarındadır. Bu değişiklik talebi sendika üyesi işçilerin büyük tepki göstermesine yol açmış, 15-16 Haziran tarihlerinde özellikle İstanbul'da etkili olan birçok eylem gerçekleştirmişlerdir.

Gerçek bir sosyalist kimlikten çok, "uvriyerist"²⁰ ve "sendikalist" bir kimliğe sahip olan bu "ilk" sendikacı kuşak 15-16 Haziran eylemleri²¹ ile geriye

²⁰ Uvriyerizm: Toplumcu hareketin ancak işçilerin önderliğinde yürütülebileceğini savunan öğretisi.

²¹ Dönemin baskıcı politikalarına karşı gerçekleşmiş işçi eylemleridir. 15-16 Haziran 1970 de gerçekleşmiştir. Birçok polis ve işçi çatışmalar esnasında yaralanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Sırrı Öztürk, **Gelenekten**

çekilme ihtiyacı duymuştur. Zaten "sendikalist" sendikacı kuşağı bu konuda daha önceki dönemlerden de yeterli deneyim ve birikime sahip olup, oldukça yetenekliydi. 12 Mart 1971 muhtırasıyla birlikte, siyasetle ilişki kurmaya pek yaklaşmayan, sosyalistlerle bağ kuran bu sendikacı kuşağı karamsarlığa kapılarak iyice geriye çekilmiştir. 1970 yılından sonra bu kez daha sola kaymış olarak yeniden kurulan TİP ile araya mesafe koymalarının temel nedenlerinden biri de budur. DİSK'in 1975 yılındaki 5. Kongresinde bu açıkça ilan edilmiş, daha sağdaki "sosyal demokrat" bir parti olarak CHP'ye yönelinmiştir.

Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin 1974 yılında kurulması, 1975 yılında da TİP'in kurulacağı yönündeki haberler, DİSK yönetimini oldukça rahatsız etmiş, bu nedenle de 5. Kongre raporunda tutumunu açıkça ortaya koymasını gerektirmiştir. DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in Rapor'da yer alan "DİSK'in bu yeni kurulan ve bir başkasının da kurulacağı söylenen parti ile uzaktan veya yakından hiçbir ilişkisi yoktur... DİSK Genel Yönetim Kurulu, genel doğrultudaki politikasını yeniden görüşmüş ve kararlaştırmıştır. Bu kararlar DİSK'in politikası, 14 Ekim 1973 seçimlerinden önce yayınladığı çağrı bildirisi doğrultusunda daha belirgin ve kesin hale gelmiş bulunmaktadır" (DİSK, 1975). Daha belirgin ve kesin hale gelen ise, artık CHP'nin dışındaki partilere, özellikle de sosyalist partilere kapalıdır. 5. Kongre ve izleyen kongreler, bu yöndeki adımların hızlandığına tanıklık eden kongreler özelliği taşımaktadır. Özellikle, 1975 yılında, Türk-İş'e üye güçlü sendikalardan Genel-İş'in ayrılarak, DİSK'e katılma isteğinin kabul edilmesi CHP'lileşme sürecini hızlandıran bir başka etken olmuştur.

Küçük'e göre (1987:33) "Sendikacılık ve ideolojik açıdan kendilerine yakın tek partinin Bülent Ecevit'in CHP'si olduğunu görüp anlasalar da sosyalizme akış olduğu bir zaman aralığında, CHP imajı, DİSK tabanının aradığı imaja denk düşmüyordu. Daha sosyalizan bir imaj gerekiyordu". Sınıf sendikacılığı

ve sosyalist söylem, DİSK'in üst yönetiminin bu ihtiyacını karşılayan yaklaşımlardan biri olmuştur.

DİSK'in sonraki görüşüne göre;

"Sendikalist" sendikacılar için sosyalizmden kaçışı hızlandıran bir süreç de faşizmin giderek daha net bir şekilde ete kemiğe bürünmesidir. 1970'li yılların ilk yarısı Milliyetçi Hareket Partisi'nin DİSK üzerinde etkisinin olduğu bir dönemdi. Özellikle, 15-16 Haziran eylemleri sonrasında kurulan Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu (MİSK), 1970'li yılların ikinci yarısında giderek daha faal hale gelmeye başlamıştı. Milliyetçi Cephe (MC) hükümetleri ise DİSK'in iyice sağa kayışında hızlandırıcı etkenlerden biri olmuştur. 5. Kongresinde, "CHP'nin, faşizan gidişe karşı verdiği mücadele"yi olumlu bir gelişme sayan DİSK için artık hedef belli idi" (DİSK, 1975).

"Egemen sınıfa karşı "ulusal demokratik cephe" altında mücadele etme ideolojisi, 'faşizme ve emperyalizme karşı savaşım ve güç birliği' ilkesini benimsemiş olan DİSK'in üst yönetimini rahatlatıyor, sağa kayışının ideolojik temellerini sağlamlaştırıyordu" (DİSK, 1977). Bu durum siyasal faaliyetin yönünü de belirliyordu:

"Bugün acil görevimiz: Faşizme karşı set çekmektir. Faşizmin tırmanmasını engellemektir... Demokratik istekler etrafında en geniş demokratik güç birliğini sağlamaktır. Milli Cephe iktidarının yerine, ulusal demokratik bir hükümetin geçmesini sağlayacak şartları yasal yollardan vereceğimiz mücadeleyle yaratmaktır... 'Ulusal demokratik hükümeti' kuracak olan da mevcut partiler içinde CHP görünmektedir. Faşizme karşı acil görev ajitatif söylemi CHP'lileşmeyi işaret etmektedir: 'Bugün ülkemizde iktidara en güçlü aday durumunda bulunan tek ilerici ve demokrasiden yana örgüt'ün CHP olmasıdır. Böyle düşünüldüğü için de "DİSK, CHP'ye oy vermeyi... ileri demokratik bir düzen kurulmasının ön şartı sayar" (DİSK, 1977).

Türkiye'de sosyalist hareketin güçlenmeye başladığının ileri sürülerek iddia edildiği bir dönemde, DİSK, siyasal açıdan sınıfsal çıkarlar temelinde bu harekete destek vermek yerine, bu hareketin gelişmesini önleyecek tutumlara

yönelmekte, sınıf bilinci temelindeki yönelişleri, faşizm korkusu ve kaygısı ile daha sağdaki sosyal demokrasiye yönelterek önlemeye çalışmakta gibi görünmektedir. Ancak bunun kolay olmadığı, bazı eleştirilere maruz kaldığı "İşçiden yana gözüken bazı sözde sol çevreler ise, tabanda nereden geldiği onlarca belirsiz bir 'devrimci birikim'den söz edip, kitlelerin yöneticilerine rağmen hareket ettiğini ileri sürüyorlar" (DİSK, 1977) türünden ifadelerden anlaşılmaktadır.

6. Genel Kurul'da CHP'de bir dönem milletvekilliği de yapmış olan Abdullah Baştürk, DİSK'in genel başkanı olarak seçilmiştir. Kuşkusuz bu seçim sonucu, sınıfsal açıdan DİSK'in nereye yöneleceğinin önemli bir göstergesi de olmuştur. DİSK içinde sosyalist söyleme yönelen sendikalar ve yöneticileri, 6. Genel Kurul'dan bu yana örgüt birliğini zedeleyen davranışlarda bulundukları gerekçesi ile 1978 yılı Kasım'ında Onur Kurulu'na sevk edilmiştir. DİSK Onur Kurulu 15 Mart 1979'da Yer altı Maden-İş'in 4 ay, Maden-İş, Bank-Sen ve Baysen' in bir yıl süreyle geçici olarak, 6 yöneticinin de sürekli olarak DİSK üyeliğinden ihracına karar vermiştir (DİSK, 1980). 1979 yılı ve sonrası, DİSK yönetimi ile "sol" sendikaların gerginlikler yaşadığı, karşılıklı suçlamaların yapıldığı bir dönem özelliği taşımaktadır. Ancak, tabandaki sosyalist işçilerin varlığı, bu sendikaların kesin ihracını önlemektedir.

Türkiye'de siyasal hayatın çok hareketli olduğu 1979 yılı sonunda 14 Ekim ara seçimlerine hazırlanan CHP'nin "ilerici ve sosyalistlerden kopmak isteğini açıkça" dile getirmesi, DİSK'i CHP'nin dışında arayışlara zorlamıştır. Üstelik, Ecevit, bir konuşmasında Toplumsal Anlaşma'yı eleştiren CHP'li sendikacıların CHP ile ilişkisinin kesileceğini ifade etmiştir (DİSK, 1980). Bu gelişmeler üzerine 1979 Eylül'ünde toplanan DİSK Yönetim Kurulu'nun kararlarını açıklayan Baştürk, zorunluluktan kaynaklanan "yeni bir yöneliş" ten bahsetmiştir:

"Türkiye işçi sınıfı bu seçimlere sosyalist hareketin birliğini sağlamış bir partiden yoksun olarak girmektedir. Seçimlere işçi sınıfı adına katıldığını belirten parti ve bağımsız adaylar, seçim platformunu siyasi gerçekleri açıklama, sosyalist bilinci geliştirme, demokrasi güçlerinin de sosyalist hareketin birliğini

sağlamaya yönelik adımlar atma açısından bir araç olarak kullanmalıdırlar. Ancak Türkiye işçi sınıfı bu seçimleri tek kurtuluş yolunun ‘sosyalizm’ olduğunu bilerek ileriye dönük olarak değerlendirecektir" (DİSK, 1980).

Daha önceki seçimlerde CHP'yi açıkça destekleyen DİSK, bu açıklamaya rağmen, seçimlerde takınılacak tavra ilişkin açıklamasında CHP'nin dolaylı yoldan desteklenmesi gerektiğini sağ partileri çok sert bir şekilde suçlayan şiddetli bir eleştiri dile getirmiştir:

"14 Ekim seçimlerinde faşizm, bunun yandaşı partiler (MHP, CGP, AP, MSP) mutlaka yenilmeli ve geri itilmelidirler" (DİSK, 1980).

Bir başka durum ise, Türk-İş'le daha iyi ilişkiler kuran CHP'nin, DİSK'i mevcut yapısı ile kabul edilebilir bulmadığıdır. 1980 yılı ortalarında Baştürk'ün CHP Genel Başkanı Ecevit'e gönderdiği mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“Sayın Ecevit işçi sınıfımıza ve onun emperyalizme, faşizme, ırkçılığa karşı vermekte olduğu bağımsızlık, barış ve demokrasi mücadelesine destek olma bir yana son zamanlarda ona karşı iyice belirginleşen ve şiddetlenen olumsuz tavırlarınızı anlamakta, artık güçlük çekmiyorum” (DİSK, 1980).

Aslında, bu itiraf DİSK'in faşizme karşı mücadelede sosyalist hareket yerine sosyal demokrasiye yönelmenin yanlışlığını gösteren tarihsel bir itiraf özelliği taşımaktadır. Ne var ki, DİSK yönetimi bu tarihsel itirafta bulunurken gerçeği görmekte yine de zorlanmaktadırlar. Çünkü onlara göre sorun Ecevit'tedir, CHP'de değil. Mektuba devam edecek olursak:

"Şahsen siz... faşizme, emperyalizme karşı mücadele ilkesinden vazgeçmiş olsanız bile, CHP bu konuda üzerine düşen tarihsel görevini yapmada en küçük bir tereddüt göstermeyecektir, kanısındayım.... Genel Başkanı bulduğunuz CHP, tarihsel süreç içindeki yeni ve toplumsal konumu gereği siz ne yaparsanız yapınız, burjuvazinin has partisi olamaz" (DİSK, 1980).

Bu yaklaşım, 1970'li yıllarda başlayan sendikal eylemler sürecinde DİSK'in geldiği noktayı göstermesi açısından önem teşkil etmektedir. 1970'li yılların sonunda, gelişen sosyalist hareketin işçi sınıfına, DİSK aracılığı ile dışarıdan

entelektüel katkı sağlamasını engellemeye çalışan yönetici kadrolar da olmuştur. Bu konuda Küçük şunları ifade etmektedir:

“Sosyalist hareketin işçi sınıfına yönelik çabalarının yanı sıra iç pazarın gelişmesi açısından izlenen ‘yüksek ücret yüksek istihdam’ politikaları da sendikal örgütlenmenin ve hareketin gelişmesini hızlandırmıştır. Kamu kesiminde örgütlü olan Türk-İş yine devletin denetimi ve güdümünde bir sendikal hareket olarak kalırken, özel sektörde örgütlenen DİSK daha bağımsız, daha radikal bir sendikal hareket merkezi olmaya başlamıştır. Ancak, 1970’li yılların sonunda mevcut ekonomik yapı ve izlenecek iktisat politikaları DİSK türü bağımsız, radikal sendikacılığı kaldıracak bir özelliğe sahip değildir. İzlenecek yeni iktisat politikaları açısından bu türden sendikacılığa müdahale etmek ve denetim altına almak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Çünkü, maliyet açısından ücretleri kontrol etmek gerekiyordu. Ücretleri kontrol etmek içinse kaçınılmaz olarak işçileri kontrol etmek gerekiyor” (Küçük, 1987:27).

Küçük’ün burada anlatmaya çalıştığı düşünce, işçileri kontrol etmek için öncelikle örgütlerini etkisizleştirmek ve sıkı bir denetim altına almak gerektiğidir. Çünkü bir ekonomi ne kadar dışa açılmak istiyorsa işçilerinin de o denli ideolojik hareketlerden uzak olması gerekir. Dış pazarlarda rekabet gücünü artırmak için yüksek verimliliğe ve düşük ücrete ihtiyaç vardır. Bir kapitalist ekonomide en kolay ve rahat kontrol edilebilir değişken ise ücretlerdir.

Yabancı sermayenin egemen olduğu, tekelleşmenin üst düzeye çıktığı bir döneme, iç pazara yönelik iş kollarında örgütlenmiş görünen DİSK’in, bu iş kollarının dış pazara açılma sürecinde en büyük engel oluşturacağı düşünüldüğünden, mutlaka ortadan kaldırılması gereken bir örgüt durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum ilerleyen yıllarda DİSK’i –özellikle sol siyasal görüş- sendikal kalesi durumuna getirdiği de söylenebilir.

5.BÖLÜM

TÜRKİYE’DE 1968 ÖĞRENCİ-GENÇLİK HAREKETLERİ VE ENTELEKTÜEL KAYNAKLARI

1968 yılında özellikle Avrupa ve Amerika kıtalarında meydana gelen öğrenci gençlik hareketleri, Türkiye’de de görülmüştür. Ancak dünyadaki gençlik hareketlerinin sosyolojik alt yapısı ile Türkiye’de meydana gelen gençlik hareketlerinin sosyolojik alt yapısı aynı değildir (Bayhan,1997;252). Kuşkusuz toplumsal yapıdaki farklılaşmalara paralel olarak gençlik hareketlerinin yol açacağı toplumsal değişimler de farklılıklar gösterecektir. Şahin Alpay’a göre Türkiye’de 1968 gençlik olaylarını hazırlayan iç şartlar kısaca şunlardır:

“1960’lar Türkiye’sinin en önemli özelliği 1961 Anayasası ile gelen, ülke tarihinde o güne kadar görülmemiş bir siyasî özgürlük ve demokrasi ortamıdır. Ülkenin ilk seçimle gelen yönetimi, DP iktidarına karşı 27 Mayıs 1960’da yapılan askeri darbenin hazırlanmasında ve meşrulaştırılmasında ana rolü siyasî özgürlük ve demokrasi” talepleri oynamıştı. Muhalefetin haklarını hiçe sayan ve giderek bir çoğunluk diktatörlüğü kurmaya yönelen DP iktidarına karşı ayaklanan gençler “özgürlük” ve “demokrasi” istemişlerdi. DP yönetimine karşı başkaldıran gençlik hareketinin bir yönüyle ‘manipüle’ olduğu, yani askeri müdahaleyi hazırlayan ve gerçekleştiren güçler tarafından mobilize edildiği açıktır. 27 Mayıs askeri darbenin ardından, 1960’ların ikinci yarısında, 1965 seçimlerinde DP’nin mirasçısı Adalet Partisi’nin, elverişsiz seçim kanununa rağmen, tek başına iktidara gelmesinden sonraki dönemde gençlik hareketinin “özgürlük ve demokrasi” söyleminden uzaklaştığı ve büyük çoğunluğu ile bir “düzen değişikliği”, “devrim” ve “sosyalizm” söylemi içine girdiği görüldü.” (Alpay’dan akt. Akşin, 1996:233-234)

1968 gençlik hareketlerinin temel değerlerinin devrim ve sosyalizm fikirleri olmasını ve Türkiye’nin sonraki dönemlerinde de izlerini taşımasını, benzer bir biçimde Sina Akşin de Adalet Partisi’nin sert tutumuna bağlamaktadır. “1968 yılında önce Fransa’da, sonra diğer Avrupa ülkelerinde ve ABD’de üniversite gençliği, kurulu düzen aleyhinde ayaklandı. Bu hareket Türkiye’ye de geldi.

Fakat öbür ülkelerde görece kısa sürede gelip geçtiyse de Türkiye’de yerleşti ve gittikçe sola kaydı. AP iktidarı, bu harekete karşı hukuk yolundan mücadele etmek yerine, “komando” ya da “ülkücü” denen sağcı gençlerle mücadele yolunu yeğler göründü.”(Akşin,1996;235)

1968, Türkiye’de sınıflar arasındaki mücadelenin bütün Türkiye coğrafyası üzerine yayılması kadar, toplumun her sınıfından insanların toplumsal üretim, mülkiyet ve bölüşüm ilişkilerinin yeniden üretilmesi sürecinin belirlenmesi üzerinde aktif müdahalelerde bulunuşlarına da tanık olmuştur. Öte yandan bu mücadelenin araç ve biçimleri de mücadelenin her iki yanında yer alanlar için alışlageldik olandan giderek farklılaşmaya başlamıştır. Bu, beraberinde bir jenerasyonun oluşumunu da getirmiştir. Burada jenerasyondan kasıt salt aynı yaş grupları da değildir. “jenerasyonlar sade gruplardan ve diğer yaş gruplarından ayrılmalıdır; bunlar, bir takım şekillendirici etkiye sahip deneyimleri paylaşan insanları ve bunun sonucu olarak onları diğer nesillerden farklı kılan, daha ileri yaşlara onlarla taşınan belli yönelimleri, değer tercihlerini ve davranışları içine alır” (Pakulski, 2007: 53).

Adalet Partisi hükümetinin yürütmekte olduğu dünya kapitalizmiyle entegrasyon süreci bir yandan büyük sanayicilerin genişletilmiş yeniden üretim için gereksindiği kaynak ve fonların sağlanmasını, öte yandan da bu kaynaklar arasında yer alan dış borçların kredi faizlerinin ödenmesi ve tarımsal ürünlerin uluslararası piyasada rekabet edebilmesi için taban fiyatlarının düşük tutulmasının maliyetinin doğrudan doğruya çalışanların ve üreticilerin sırtına yıkılması yolunu zorlamıştır. Bunun sonucu, işçilerin ve küçük üreticilerin, özgürlüklerin nispi genişliğinden de yararlanarak muhalefetlerini açık biçimlerde ve kitlesel ölçekte dile getirmeye başlamalarıydı.

“Kitlelerin kendiliğinden muhalefetini, yalnızca hükümet politikalarına değil, aynı zamanda var olan iktisadî ve toplumsal sistemin ve ülkenin uluslararası işbölümü sürecindeki bağımlı ve tabi konumunun da radikal bir eleştirisi yoluyla dile getiren ve mücadeleye her gün daha çok sayılarda katılmaya başlayan yeni

kitlelerin açığa vurdukları talep ve hoşnutsuzluklarının sözcüsü olma işlevini üstlenen sosyalist harekete, ve kendi mücadelelerinin kitlelerin mücadeleleriyle örtüştüğünü kavrayarak saf akademik istemlerin ötesinde sistem eleştirisine yönelen gençlik hareketine karşı girişilen resmî ve gayri resmî bastırma hareketleri bütün 1969 yılı boyunca düzen ve toplumsal muhalefet arasındaki mücadelenin ivmesinin ve bu mücadelede şiddetin oynadığı rolün artmasına yol açtı”.²²

Yüksek öğretimdeki sorunlar, doğmakta olan bu çatışmaları daha da şiddetlendirmiştir. 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin başarısı, birçok üniversite öğrencisinin kendisinin başarısı olarak yeni sürece sempatiyle bakmasını sağlamıştır. Buradaki ‘başarı’dan kasıt daha önceki dönemlere oranla görece daha özgür bir ortamın oluşması sebebiyledir. Daha sonraki öğrenci hareketlerinin gelişimini Hale şöyle anlatmaktadır:

“1960’lı yıllarda siyasî öğrenci aktivizminin önüne geçmek ya da bu eylemlere son vermek çok zor bir hal almıştır.. Gerçekten 1968’de Paris öğrencilerinin başarılı ayaklanmaları haberleriyle eylemler daha da yoğunlaşmıştır. Bunun dışında Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin siyasal eylemleri pek çok örgütlenmeyle büyümüştür. Öğrenci sayısında büyük bir artış olmuş (1960-61’de 44.000, 1969-70’te 75.000), fakat öğretimde ve diğer olanaklarda buna uygun bir artış olmamıştır. TİP ve sempatizanlarının radikal kesimleri tarafından esinlenen öğrenciler Ankara’da Devrimci Gençlik Federasyonu’nu (DEV-GENÇ) 1969’da kurmuşlardır... Öğrenciler arasında Marksist örgütlenmelerin çıkış noktası olan odak bu örgüt olmuştur. Deniz Gezmiş’ in başını çektiği Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO), Mahir Çayan’ın liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ve Doğu Perinçek’ in önderliğini yaptığı sonradan TKP-ML’ ye (Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist) evrilecek olan Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) süreç içerisinde çeşitli ideolojik, örgütsel ve liderlik tartışmalarından geçerek doğdular ve 1970’lerde elliye varan çeşitli fraksiyonlarla türevlerini ürettiler”(Hale,1996;155).

²² Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; Cilt 7, İstanbul,1988. s.2134

Türkiye’de gençlik hareketlerinin giderek politize oluşunun ardında yatan gerçeklerden bir diğerini de 1960’lardan 1970’lere kadar yaşanan hızlı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel değişimler yanında, aynı oranda kentleşme süreci ile 1960 anayasasının sağladığı özgürlükçü ortamda aramak gerekir. Bu hususta Alpay şu vurgulamayı yapmaktadır:

“1960’lar Türkiye’sinin başka bir temel özelliği, 1962’de başlayan ve 1970’lerin ortalarına kadar süren bir dönem için, sürekli ve oldukça hızlı bir ekonomik büyümenin ve reel ücretlerde sürekli artışın yaşanmasıdır. 1960’larda Türkiye, geniş özgürlük ve demokrasi yanında, o güne kadar tanık olmadığı ölçüde hızlı ekonomik kalkınmaya sahne oluyordu. Buna karşın 1960 sonrasında gerçekleşen demokrasiyi de, ekonomik gelişmeyi de “yetersiz” ve “aldatıcı” bulan görüşler, seçmenler nezdinde olmasa da, aydınlar ve üniversiteli gençler arasında giderek yayıldı. Üniversite öğrencilerine 1961 anayasasıyla tanınan derneklerde ve siyasi partilerde örgütlenme olanağı, gençleri giderek daha aktif bir şekilde siyasal faaliyete yönlendiriyordu. Ülke tarihinde ilk kez böylesine geniş bir fikri ve siyasi çalışma özgürlüğüne kavuşan gençler, başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de yerleşik değer, kurum ve otoriteleri sorguluyor ve kurulu düzene başkaldırıyorlardı”(akt. Bayhan,1997;253).

Hikmet Özdemir (1995:225) ise yine benzer bir biçimde öğrenci gençlik hareketlerinin siyasallaşması ve giderek şiddet eylemlerine yönelmesi sürecini, kurdukları gençlik örgütlerinin öğrenci sorunlarını aşarak diğer sosyalist partilerle ilişki geliştirmelerine ve ülke içi iktidar tartışmalarına fiilen katılmalarına bağlar. Öğrencilerin siyasetin aktif özneleri olma yolundaki evrimini ana çizgileriyle şöyle özetler:

“Öğrenciler arasındaki gruplaşmaların iktidar ve muhalefet partileri çevresinde odaklaşmanın ötesinde, düzen yanlısı (sağ) ve düzen karşıtı (sol) şeklinde geliştiği 1960’lı yıllarda, sosyalistlerin parti kurarak (TİP) seçime katılmaları, yine söz konusu partiye bağlı öğrenciler tarafından Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF)’ nun oluşturulması oldukça geniş öğrenci kesiminin siyasallaşmasına neden olmuştur. 1969’da kurulan DEV-GENÇ (Türkiye Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu) dünya çapında olay niteliğindeki öğrenci hareketinin (1968 eylemi) Türkiye’de yaygınlaşmasında büyük rol oynamıştır. Başlangıçta

yetersiz eğitim sistemine tepki olarak gelişen ve özellikle ana muhalefet partisi (CHP) tarafından hoşgörü ile karşılanan öğrenci hareketi, iç ve dış siyasal gelişmelerin etkisiyle 1968’ den itibaren üniversite ve eğitim alanı dışında Türkiye’nin bağımsızlığı ve kalkınma modeli gibi mücadele alanlarına kayacaktır. Seçim sistemindeki değişikliklerle sosyalist adaylara parlamento yolunun kapatılması, partiyi (TİP) daha en başından beri parlamentoculuk yapmakla eleştiren ve sosyalist kanatta farklı çizgileri benimseyen grupların öne çıkarak, parlamento-dışı muhalefet düşüncesini savunmalarına yol açmıştır. Öğrenciler parlamento-dışı muhalefet düşüncesinden geniş ölçüde etkilenmişlerdir. 1970’e gelindiğinde genelde öğrenci hareketinin, özelde sosyalist eylemin ideolojik ve fiili önderliği, devrim için silahlı eylem birlikleri şeklinde örgütlenmek isteyen ve silahlı mücadeleyi savunan Marksist-Leninist grupların denetimine geçecektir”(Özdemir,1995;226).

Mayıs 1968 de tüm dünyada meydana gelen gençlik hareketlerinin bir uzantısı olarak Türkiye’de gençlik hareketleri, kuşkusuz ki daha çok anayasal hakların aranması düzeyindedir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesini izleyen yıllarda özellikle yoksul kesim arasında ve üniversitelerde filizlenmeye başladığı görülen hoşnutsuzluk durumu daha sonra siyasallaşarak çeşitli sol grupların, örgütlerin ve de partilerin kurulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda özellikle 1968 yılından sonraki dönemde öğrenci gençlik hareketleri olgunlaşmıştır.

Gittikçe siyasallaşan ve artık toplumun geneline yayılmaya başlayan sol siyasal hareketler, dünyadaki örneklerinin aksine kitleselleştikten sonra ideolojik bir hal almıştır. Bu anlamda ilk başlarda hareketlerin düşünsel temelinin de zayıf olduğunu söyleyebiliriz.

5.1 TÜRKİYE’DE GENÇLİK HAREKETLERİNİN ENTELEKTÜEL VE İDEOLOJİK KÖKENİ

Öğrenci gençlik hareketlerinin Türkiye siyasal tarihini etkilemeye başlaması, bir anlamda 1960-68 arasındaki fikirsel ilerleme döneminin ardından gelişkinlik düzeyine ulaşmıştır. Bu döneme “büyüklerden öğrenme” dönemi diyebiliriz. Tek bir birey gibi öğrenci gençlik hareketi de bu dönemde, etkin bir sosyalleşme süreci yaşamıştır. Bunu söylemekle amacımız yalnızca benzetme yapmaktır. 1923’lere dayandırılabilir köklere sahip bir gençlik hareketi söz konusudur. Ancak sosyalist gençlik hareketi en yoğun fikirsel öğrenme ve tartışma sürecini bu dönemde yaşamıştır. İleride göreceğimiz gibi en önemli gençlik örgütünün adı da “Fikir Kulüpleri Federasyonu” olacaktır. İşte bu fikirlerin büyüklerden öğrenildiği dönem, sosyalleşme sürecine benzetilebilir. Sosyolojide sosyalleşme süreci “Topluma hazırlanma ve katılma süreci... Bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünü ve toplumdaki rolünü öğrenerek toplumla bütünleşmesi anlamına gelen sosyal süreç” (Kızılcıkelik, Erjem, 1994:383) olarak tanımlanır. Bu süreçte birey, büyüdükçe içinde yaşadığı grup tarafından tanımlanmış davranış biçimlerini ve grubun değerlerini öğrenmeye başlar. Giderek grubun değerlerini kendi bireysel yapısı içerisinde içselleştirir ve böylece bir kişilik kazanarak toplumun bir üyesi haline gelir.

Bu tanımlamalardan birey kavramlarını çıkarıp, yerlerine grup kavramlarını koyduğumuzda, ‘sosyalist’ gençlik hareketinin hangi toplumsal çevre içerisinde yetişip, hangi grubun davranış biçimlerini ve değerlerini içselleştirdiğini saptadığımızda, onun ideolojik yaklaşımını ve giderek kopmalarla gelişen ideolojik çeşitlenmelerini anlamak daha da kolaylaşacaktır. Kurumlaşmış bir grup olan aile nasıl çocuğun topluma kazandırılması ve kültürün gelecek kuşaklara aktarılması işlevi ve bunun yanında diğer başka işlevleri yerine getiriyorsa, yine kurumlaşmış bir grup olan siyasî partiler de gençlik gruplarını siyasal yaşama dahil ederek, onlara davranış biçimleri sunarak ve ideolojik bir kültürel örüntüler bütünü sunarak kendilerine özgü işlevlerini yerine getirmiş olurlar. Sosyalist gençlik hareketindeki ideolojik kopmalar ve çeşitlenmeler de bir anlamda “büyüklerden” öğrenilmiş ve hatta

çoğu zaman onlarla paralel gitmiştir. Çoğu zaman sosyalist partiler ve çeşitli akımlarda görülen kopuşlar ile gençlik hareketlerindeki ayrışmalar, eşzamanlılık göstermiştir. Bu nedenle gerek gençlik hareketlerindeki ideolojik yapıyı ve gerekse ideolojik kopuş ve çeşitlenmelerin ana kaynağı diyebileceğimiz “siyasî partiler ve aydın hareketlerinin ideolojik görüşleri”ne bakmakta yarar vardır.

“1961 yılının başında TİP doğmuştur. 1961 yılının sonunda YÖN doğdu. TİP, Türkiye’nin ‘ilerici işçi’ hareketi olarak doğmuştur. YÖN, Türkiye’nin ‘ilerici aydın’ hareketi olarak doğdu” (Küçük,1987;554). 1965 Ekim seçimlerinden sonra da bu iki hareketteki bölünmelere bir de Türkiye Komünist Partisi eski üyesi Mihri Belli’nin Millî Demokratik Devrim tezi etrafında topladığı grup eklenince Türkiye sosyalist hareketinde belli başlı üç grup konumlanmalarını netleştirmiş oldular. Nitekim Emre Kongar’ da soldaki bölünmeyi, bu üç öge üzerinden açıklamaya çalışır. Bunlar: Türkiye İşçi Partisi, Doğan Avcıoğlu’nun YÖN-Devrim dergileri çevresi ve Mihri Belli’nin Milli Demokratik Devrim’cileri (MDD) dir.

5.2 TÜRKİYE’DE 1960-1980 ARASI ÖNCÜ OLMUŞ AYDIN KÖKENLİ OLUŞUMLAR VE ENTELEKTÜEL KATKILARI

5.2.1 Türkiye İşçi Partisi (TİP)

5.2.1.1 Kısa Tarihçe:

TİP 13 Şubat 1961’de kurulmuştur. Kurucuları arasında Kemal Nebioğlu ve Kemal Türkler’ in de bulunduğu 12 sendikacı yer almaktadır. İlk genel başkanı Avni Erakalın dır. TİP ilk başlarda sosyalist bir parti olmaktan oldukça uzak bir durumdaydı. Sosyalist aydınlara açılma kararı daha sonra verilmiştir. 1964 yılında Mehmet Ali Aybar genel başkanlığa getirilmiştir. TİP 1960’ların ikinci yarısından sonra bütün bir solu ve muhalif kesimleri bünyesine almıştır denebilir. Kuruluşundan dört yıl sonra yapılan 1965 genel seçimlerinde,

TBMM'ye 15 milletvekili sokmayı başarmış ve üye sayısını 1968 yılında 12.695'e çıkarmıştır (Aren, 1993:79). TİP aydınların, gençlik önderlerinin Türkiye'nin sorunlarını tartıştıkları birleştirici bir unsur olmuştur. Ayrıca kendilerini 'devrimci' diye nitelendirenlerin de partisi olmuştur.

Mihri Belli'nin başını çektiği grup devrimin 'Millî Demokratik Devrim', Behice Boran ve Sadun Aren ise 'Sosyalist Devrim' olduğunu savunmuşlardır. Bu tartışma TİP' i bölünme noktasına kadar getirmiştir. TİP, 1969 seçimlerinde TBMM'ne ancak iki milletvekili sokabilmiştir. Mehmet Ali Aybar 1970'te istifa edince başkanlığa Behice Boran getirilmiştir. Bu TİP için yeni bir dönemdir. 12 Mart 1971 muhtırası sonrasında kapatılan parti 1974 affından sonra serbest bırakılan Behice Boran ve arkadaşları tarafından tekrar kurulmuştur. Ancak bu ikinci kuruluş döneminde hiçbir varlık gösteremeyen parti 12 Eylül 1980 döneminde tekrar kapatıldı. Yöneticileriyle ilgili dava açıldı. "Behice Boran 12 Eylül'den sonra yurtdışına çıktı. Behice Boran'ın ölümünden sonra partinin başına Nihat Sargın getirildi. TİP, TKP ile birleşerek 1987 yılında TBKP adını aldı"(Alpat, 1998:325). Bu kısa tarihçeden sonra gençlik hareketlerine olan ideolojik ve entelektüel etkilerine de değinmek gerekmektedir.

5.2.1.2 TİP'in Sol Siyasal Hareketlere Entelektüel Katkısı

"Parti, o günkü siyasal ve hukuksal düzen içinde kurulduğundan ve Meclis'te işlev sahibi olduğundan, demokrasiye inanıyordu" (Kongar, 2000:168). Parti yöneticilerinin görüşüne göre, Türk toplumsal yapısı bir sosyalist partinin desteklenmesine yetecek ölçüde farklılaşmıştır. "...TİP' in 'Türkiye'de ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için' ortaya çıktığını belirten sendikacı kurucular 'Türkiye İşçi Partisi mensupları aydınlarla beraber sosyal güvenliğin temini için çalışacakları ve grev hakkını tümüyle tanıyıp tanıtmaya çalışacaklarını' belirttiler" (Ünsal, 2002:81).

“Toplumdaki kapitalist gelişmeler sonunda ortaya çıkan işçi sınıfı TİP’ in oy kaynağı olarak kabul ediliyordu. Bu çözümleme, sosyalizmin demokratik yolla kurulabilmesinin de gerekçesini oluşturuyordu. Toplumda sosyalist partiyi destekleyecek bir sınıf olduğuna göre, hukuk dışı yollara ve şiddet eylemlerine başvurmaya gerek yoktu. Gerçekten de Türkiye İşçi Partisi, öğrenci eylemlerine ve şiddet yöntemlerine en başından beri tutarlı olarak karşı çıkan tek örgüttü” (Kongar, 2000:168).

Parti ideolojisinin en önemli belgesi hiç kuşku yoktur ki, Parti Programı’dır²³. O günkü koşullar içerisinde sosyalist bir program hazırlamanın çeşitli güçlükleri vardır. Örneğin önceki dönemlerde açılıp sonradan program nedeniyle kapatılan sosyalist partilerin düştüğü hataya düşülmemeliydi ve zaten onlar da sosyalist özlerini gizleyen üstü kapalı programa sahiptiler. Ancak 1960 Anayasası’nın sunduğu imkân değerlendirilebilirdi. “...partinin görüşlerinin bilime dayandığının programda kanıtlanmasının da büyük önemi vardı. Parti böylece, özellikle aydınlar ve ilericiler arasında, diğer partilere karşı ideolojik bir üstünlük sağlanmış olacaktı”(Aren, 1993:55). Bu amaçla program Aybar ve Behice Boran tarafından hazırlanıp, parti içi tartışmalar ve kurullardan sonra kabul edilmiştir.

Burada konumuzla bağlantısı açısından TİP programının tüzük bölümünün başına TBMM’nin 21 Ekim 1920 tarihli beyannamesi ve Atatürk’ün 1 Aralık 1921 tarihli konuşmasının eklenmesidir. Bu her iki metin de emperyalizme ve kapitalizme karşıdır. Bunların programın başına konulma nedenini Sadun Aren şöyle açıklar: “TİP ile başlatılan hareket, Kurtuluş Savaşı’ndaki Kuva-i Milliye ruhunun bir devamı olduğu izlenimini vermektir”. Yine benzer biçimde gençliğe ilişkin Atatürkçü yorumlara yer verilir ve “bugün de ilerici aydınlar ve Atatürkçü gençlik, halkla iş ve kader birliği ettikleri nispette Türkiye’nin gerilikten kurtulması davasında etkin bir rol oynayacaklardır” (Aren, 1993: 59).

²³ Bkz. *Türkiye İşçi Partisi Program Ve Tüzüğü*, Türkiye İşçi Partisi Yayınları-1, Maya matbaacılık. 4.basım, Ankara,1977.

TİP’e yönelik eleştirilerin gerisinde diğer iki akımı YÖN ve MDD akımlarını görmekteyiz. Ancak 1965 ve onu izleyen birkaç yıl içinde Mihri Belli öncülüğündeki MDD akımının YÖN ile ittifakı bozacaklarına tanık olunacaktır. “Ne var ki Aybar liderliğindeki TİP’in eleştirildiği bu dönemde ‘tepeden inme devrim’ yada ‘ordunun devrimci geleneği’ tezlerini savunan YÖN hareketine karşı Mihri Belli çevresinin hiçbir açık eleştiri getirmediği görülmüyordu. Bu tutumun tek istisnası YÖN’e ‘Atma Avcıoğlu Din Kardeşiyiz’ başlıklı bir makale göndererek, YÖN’ün devletçi ‘sosyalizm’ine çok sert bir siyasal eleştiri yönelten Dr. Hikmet Kıvılcımlı ve Rasih Nuri İleri olmuştur”.²⁴

Aybar, TİP yöneticilerinin son zamanlarda ‘sosyalizm’ sözcüğünü daha sık kullanmaya başlamış olmalarının bazı kişi ve kuruluşların TİP paralelinde görünen, fakat kapitalist ilişkileri muhafaza eden görüşleri halka telkin etmeye çalışmış olmalarından ileri geldiğini açıklarken, YÖN çevresini ima etmiştir. YÖN ise TİP yönetimine 1965 seçimlerinden sonra ABD karşısındaki ‘anti-empyralist çizgisini terk etme’ ve Adalet Partisi iktidarı karşısında “uzlaşmacı bir çizgiye çekilme” eleştirisini getirmeye başlamıştır. TİP yönetimi seçimlerde elde edilen 15 milletvekilliği ve toplumun bütün uyanık kesimlerinin coşkun ilgisi ve sol basının sempatisine kavuşmuş olarak o güne kadar görece olarak sessizlikle geçiştirmiş olduğu benzeri eleştirilere karşı cepheden bir hücumla girişmiştir.

Bu ideolojik mücadelenin başlıca eksenini, kuşkusuz tüm temel politik meselelerde olduğu gibi devlet iktidarı sorunundan geçmektedir. Yalnızca çatışmanın daha sonraları (1968-1970) salt teorik tartışmanın ötesine geçerek şiddet aracılığıyla da yürütülmüş olmasına bakıldığında tarafların bu temel meselede esastan karşıt konumlarda oldukları sanılabilir. Oysa gerçekte ne TİP ne de YÖN çevresi devlet konusunda birbirlerinden esasta farklı olan bir düşünceye sahip değillerdir. Esas olarak tartışma yapılması gerektiğini iddia ettikleri ‘devrim’ in nasıl yapılacağına ilişkindir.

²⁴ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2070

“Herkes iktidara ulaşma biçimleri bakımından ve imkânları konusunda ne söylüyor olursa olsun devletin ‘şu aşamada’ bir millî burjuva devleti olması ya da öyle kalması gerektiğinde hemfikirdi. Bu yüzden her iki kamptakiler de 1966 başlarına kadar 27 Mayıs’ın yarattığı devlet biçimini sahipleniyor, 27 Mayıs Anayasası’nın sosyalizme ulaşmak için gerekli yasal zemini sağladığını düşünüyor, 27 Mayıs’ın başlıca vurucu gücü olan Ordu’nun toplumsal gelişmede ilerici bir rol oynamış olduğunu kabul ediyor, karşılarında toplumun bu ‘zinde’ kuvvetlerinin değil, yalnızca ABD emperyalizmi ve onun içerideki dayanakları olan ‘kompradorlar ve ağalar’ ın bulunduğunu düşünüyorlardı”.²⁵

Ancak, TİP ve Yön arasında iktidara “yukarıdan aşağı” mı, “aşağıdan yukarı” mı ulaşılacağı konusunda 1965 seçimleri sonrasında ilk çatışma patlak vermiştir. Bu salt, “iktidara ulaşma tekniği” hakkında bir tartışma değil, devlet bürokrasisinin öteki sınıflarla ilişkisi üzerine bir “sınıf mevzilendirmesi” tartışması niteliğindedir aynı zamanda. Aybar, TİP teorisyenlerinden İdris Küçükömer ve Sencer Divitçioğlu’ nun “Asya Üretim Tarzı” tartışmaları içerisinde temellendirmeye çalıştıkları “Osmanlı Devlet Sınıfları” üzerine tezleri, politika planında yeniden üreterek 21 Ağustos 1966’da şu yargıları ileri sürmüştü:

“Halkımız yüzlerce yıl tepeden inme yönetim metotlarının ıstırabını çekmiştir. Ve ancak 1950’de kendisini ayak takımı sayan, tepeden bakan bu ceberut, bu yukarıdan aşağıya yönetim şeklinden kurtulmak fırsatını bulmuştur. Osmanlı tipi devlet yönetiminin mirasçısı olarak gördüğü CHP iktidarını devirmiştir. Ve o tarihten beri bu partiye iktidar fırsatı vermemiştir. Fakat o tarihte böyle bir alternatif de bulunmadığından CHP’yi devirmekle beraber onun yerine kendi temsilcilerini geçirememiştir. Bugün dava, 1950’de başlamış, devrimi tam yörüngesine oturtmak, yani TİP’ in halk için tek kurtuluş yolu olduğunu halka anlatmaktır.”²⁶

Böylelikle emperyalizm karşıtı bir ittifak temeli üzerinde olduklarını ifade eden bütün “yurtsever” güçlerin, ABD emperyalizmine karşı cephede ortak mücadele hedefi, TİP tarafından sona erdirilmiştir denebilir.

²⁵ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2072

²⁶ Aybar’dan akt. Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2073

TİP' teki dağılma ortamında, MDD' ci hareketlere yönelmeyen, bu anlamda devrimci demokratlaşmaktan uzak duran, partili mücadele gereğine inanmaya devam etmekle birlikte radikalleşen koşulları TİP'in karşılayamadığını düşünen genç kadrolar başka bir yöne açılmışlardı. Türkiye Komünist Partisi'nin 1973²⁷ Atılımı böyle doğmuştur. O dönem İsmail Bilen liderliği üstlenmiştir. Bilen' in liderliği ve TİP'ten yetişme genç bir kadro birikiminin omuzlarında TKP bir anlamda yeniden kurulmuştur. 1974'te Türkiye Sosyalist İşçi Partisi. 1975'te 2. TİP kurulmuştur. TKP ile birlikte bu kesim, geleneksel sol denilen 'Komintern' geleneğiyle ilintili bölmeyi oluşturur.

Kısacası toplumun geniş aydın ve işçi yığınlarının solu bir umut, gelecek kurgusu olarak algılaması 1960'ların TİP'li yükselişini karakterize etmiştir. 1970'lerde bu algı yeniden üretilememiştir. Daha yüksek sayılara ulaşan sol işçi sınıfı örgütlenmesi, sendikalar gibi alanlarda ağırlığı giderek CHP'ye kaptırmıştır. Bu aynı zaman da dönem içerisinde CHP nin tek 'Sol' parti olarak adlandırılmasını da beraberinde getirmiştir.

5.2.2 Doğan Avcıoğlu, Yön Ve Devrim Dergileri

5.2.2.1 Kısa Tarihçe:

YÖN, Türkiye'de yayınlanan en uzun ömürlü sol siyasal yaklaşım mensubu yayın organlarından biridir. İlk sayısı 20 Aralık 1961'de çıkmıştır. İlk sayısında imzaya açılan bildiri, Türkiye'nin sorunlarını ve çözüm önerilerini içermektedir. YÖN bildirisi, kamuoyunda geniş yankı uyandırmış ve bildiriye 1042 kişi imzalamıştır. YÖN'de zamanın aydınlarının sık sık görüşlerini açıklama fırsatını bulduğunu söyleyebiliriz.

Başyazılarını Doğan Avcıoğlu yazmakla birlikte, Mümtaz Soysal, İlhan Selçuk, Fethi Naci, Cahit Tanyol, İdris Küçükömer, Muammer Aksoy gibi başlıca şahsiyetler de bu dergide yazıyorlardı.

²⁷Daha fazla ayrıntı için Bkz. H. Erdal, TKP'mizi Yükseltelim, İşçinin sesi yayınları No:34, İstanbul, 1983.

“Türk halkının çok çetin iktisadî, siyasî ve sosyal meseleler ortasında, kendisini bütün özlemlerine kavuşturacak bir yön aramakta olduğu, ciddî bir iktisadî ve sosyal buhran yaşandığı, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşamadığına dikkat çekiliyor ve batılılaşmayı sağlamak, hızlı bir kalkınma için üretim seviyesini yükseltmek, bunu gerçekleştirmek içinse üretimde planlı bir devletçiliğin hayata geçirilmesinin zorunluluğuna vurgu yapılıyordu. Planlı ekonomi ile sosyal adalet sağlanacak, istismar önlenecik, yoksulluğun önüne geçilebilecekti. Bütün bunları olabilmesi için toplumda, aydın, yazar, öğretmen, politikacı, yöneticilerin bir araya gelmesi ve mücadele etmesi öngörülüyordu. Bu bir araya geliş, YÖN çatısı altında niye olmasın dı?” (Alpat, 1998:365).

5.2.2.2 YÖN Hareketinin Entelektüel Etkileri:

Aslında YÖN hareketinin en temel amacı öncelikli bir devrimden ziyade ülkenin ekonomik kalkınması ve eşit gelir düzeylerinin yaratılabilmesiydi. Doğan Avcıoğlu, az gelişmiş ülkelerde sosyalizmin zemininin Marksist-Leninist ‘modeldekinden’ farklı yollardan hazırlanabileceği görüşündedir (Avcıoğlu, 2006:33). Bu noktada öncelik tek başına bir sosyalizm mücadelesinden çok önceliğini kalkınmaya ve toplumsal adalete vermiş ve bütün siyasal hareketleri emperyalizm karşıtlığı çatısı altında toplamış bir mücadele alanıdır. Zaten kalkınma konusunda “27 Mayıs”tan sonraki politikaların çöküşünü de şu şekilde ifade eder: “ (...) 1946’da girişilen deneme, siyasi alanda toprak ağalarını ve büyük sermayeyi hakim duruma getirmiş, bunun sonucu olarak, özel teşebbüse dayanmak isteyen bir iktisadi sisteme (rejime) gidilmiştir. Çöken bu rejimdir” (Avcıoğlu, 1962:15).

Esas olarak bu aydın hareketinin entelektüel temelini oluşturduğu siyasal kolları da vardır. YÖN hareketi ordu içinde örgütlenmeye çalışmasının yanında ‘Çalışanlar Partisi’ ve ‘Sosyalist Kültür Derneği’ vasıtasıyla da örgütlenme çabası gütmüş ve kitlelere ulaşmaya çalışmıştır. Özellikle CHP ye muhalif bir işçi partisi ihtiyacı çerçevesinde doğan Çalışanlar Partisi adından çok söz edilmesine rağmen ve büyük bir umut yaratmış olmasına rağmen hiçbir zaman

kurulamamıştır (Yurtsever, 2008:49). Partinin neden kurulamadığı üzerine bir çok tartışma olsa da konumuz bağlamında biz bu kadarıyla yetiniyoruz.

Çalışanlar Partisi girişiminin sonuçsuz kalmasıyla ve M. Ali Aybar önderliğindeki TİP ile ideolojik olarak ayrı noktalarda olunmasıyla birlikte YÖN çevresi örgütlenme ve kitlelere yayılma isteğini ‘Sosyalist Kültür Derneği’ aracılığıyla denemiştir. “SKD, YÖN’ ün inisiyatifiyle, Çalışanlar Partisi girişimindekilerin bir bölümünün katılımıyla 1963 başlarında kuruldu.” (Yurtsever, 2008:51-52). Ancak bünyesinde bir çok çevreden değişik aydınları barındıran bu hareket de 1965 sonrası Yön hareketinin etkisini kaybetmesiyle başarısız olmuştur.

“YÖN, Türkiye yakın tarihinin en etkili aydın hareketlerinden biri oldu. 1960’lardan bu yana, bu kadar çeşitli renk, eğilim ve sayıda aydının bir araya geldiği başka bir toplanma merkezi oluşmadı... YÖN yalnız kendini oluşturan ya da destekleyenler açısından değil, yöneldiği, seslendiği kesimler açısından da bir aydın hareketiydi” (Yurtsever, 2008:46). Bu bağlamda belirli bir dönemde birçok aydın çeşitli konferanslar, kitaplar ve değişik kitlesel aktiviteler aracılığıyla kitleleri yönlendirmekte başarılı da olmuştur. Ve önerdiği ‘sınıflar üstü’ anlayış her ne kadar onları diğer sosyalist kesimlerden ayırsa da ülkedeki siyasal hareketlere ve sol literatüre büyük katkı sağlamıştır.

Tüm bunların yanı sıra Avcıoğlu ve hareketinin Amerika Birleşik Devletleri’ne karşı milliyetçi bir tarafı da vardır. YÖN’de yazdığı bir yazı da şu şekilde seslenmektedir Avcıoğlu:

“Dolar ve lira kesesini elinde tutan Sam Amca’nın, suni yollardan da olsa kendine bağlı bir kapitalizm yaratma çabası, işadamı, yöneticisi, avukatı, profesör ve yazarı ile ona bağlı geniş bir şebekenin doğmasına yol açmıştır. İş, o kadarla da kalmamış, devlet teşkilatının her kesimine yerleştirilen uzmanlar,

perde arkasından devleti yönetmeye başlamışlardır. (...) Bu sebeple iç ve dış kapitalizmin Türkiye'mizi kiralık bir toprak parçası haline getirme çabasına karşı, toplumun her kesimindeki milliyetçiler, yeni bir Milli Kurtuluş Savaşı vermek üzere birleşmek zorundadır" (Avcıoğlu, 1964:3).

Burada bahsedilen "milliyetçi" anlayış Avcıoğlu'na has bir anlayıştı. Bu anlayışı şu şekilde açıklayabiliriz:

"Yön-Devrim hareketi bakımından Türk milli kimliğini taşımakla beraber emperyalizmle işbirliği yaptığı için Türk kimliğine ihanet eden sınıfları "millet" kavramının dışında bırakıyor ve "gayrimilli" sayıyordu. "İşbirlikçileri" "milletin" dışına atan Yön Hareketi, millet kavramına dahil ettiği kesimleri de, emperyalizme ve işbirlikçilere karşı ortak çıkarlara sahip olmakla birlikte homojen bir yapı olarak görmüyordu. Bu homojen olmayan yapının içinde ise çıkarları emperyalizmle çatışan ve bu bakımdan emekçi sınıflarla yakınlaşması beklenen "milli burjuvazi" ve "küçük sanatkarlar" da bulunuyordu. Bu şekilde tarif edilen "milli camianın temel dayanağını" ise "millet çoğunluğunu teşkil eden emekçi halk" oluşturuyordu" (Atılgan, 2002:126).

5.2.2.3 Devrim Dergisi:

Devrim, YÖN' ü izleyen, aynı nitelikte ve hemen hemen aynı kişiler tarafından çıkarılan bir dergidir, YÖN ise, 27 Mayıs Devrimi'nden sonra sosyalist düşünceyi, belli yorumlarla Türkiye'ye getirmeye çalışanların çıkardığı bir dergiydi. YÖN, yayın yaşamını durdurduktan sonra, yerini Devrim almıştır. Bu iki dergi çevresinde oluşan gruba göre, "Türkiye'de işçi sınıfı, bir sosyalist eylem yaratacak ve onun liderliğini yürütecek ölçüde gelişmemiştir. Bu nedenle bir sosyalist partinin seçim kazanarak iktidara gelme olanağı yoktu. Bu yüzden iktidara gelmek için bir kısa yol bulmak gerekiyordu. Bu kısa yol, sosyalistlerle, toplum içindeki güçlü gruplardan biri olan asker arasındaki birlikte bulundu. Böylece, 'tepeden inme' yöntemler uygulayan 'devletçi-seçkinci' cephenin sol kanadı oluşmuş bulunuyordu. Bu grubun iktidara

gelmek için inandığı yöntem, hiçbir zaman açıkça belirtilmemiş olmakla beraber, askerî bir eylemdi” (Kongar, 2000:168).

5.2.3 Mihri Belli Ve Milli Demokratik Devrim Hareketi (MDD)

‘Millî Demokratik Devrim’ tezi, 1951 yılında tutuklanıp 7 yıl hapse mahkum olan ve “sol gençlik arasında “eski tüfek” adıyla anılan Mihri Belli’ye aitti. Belli, bu tezini TİP yönetimi ile muhalif olmaya başladığı dönemlerde 1966’larda şekillendirmiştir” (Yılmaz, 1991:49).

Mihri Belli’nin ideolojik öncülüğünü yaptığı bu gruba göre “Türkiye, feodalizmin ve Amerikan emperyalizmin denetiminde olduğundan, henüz sosyalizme hazır değildi. Bu yüzden ilk adımlar olarak, Amerikan emperyalizmine karşı ‘millî’, feodalizme karşı da ‘demokratik’ devrimler gerçekleştirilmeliydi. Bu devrimler, toplumdaki bütün millî ve demokratik gruplarla birlikte yapılmalıydı. Yalnız, derebeyi benzeri toprak ağaları ve yabancılarla işbirliği yapan kapitalistler bu birliğin dışında bırakılmalıydı” (Kongar, 2000:182). Tezin mimarı olan Mihri Belli MDD görüşünü şöyle açıklıyordu:

“ ‘Sosyalizm Yolunda Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye’ sloganı bir demokrasi mücadelesidir. Bu, geçmişte bazılarının dediği gibi ‘sosyalist mücadeleyi’ ertelemek değildir. Sosyalizme giden yolu açmak, bağımsız ve demokratik bir devrim Türkiye’sini yaratmaktır gösterilen hedef. Yer yer yarı-feodal ilişkileri de barındıran bağımlı kapitalizmin siyasal üst yapısı demokratik olamaz. Türkiye’de arada bir askerî darbelerle kesintiye uğratılan şekli burjuva parlamenter düzen işçi sınıfının, köylülüğün kendi partisi ile parlamenter mücadele alanında yerini almasını ve gücü ile orantılı olarak ülke politikasında belirleyici rol oynamasını engelleyen anti-demokratik bir düzendir... Evet, böyle bir düzendir, Türkiye’nin düzeni. Böyle bir ülkenin önündeki adım, bağımsızlık ve demokrasiyi gerçekleştirmeyi hedef alan ve bu hedeflere ulaşmakla toplumu sosyalist kuruluş aşamasına getirecek olan Millî ve Demokratik nitelikte bir Devrim’den başkası olamaz... o dönemde bizim

‘Sosyalist Türkiye’ sloganına karşı çıktığımızı bile söyleyenler oldu. O dönemde TİP yöneticilerinin ileri sürdüğü Sosyalist Türkiye sloganı bu partinin parlamenterist, pasifist tutumunu maskeleyerek ileri sürülen, görünüşte sol bir slogandı. Biz buna karşı çıktık; elbetteki sosyalizme karşı olamazdık. Hem Türkiye’de sosyalist mücadeleyi nasıl verirsin? Faşizme karşı, emperyalizme karşı mücadelenin bize dayattığı acil görevleri bir yana bırakıp, bütün umutları parlamentoculuk oyununa bağlayarak sabahtan akşama ‘sosyalist Türkiye’ diye bağırarak değil elbet.”²⁸

Millî Demokratik Devrim tezinin odağında diğer radikal sosyalist fraksiyonların odağa yerleştirdiği belirgin bir sınıf tezinin olmadığını söyleyebiliriz. Bu saptama gerek ideolojik ve gerekse stratejik planda TİP ile olan tartışmanın da ana eksenini oluşturmaktadır. TİP, MDD çatışmasında en temelli konu yapmayı umdukları devrimin stratejik odak noktasıydı ki bu konuda – özellikle sınıf kavramı üzerinde- bir ortak nokta asla bulunamamıştır.

TİP, ‘Sosyalist Devrim’ adımını, MDD ‘Millî Demokratik Devrim’ adımını savunuyordu. “TİP Kemalist burjuvazinin kendi burjuva devrimini sonuçlandırırdığını, böylece kapitalizm öncesi üretim ilişkilerini tasfiye ettiğini söyleyerek, artık işçi sınıfının sosyalizmi kurmak için dayanışması gerektiğini öğütlüyordu... Bunun karşısında MDD ise, TİP’in anti-tezi yönünde şekillenmişti. Türkiye’de kapitalizmin gelişmesini olduğundan geri değerlendirmiş, yarı-feodal gördüğü Türkiye’de feodalizm ve sömürge olgusunu abartılı biçimde ele almıştır” (Yılmaz, 1991:49-51).

Bu alıntıdaki dilin kendisi de ideolojik bir referansa ait olduğundan, eleştirel bir yaklaşım söz konusudur. Ancak yine de o günkü temel bakış açılarının ön plana koyduğu kavramsallaştırmalara işaret etmesi açısından önemli bir noktaya vurgu yapmaktadır. Şöyle ki MDD tezinin sürekli bir biçimde Mihri

²⁸ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2144-2145

Belli'ye ait olarak değerlendirilmesi yanlış olur. Çünkü zamanında Mihri Belli ile aynı çevre içinde yer alan Mahir Çayan da MDD tezini savunmaktadır, tartışmaya 'Proleter Devrimci Aydınlik' dergisinden katılan Doğu Perinçek de MDD tezine katılmaktadır. Ancak bu liderlerden her biri, Millî Demokratik Devrim tezine farklı anlamlar yüklemektedirler.

Tezin asıl teorik çerçevesinin sahibi Mao Zedung'dur. Mao'nun koyduğu isimle tezin asıl adı "Yeni Demokratik Devrim"dir. Mao'nun devrim stratejilerinde köylülük ön planda olduğundan dolayı da kırsal bir çıkışla şehirlere doğru devrimi yaygınlaştırmak hedeflenir. Bu anlamda Mihri Belli'nin MDD tezinin arka planında yatan düşüncelerin köylü devrimciliğine bağlı Mao'dan alıntılanması nedeniyle Türkiye'nin yarı-feodalite olarak tanımlanmasını anlamak kolaylaşır. Aslında bu saptamalar bir anlamda o dönemin bir başka özelliği hakkında fikirler verebilir bize. Dünyanın diğer ülkelerindeki her biri kendine özgü toplumsal-ekonomik-siyasî şekillenmeler içinde ortaya çıkan gelişmelerin Türkiye'ye uyarlanması söz konusudur. Özellikle de o dönemin ABD-SSCB-Çin Halk Cumhuriyeti eksenli global çekişme ve soğuk savaş ortamında ideolojiler ve devrime ulaşmanın stratejik çeşitliliklerinin yoğun olarak yaşandığı, dünya ülkelerinin neredeyse üçte birinin sosyalist bloklaşmalar içinde olduğu ve özellikle de ABD'nin Vietnam'ı işgaline tepkilerin yoğun olduğu bir süreçte 'sosyalist bir düzen kurmanın yolu nedir?' tartışmalarında Türk aydınlarının ithal şablonlar kullanmaya çalıştıklarına tanık olundu demek mümkün gibi görünüyor.

İdeolojik çeşitlenmelerin nedenlerinden biri olarak da değerlendirebileceğimiz bu durum, aynı stratejik benimsemeye rağmen birden fazla grubun bunu Türkiye özgülünde nasıl değerlendirdiklerine bağlı olarak sürekli bir biçimde farklı fraksiyonların üremesinin de sebebi olmuştur. Bu duruma en iyi örnek sanırız MDD çevresinde Ocak 1970'te ortaya çıkan ayrışmadır.

Sosyalizm ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi'nde bu bölünme şöyle geçer:

“Ocak 1970’de bayilere Aydınlik dergisini almaya gidenler Dr. Hikmet Kıvılcımlı’nın daha sonraları ‘Al Aydınlik-Mor Aydınlik’ tekerlemesiyle alaya alacağı, iki dergiyle birden karşılaştılar: Mavi kapakla ve üzerinde küçük harflerle yazılmış ‘proleter devrimci’ lejantıyla çıkan, Doğu Perinçek ve arkadaşlarının; kırmızı kapakla çıkan ise Mihri Belli ve arkadaşlarının bakış açısından “proleter devrimci saflarımız” daki bölünmeyi haber veriyordu. Bir sonraki sayıda inatlaşmaktansa kendisine yeni bir biçim vermeyi amaçlayan “Mor” Aydınlik, Mao Zedung estetiğinin habercisi olarak ‘Peking Review’ dergisi gibi sürekli beyaz kapakla ve Proleter Devrimci Aydınlik adıyla yayınlandı ve iki akım “Kırmızı ve Beyaz” Aydınliklar olarak bilinir oldu.”²⁹

Ayrışma bununla sınırlı kalmamıştır. Daha sonra Mahir Çayan, Millî Demokratik Devrim tezini Mao’dan alıntılar ve kendi düşünsel yapısı ile biçimlendirerek köylülüğün esas olması gerektiği, devrimi belirleyici alanın kırlar olduğunu, halk savaşının köylü ordusunun kırlardan şehirleri fethetme savaşı olduğunu, işçi sınıfının bu aşamada ideolojik öncülük görevini üstlenmesi gerektiğini yazarak³⁰ kendi MDD anlayışının temellerini atmıştır. Doğu Perinçek’ in MDD anlayışı ise Çayan’ınki ile taban tabana zıttır. “Köylülük değil işçi sınıfı esastır, kırlar değil şehirler belirleyicidir, proletaryanın öz örgütü olan partide köylüler değil işçiler mutlak çoğunluk olmalıdır vb” (Çayan, 1996:138).

²⁹ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2141

³⁰ Mahir Çayan’ın bu yazısı Ocak 1970 Aydınlik Sosyalist Dergi’nin 15. sayısında “Sağ Sapma, Devrimci Pratik ve Teori” başlığıyla yayınlanmıştır ve ileride kuracağı THKP-C kadrolarını da bu yazı sayesinde etrafında toplamıştır.

6.BÖLÜM

SOLDAKİ ÜÇ ANA EĞİLİMİN (TİP, YÖN, MDD) SİYASAL HAREKETLERİN ENTELLEKÜEL ÇEVRELERDE YAYILMASININ ETKİSİ

Yukarıda temel düşüncelerini vurgulamakla yetinerek ele aldığımız bu gruplar Kongar'ın da belirttiği gibi kendi içlerinde tutarlı ve bir örnek değildi. Bütün gruplar içinde düşünce ve yöntem yönünden türlü ayrılıklar gözlenebiliyordu. Kongar, bu durumda, her grubun en az beş grupta mücadele etmek zorunda olduğunu söyler (Kongar, 2000:169).

1. İlk olarak grup içi karşıtlarla savaşıyordu.
2. Her grup öteki iki ana grupta mücadele içindeydi.
3. Üçüncü hedef siyasal yapı ve iktidardı.
4. Bu üç grup dışında kalan başka sol gruplarla da mücadele ediliyordu. Kimi aydınlar ve CHP gibi.
5. Sağcı gruplar ve bunların militanları ile de mücadele ediliyordu.

Görüldüğü gibi sosyalist hareket içerisindeki bu üç ana grubun siyasal mücadele yürütürken çeşitli alanların tümünü birden kontrol etmesi gerekmektedir. Yukarıda ele alınan bu üç ana eğilimden öğrenci gençlik hareketlerini en fazla ilgilendiren de Mihri Belli'nin Millî Demokratik Devrim tezi idi. Çünkü diğer görüşlere oranla daha radikal bir emperyalizm karşıtlığına sahiptir. 1968 dünya öğrenci gençlik hareketlerini ele alırken temel tepkilerin genelde Amerika'nın Vietnam'a yönelik sürdürdüğü savaşa karşı geliştiğini açıklamıştık. Dünyadan gelen haberlerden de çokça etkilenen Türkiye öğrenci gençlik hareketini yalnızca üniversite reformu ve akademik talepler ilgilendirmiyor, bununla birlikte TİP' in gençlik örgütü işlevini gören FKF içerisinde sosyalist ideoloji üzerine tartışmalar geliyor, olası devrim

durumunda izlenecek yollar tartışılıyordu. Bu bağlamda MDD tezinin öğrenciler arasında en etkili ideolojik yaklaşım olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Temel sloganının “Tam Bağımsız ve Gerçekten Demokratik Türkiye”³¹ olduğunu da göz önüne alırsak dönemin hareketli gündemi içerisinde nasıl bir etki yarattığını anlamak daha kolay olacaktır.

6.1 TİP, Yön Ve MDD Hareketlerinin Öğrenci-Gençlik Hareketine Etkileri Ve FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu)

Yukarıda ana hatlarıyla ele aldığımız bu üç ana eğilim sosyalist öğrenci gençlik hareketleri üzerinde oldukça etkilidir. Burada Fikir Kulüpleri Federasyonu’nu bir ara kurum olarak değerlendirebiliriz.³² FKF, öğrencilerin gerek akademik sorunlarının ve gerekse siyasal sorunlar ve ideolojilerin tartışıldığı bir tartışma platformu görevini yerine getiriyordu.

FKF 1965 yılının aralık ayında daha önce okul bazında mevcut fikir kulüplerinin bir araya gelmesiyle kurulmuştur. FKF’nin kurulması gençliğin emperyalizm karşıtı anlayışının yavaş yavaş sosyalizme evrilmesi anlamına geliyordu. FKF’nin ilk temelleri ‘Dönüşüm Dergisi’³³ çevresinde kurulan ilişkiler sayesinde atılmıştır. FKF kısa sürede gösterdiği öğrenci eylemleri performansı ile gençliğin merkezî örgütü haline geldi. Her türlü gösteriyi FKF’li gençler organize ediyor, aktif ve kitlesel katılım sağlıyorlardı. Sonradan, yani 12 Mart 1971 muhtırasının sonrasında silahlı sol grupların önder kadrolarının ilk kez FKF çatısı altından çıktıklarını görüyoruz (Mahir Çayan vb. gibi).

³¹ Deniz Gezmiş, Yusuf Arslan ve Hüseyin İnönü da 6 Mayıs 1972’de idam edilmeden önce bu sloganları kullanmışlardır.

³² Bkz. Şekil 1

³³ 1960’lı yıllarda çıkarılmış 15 günde bir yayın yapan bir siyasi dergi.

FKF Kurucular Kurulu'nun 21 Aralık 1965 günü düzenlediği ilk toplantıda Kavga adlı bir bülten çıkarılarak federasyonun amacı açıklandı:

“Kulübümüz toplumcu dünya görüşü çerçevesinde düşünme ve davranma yetisine sahip yüksek öğrenim gençlerinin; aralarındaki dayanışmaya, karşılıklı eğitime, iş ve eylem birliğine dayanan örgütüdür... Yalnız iktidara gelmeye yönelmek veya da iktidara gelme savaşı veren bir kuruluşu açıkça desteklemek, yani siyasete karışmak örgütümüzün amacı dışındadır.” (Alpat, 1998:125) denilerek belki de bağımsız bir öğrenci hareketi yaratma niyeti tüzüğe yansıtılıyordu.

Ancak ne var ki TİP içerisinde yukarıda kısaca bahsettiğimiz tartışmaların gelişmesine paralel olarak FKF' de bu tartışmaların çekim alanı içerisine giriyordu. Her yaptığı kurultayda katılan dernek sayısı da artmış, FKF giderek büyümüştür. 11 olan üye dernek sayısı 1. Kurultay'da 26'ya çıkmıştır. 2. Kurultay'da yaşanan tartışmalar ve birden çok adayın çıkması ilerideki yıllarda gençliği ayrılığı eşiğine kadar götürecekti. FKF yönetimi sokak gösterilerine sıcak bakmıyor, 'şiddet ortamını artıracak' ileri sürüyordu. FKF muhalefeti ise 'devrimcilerin görevinin düşmanın üstüne üstüne gitmeyi bilmek olduğunu, faşizm gelir diye harekete geçmemenin faşizme teslim olmak anlamına geleceğini' vurgulayarak, daha militan bir mücadele çizgisinin izlenmesi gerektiği üzerinde duruyordu.

“FKF merkezi, TİP içindeki tartışmalarda TİP merkezine yakın isimlerden oluşuyordu. Muhalefette ise genel hatlarıyla Deniz Gezmiş, Mahir Çayan, Yusuf Küpeli, Doğu Perinçek ve arkadaşları bulunuyordu. Eylem çizgisi noktasında başlayan tartışmalar bir süre sonra Millî Demokratik Devrim ile Sosyalist Devrim (TİP) taraftarları arasında anlaşmazlıkların ayyuka çıkmasına yol açtı. 2. Kurultay'ın sonucu, Doğu Perinçek' in Başkan seçilmesi idi. Doğu Perinçek MDD görüşüne sahipti ve Başkan olur olmaz FKF' yi, Mihri Belli'nin Türk Solu dergisinde yaptığı çağrı ile kurulan DEV-GÜÇ oluşumuna dahil etmeye koyuldu. Kısa bir süre sonra da FKF, DEV-GÜÇ' e dahil olduğunu duyurdu. Bu noktadan sonra FKF' de TİP' in etkisi sürekli azalmaya başladı. Bu durum da elbette TİP yönetiminin hoşuna gitmiyordu. TİP' in etkisi ile FKF Genel

Kurulu'nda yapılan bir güven oylaması ile öncelikle Doğu Perinçek ve ekibi yönetimden uzaklaştırıldı. Derhal DEV-GÜÇ' ten ayrıldı. İşte TİP' in yeniden hakim olma çabalarının olduğu bu dönemde öğrenci gençlik hareketini daha sonraları silahlı eylemlere yöneltecek ideolojik ayrışmaların başladığı dönem de bu dönem oldu. En başta Deniz Gezmiş ve arkadaşları FKF 'nin eylem çizgisini eleştirerek Devrimci Öğrenci Birliği'ni (DÖB) kurdu. FKF 3. Kurultay'ında TİP' li yönetim yeniden tasfiye edilerek başkanlığa Yusuf Küpeli seçildi ve kamuoyuna FKF' nin, MDD çizgisini benimsediğini açıkça deklare etti” (Alpat, 1998:155).

FKF, MDD çizgisine geri dönünce doğal olarak Deniz Gezmiş öncülüğündeki Devrimci Öğrenci Birliği grubu da tekrar FKF' ye katılmış ve daha şiddet yanlısı bir siyaset ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni dönem aynı zamanda sonradan THKP-C' nin çekirdek kadrolarını oluşturacak olan Mahir Çayan ve arkadaşlarının gençlik hareketlerinde önemli bir yer edinmeye başladıkları bir dönem olmuştur.

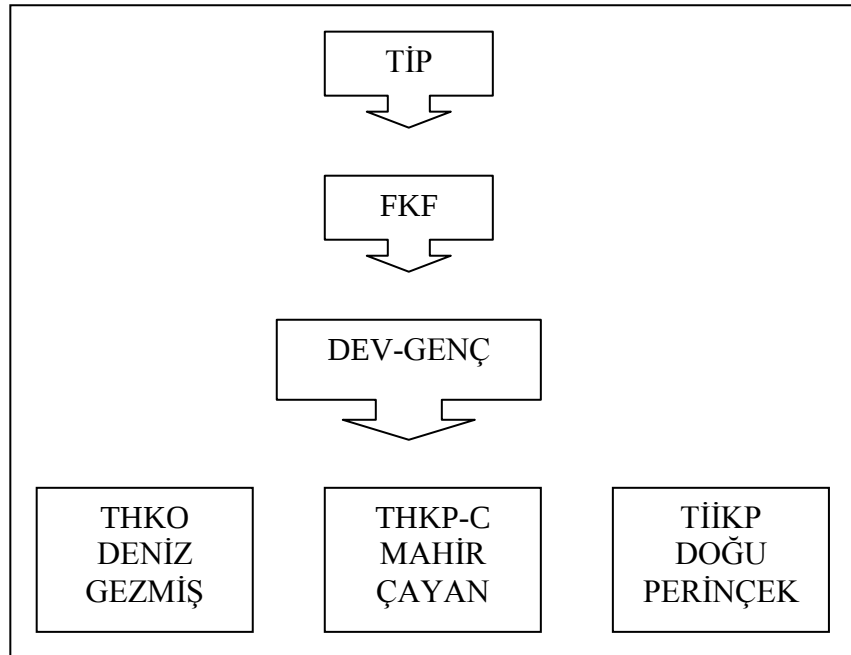
FKF 4. Kurultayı 9-10 Ekim 1969'da toplandı.

“TİP' de 1966'dan beri sürdürdükleri mücadeleyle birlik ve iç bütünlüklerinin pekiştiği bilinen ve üç yıl boyunca sürekli olarak kazandıkları başarılarla örgütlü bir ifade kazandırabilecekleri yandaşları kadar karşıtlarınca da beklenen ‘Milli Demokratik Devrimciler’ ya da kendilerine verdikleri sıfatla “proleter devrimciler” bu kurultaydaki tartışmalardan yeni bir bölünme ile çıkmışlardır. Gerçi ‘Türk Solu’ ve ‘Aydınlık’ dergilerindeki kimi ‘Milli Demokratik Devrim’ yorumları arasında farklar bulunduğu ve siyasal mücadelenin yürütülme tarzına yaklaşımların ‘anarşist eğilimlere’ karşı ‘pasifizm’ gibi terimlerle adlandırılıyor olmasının bir gerilim yarattığı bilinmiyor değildi ama, buradan başlayacak tartışmaların sosyalist harekette kalıcı ve sürekli bir bölünmenin başlangıcı olabileceğini kamplaşmanın sözcülerinin bile önceden görmüş olabildikleri söylenemezdi”.³⁴

³⁴ Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi; s.2139

Sonuç olarak, FKF 4. Kurultay'ında yeni bir isimle ortaya çıkıyordu. Devrimci Gençlik Dernekleri Federasyonu (DEV-GENÇ). Daha sonraları yaşanan kopmaların ana kaynağı olacak örgüt Dev-Genç'ti.

Dev-Genç bir anlamda illegalite kadrolarının ideolojik olarak beslendiği bir örgüttür. Dev-Genç'i 1980'lere yaklaşıldığında sıkça sözü edilen 50 kadar fraksiyonun kaynağı niteliğinde olan örgüt olarak da değerlendirmek mümkündür. Ancak en belli başlı üç ekol aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Bu üç örgüt içerisinde gerek ideolojik nedenlerle ve gerekse de liderlik kavgaları nedeniyle birçok ayrılımlar ve kopuşlar yaşanmıştır. Ayrıca Kürt sosyalist hareketi de yine bu dönemdeki ayrışmalarda kendini tanımlamaya başlamıştır:

Şekil 1 Türkiye’ de 1968 yılı sonrası öğrenci-gençlik hareketinin temel fraksiyonları

Yeni dönemin bir başka dikkat çeken yanı da, genel olarak MDD’ci olarak bilinen çevrenin kimi farklılıklar yaşamaya başlamasıdır. Doğu Perinçek ve Mahir Çayan, farklı MDD yorumları ve Türkiye Devriminin izleyeceği yol konusunda farklılıklarını açıkça dile getirmişlerdir. Bu tartışmalar aslında FKF içinde başlayıp biten tartışmalar değildir. İşin asıl kaynağı Türk solu içinde başlayan tartışmalardır. İşte bu yüzden bir sosyal hareket olarak öğrenci gençlik hareketlerinin ‘büyüklerden öğrenme’ biçimde kavramlaştırdığımız sosyalleşme süreci Türkiye sosyalist hareketi ile doğrudan bağlantılıdır.

THKO³⁵ ve THKP/C³⁶ geleneklerinden kendini ‘devrimci-demokrat’ olarak sunan çok sayıda hareket doğdu. Süreç içinde Sovyet-Çin bölünmesinde doğrudan taraf olmayan ‘Devrimci Yol’ ve ‘Kurtuluş’ hareketleri öne çıkmış, kitleselleşmişlerdir. THKO kökenli ‘Halkın Kurtuluşu’ hareketi de ‘Arnavutluk Emek Partisi’ çizgisine yakın kitlesel bir devrimci-demokrat hareket haline gelmiştir. Perinçek liderliğindeki hareket Türkiye İşçi Köylü Partisi (TİİKP) adıyla yasal bir parti halini alacaktır ve MDD’ci gençlik dinamiklerini körükleyen, ama erken bir evrede bu kesimler üstünde etkisini yitiren Mihri Belli ise ‘Türkiye Emekçi Partisi’ni (TEP) kurmuştur.

Bunların arasında silahlı mücadeleye en yakın örgütlenme ise THKP/C olmuştur kuşkusuz. Birçok bürokrat ve yabancı ordu mensubunun kaçırılması eylemine karışan bu örgütle ilgili Ertuğrul Kürkçü şunları söylemektedir:

“THKP-C ile ilgili olarak varılabilecek en yanıltıcı yargılardan biri, onu büründüğü görünümlerinden biriyle, salt “askeri” bir aparat, bir “gerilla örgütü” olarak görmek olur. Tersine, eylemlerini çevreleyen trajedi halesinin berisine

³⁵ THKO’nun temelleri Deniz Gezmiş’in kurduğu DÖB’den (Devrimci Öğrenci Birliği) gelmektedir. Bu nedenle DÖB yerine THKO ya vurgu yapmayı tercih ettik.

³⁶ Deniz gezmiş liderliğindeki Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu ve Mahir Çayan önderliğindeki Türkiye Halkının Kurtuluşu Parti Cephe örgütleri dönemin en büyük 2 yasadışı örgütüdür. Ancak söylem düzleminde halk tabanında da büyük yankı uyandırmışlardır. 1972 yılından sonra zayıflayarak farklı kollara ayrılmışlardır.

serinkanlılıkla bakıldığında THKP-C'nin faaliyetinde en büyük başarısızlığının gerillacılığın “altın kural”ını uygulamakta ortaya çıktığı görülür: THKP-C ‘vur’muş ama ‘kaç’amamıştır” (Kürkçü, 2002:28).

Devrimci-demokrat hareketler, solun üstüne kışkırtıldığı ileri sürülen sağ örgütlenmeye karşı savunma ve direniş çizgisi geliştirdiklerini ifade ediyorlardı. Gençlik ve yoksul kentli veya taşralı yığınlar arasında yaygınlaşmışlardır.

DİSK liderliği 12 Mart'ın çıkışında atılım yapan TKP ile karşılıklı bir beslenme ilişkisi içine girmiştir. Sendikal olanaklarla da buluşan TKP güçlü ve yaygın bir sınıf hareketini yönlendirmeye çalışmıştır. TKP aynı zamanda gençlik içinde de güç kazanmıştır.

İdeolojik planda süren bu genel sosyalist çizgilerdeki tartışmalara gençlerin kurdukları örgütlülükle işgaller, boykotlar, protestolar eylemlerle dolu bir konjonktüre neden olmuştur. Bu noktada değinilmeden geçilemeyecek olan bir başka konu da dönemin Adalet Partisi hükümetinin öğrenci gençlik hareketini denetlemeye yönelik yaklaşımlarıdır. Gençlik hareketlerine polisin tutumu bu dönemde çok serttir. Dönem içinden bir öğrencinin belirttiği gibi (bkz. Ek-2) “Anayasaya uygun ama yasalara aykırı” yıllardır. Zira bu dönemde öğrencilerin kendilerini savunmak için kullandıkları en önemli unsur 1961 Anayasasının korunmasıdır.

Sol kesimin iddia ettiği bir başka konu da önceleri Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve sonradan Milliyetçi Hareket Partisi adını alan MHP sempatzanı ülkücü gençlerin ‘komünist tehdidine’ karşı komando kamplarında yetiştirilmiş olduğu iddiasıdır. Ayrıca bu iddianın doğruluğunu belirtir şekilde 12 Mart 1971’in ardından ülkücü gençlerin devlete ‘hizmetleri’ Askerî Mahkemelerde

de tutanaklara geçirilerek övülmüştür. Bu konuda Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 Numaralı Askerî Mahkemesi'nin 1972-89 esas sayılı dosyada şöyle denilmektedir: “Ülkücülerle, aşırı solcuların çatışması ve çarpışmaları, ideolojik görüş farkından gelmektedir. Aşırı solcular, düzeni değiştirmek için ihtilalin ön safhasını teşkil eden anarşik ortam yaratmak maksadıyla fiil ve eylem yapmakta ve hadise yaratmaktadırlar. Ülkücüler bunların karşısında gayelerinin tahakkukuna mani olmaya çalışmaktadırlar. Vaki fiil ve eylemlere karşı çıkan yine bu ülkücülerdir”(Mumcu, 1979:284).

Mahkeme tutanaklarında böyle bir ifadenin yer alması, devletin tarafsızlığına hukuksal açıdan gölge düşürmektedir. İşte bu aleni tavır ve sertleşen şiddet ortamı özellikle 1971 sonrası sol siyasal akımlar 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin meşru ortamını hazırlayan başlıca sebeplerdendir denebilir. Bu anlamda özellikle bu son 9 yıllık dönem (1971-1980) manipülasyonlara ve propagandalara açık bir dönem olmuştur. Bu nedenle, önceleri yukarda da bahsettiğimiz gibi entelektüel boyutu çok fazla olan sol siyasal hareketler, özellikle 1970'lerin sonlarına doğru salt şiddet ortamına bürünmüştür. Bir görüşmecimiz de bu kırılma noktasını şöyle açıklıyor: “...Derin ilişkiler açısından 5 mart 1971 Kırıkhan olayları önemlidir. Bu olaylar Çorum ve Maraş olaylarının ana rahmidir. Özel Harp Dairesinin ve Kontrgerilla Faaliyetlerinin ilkidir bu olaylar” (Bkz. Ek-2). Buradan da anlaşılacağı üzere dönemin sol görüşlü öğrencileri genel olarak derin ilişkilerin dönemin siyasal hareketlerini 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine sürüklediği yönündedir. Bu konuda sağ görüşlü gençler ise genel olarak ‘sol’un SSCB etkisi altında ülkenin bir sömürge olmasına yönelik “bölücü” hareketler içerisinde olduklarına yöneliktir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

1960-1980 arası dünyada ve Türkiye’de ortaya çıkan en önemli somut unsur “1968” öğrenci eylemleri gibi görünmektedir. Bu bağlamda çalışmamız boyunca anlatmaya çalıştığımız toplumsal/siyasal hareketlerin ilk patlama noktası da bu hareketlerdir. Buradan çıkarılabilecek bir başka sonuç da bu toplumsal hareketlerin temelde “öğrenci” kökenli olduğu dolayısıyla entelektüel ve düşünsel kaygılı olduğudur.

Çalışmamız boyunca üzerinde durduğumuz kitlesel hareketler, özellikle belirgin ideolojilerden ve bu ideolojilerin temsilcilerinden bir şekilde etkilenmektedir. Örneğin sol hareket içerisinde Marx, Lenin, Mao gibi ideolojik yönlendiricilerin her ülkede olduğu gibi Türkiye’de de değişik temsilcileri ortaya çıkmaktadır. Zaten esas olarak ideolojik grupların kendilerindeki entelektüel birlikleri gibi yöntemsel ayrılıkları da, bu temsilcilerin farklı yorumlamalarından ileri gelmektedir. Çulhaoğlu (1998:56) bu konuda herkesin kendi “Marx”ı, kendi “Mao”su ve kendine göre bir Türkiye tasavvuru olduğunu söylemektedir.

İdeolojik kaynaklardan yayılan fikirlerin kitleselleşmesi ya da kitlelere yayılması aşamasında ise en önemli faktör, siyasal konjonktürel yapılardır. Birçok bölümde yer verdiğimiz üzere ‘refah’, ‘toplumsal adalet’, ‘eşitlik’, ‘özgürlük’, ‘vatanseverlik’, ‘dini sorumluluk’ gibi kavramlar, belli siyasal konjonktürel ortamlarda çokça kullanılmakta ve değişik kitlesel gruplar tarafından kendi kanaatlerince var olan düzensiz ortama çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. İşte tam da bu nedenledir ki, kitlesel ideolojik ayrılıklar, kitlesel siyasal hareketleri ve kitlesel çatışmaları da beraberinde getirmektedir. Bu ideolojilerin öğrenilmesi aşamasında ise okullar, arkadaş çevresi ve siyasi örgütler ön plana çıkmaktadır (Turan, 2009:62). Yaptığımız görüşmelerde verilen çeşitli cevaplar da bunu desteklemektedir. Bunlardan bir kaçını örnek vermek gerekirse: “...Annem ve babam TİP’li oldukları için evden

öğrendim...”(bkz Ek-1), “lise yıllarından başlayarak, üniversite de dahil olmak üzere hep sol gruplar içinde yer aldım...” (bkz. Ek-2), “bir akraba/arkadaşımın önerisiyle bir parti toplantısına katılarak başlayan bir süreçle..” (bkz. Ek-3) şeklindedir.

Türkiye’de 1960’lı yıllardaki ekonomik ve siyasal istikrarsızlık ortamında sol hareket, –dünyadaki benzerlerinden de etkilenecek- yükselişe geçmiş ve belirgin bir kitlesel destek kazanmıştır. Bunun temelinde, özellikle ‘değişimci’ söylemler, özgürlük ve eşitlik arayışı yatmaktadır. Siyasal ideolojik bir birleştirici unsur olarak ‘devrimci’ olarak ifade edilen hareket, özellikle dünyadaki sosyalist hareketlerden ve bu bağlamda sosyalist yazın ve teorilerden çokça etkilenmiş ve kendi liderlerini yaratmıştır. Ancak kendi yazını oluşturamamıştır. Bu konuda Hilav (1993:83) 1967 yılına kadar Türk toplumunu Marksist açıdan inceleyen tek bir eser bile olmadığını vurgulamaktadır.

Katılımcıları için, yeni bir toplumsal-siyasal düzen olarak görünen ve sosyal adalete vurgu yapan sosyalist hareketin Türkiye’de TKP, TİP, Yön hareketi ya da MDD gibi farklı akımlara bölünmesinin nedeni ise, entelektüel farklılıktan çok yöntemsel sıkıntılardır. Bu yöntemsel sıkıntılar, bu grupların var olmasını istedikleri yeni düzenin “nasıl” olması gerektiğine ve mevcut düzeni hangi yöntemlerle değiştirecekleri üzerinedir.

Devlet ise bu dönemde tüm dünyadaki örnekleriyle paralel olarak sol hareketleri baskı altına almaya çalışarak ve ‘devrimci’ sıfatlı sol hareket yayıldıkça daha da sertleşerek süreci idare etmiştir. Aslında 1960-1980 döneminde Türkiye’de siyasal hareketlerin büyümesi ve hızlanmasında devletin de katkısı vardır (Sarıbay, 1998:45). Gerek askeri müdahaleler ya da muhtıralarla, gerekse hükümet uygulamalarıyla, zaten ‘ezildikleri’ kanaatini taşıyan kitleler daha da siyasallaşmış ve kısmen de olsa bunun karşısında

manipülatif olarak çatışmayı destekleyen kesimlerin etkisi altında kalmıştır. Tabii ki dönemin “çift kutuplu” siyasal ortamı da bu anlamda etkili olmuştur. Dolaylı yönden de olsa siyasal ortama dışarıdan etkisi söz konusudur. Dönemin siyasal ortamına dair bir soruya verilen şu cevap açıklayıcı olmaktadır:”...Dünyada olan 2 farklı sistemin gereği idi” (bkz. Ek-5).

Bu çerçevede politize olmuş gençlik hareketlerinin katkısıyla “şiddet” içerikli çatışmalar başlamış ve bu noktada askeri müdahalelerin meşru zemini hazırlanmıştır.

Yine de siyasal konjonktürel süreç içerisinde görünen odur ki, ‘sol’ fikir liderlerinden sempatizanlarına kadar her fraksiyonuyla, az ya da çok bir entelektüel birikim oluşmuş ve yurt genelinde gerek sağ, gerekse sol kesimde Türkiye çapında bir farkındalık ve sorumluluk ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Hareketin samimiyetiyle ilgili bir görüşmemizde şu cevabı almamız da tesadüf değildir: “ tabii ki ana hat samimiydi. Eminim. Kendimden ve çevremden dolayı bunun böyle olduğunu biliyorum. En başta yönlendirme olsa bile ideallerin gücü bu yönlendirmeleri aşmıştır diye düşünüyorum. Ancak hareketin etki alanının giderek genişliyor olması, sistem efendilerini rahatsız ettiğinden her alanda önlem almalarına yol açmıştır” (bkz. Ek-3). Görünen o ki devleti yönetenlere olan güvensizlik bu hareketlerin temelini oluşturan ana unsurlardan biri olmuştur. Bu bağlamda var olan siyasal hareketler temelde “yönetici” lere karşı bir tepkidir (Yurtsever, 2008:133).

Şunu da belirtmek gerekir ki bahsettiğimiz dönem içerisinde sol siyasal hareketler çok temel entelektüel kaynaklardan, entelektüel ideolojik liderlerden ve çok çeşitli görüşlerden etkilenmiştir. Her ne kadar başta kendiliğinden ortaya çıkmış gibi görünse de, Türkiye’de bu hareketleri doğrudan ya da dolaylı olarak yönlendirmiş birçok entelektüel, aydın, kanaat önderi ve siyasi lider olmuştur. Ancak bahsettiğimiz siyasal hareketlerin gelişmesinin en

önemli kaynağını son kertede ‘gençlik’ denilen kesimin kendi ‘bilinçlenme’ süreçleri³⁷ ve kendi kanaatlerince var olan kötü düzene karşı tepki göstermeleri oluşturmuştur. Gençlerin kendilerini ait hissettikleri ideolojik gruplar da aydın gruplarının etkisini ortaya koymaktadır. Birkaç örnek vermek gerekirse: “daha ziyade Aydınlık sosyalist dergi –Kırmızı Aydınlık- grubuna daha yakın sayılırım” (bkz. Ek-1), “Enternasyonalist, Bilimsel sosyalizm, sosyalist devrimci” (bkz. Ek-3) gibi cevaplar gençlerin hepsinin ayrı bir ideolojik çevreye ait hissettiklerini fakat temelde sorunlarının aynı olduğuna işaret edebilir.

Araştırmada satır aralarında bahsetmekle yetindiğimiz ‘mekanlar’ da bu hareketlerin entelektüel ve ideolojik boyutu açısından önem arz etmektedir. Özellikle geçmişte ‘halkevleri’ gibi, bahsettiğimiz dönem içerisindeki gençlik kolları binaları, parti binaları, okul kantinleri ve hatta kahvehaneler başlıca mekanlar olarak göze çarpmaktadır. Emin Turan (2009:36) şu ifadeyi kullanmaktadır: “okullar, dernekler ve kimi kahveler ideolojik tartışma mekanlarıydı. Bazen düelloya benzer tartışmalar da olurdu. Taraflar lokale, konuyu ilgilendiren kitaplarla gelirler, en çok zamanı da bu kitaplarda sayfa aramak ve alıntı aktarmakla geçerdi”.

Yer verdiğimiz tarihi verilerden, gözlemlerimizden ve dönem hareketlerine katılmış insanlarla yaptığımız görüşmelerden çıkan sonuç 1960-1980 döneminde, Türkiye’de sol siyasal hareketlerin entelektüel kaynaklarının, karşıt hareketlerinkine kıyasla daha fazla ve karmaşık olduğudur. Bu da verilen cevapların her birinin farklı ideoloji fraksiyonlara referans vermesinden anlaşılabilir.³⁸

³⁷ Burada kastettiğimiz bilinçlenme herhangi bir olumlama ya da olumsuzlama içermemektedir.

³⁸ Bahsedilen görüşmeler çalışmamızın sonunda ekli bulunmakta olup, çalışma boyunca yer yer alıntılara da yer verilmiştir.

Araştırmamızın başlarında 4 temel soru cümlemiz olduğunu belirtmiştik. Bu bağlamda ifade etmek gerekirse: Türkiye’de 1960-1980 döneminde ortaya çıkan sol siyasal hareketler, araştırma içinde yer verdiğimiz TİP, YÖN, MDD gibi akımlar aracılığıyla ve üzerinde durduğumuz birçok basın yayın organı gibi kitle iletişim unsurlarıyla entelektüel bir temel kazanmış görünmektedir. Lakin görüşmelerimizde özellikle sorduğumuz 10. Soruya verilen cevapların da bir özeti olarak bu durumun değiştiği söylenebilir. 1968 hareketiyle başlayan entelektüel ortam daha sonra çeşitli sebeplerle salt şiddet ortamına bürünmüş ve entelektüel kaygısını kaybetmiştir denebilir.

Entelektüel kaynaklar olarak tespit ettiğimiz çeşitli dergilerin ve Mihri Belli, Doğan Avcıoğlu, Behice Boran gibi simge şahsiyetlerin gerçekten de kitleler üzerinde etkin ve yönlendirici oldukları söylenebilir. Lakin burada “entelektüel kaynaklar”dan kasıt sadece belirgin aydın isimler değil, dönem içerisinde ortaya çıkan düşünsel faaliyetler bütünüdür. Döneme ait yazınsal ve sözel ürünler bunun bir kanıtı olarak hala ortadadır. Zaten görüşmelerden çıkan sonuç da entelektüel kaygılar perspektifinde ortaya çıkan bir siyasal hareket sürecinin varlığına işaret etmektedir.

Türkiye’de 1960-1980 dönemi siyasal hareketleri daha önce de belirttiğimiz gibi çeşitli ideoloji grupların yazınsal ve eylemsel faaliyetleri aracılığıyla ve çeşitli politik hassasiyetler aracılığıyla halk tabanına yayılmıştır. Bu bağlamda yöneticilere olan güvensizlik ön plana çıkmaktadır. Özellikle üniversitelerde başlayan bu süreç sonraları sendikalar ve öğrenciler yoluyla işçilere, oradan ailelere ve en sonunda da lise ve ortaokulla kadar genç kuşaklara da yansımış ve tüm toplumu ilgilendiren bir hal almıştır. Bu durumun bir sonucu olarak da gerekli aktarım ve karşılıklı anlayışın ortadan kalktığı bu dönemde şiddet olaylarının da çok küçük yaşlardaki gençlere kadar sıçradığı söylenebilir.

Son olarak Türkiye’de 1960-1980 dönemindeki sol siyasal hareketlerin, özellikle Marksist-Leninist ideolojiler aracılığıyla dünyadaki benzerlerinden etkilendiğini ve küresel bir siyasal hareketler zincirinin bir parçasını oluşturduğunu söyleyebiliriz. Türkiye’deki sol siyasal hareketlerin, genel olarak kendi söylemleriyle “devrimci” bir çizgide olduklarını ve dünyadaki benzerlerinden farklı olarak, çeşitli hakların kazanılmasından ziyade bütün bir sistemi tersyüz etmeyi hedeflediklerini kaydetmek yanlış bir tespit olmayacaktır. Bu bağlamda da dünyadaki benzerlerinden farklılaşarak orijinal bir hal almış ve kendine has bir tarihsel olgu haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Akşin, Sina (1996). *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Aktay, N. (1993). *Sendika Hakkı*. Ankara: Kamu-İş Yay..
- Alpat, İnönü (1998). *Popüler Türk Solu Sözlüğü*. Ankara: Mayıs Yayınları.
- Althusser, Louis (1994). *İdeoloji Ve Devletin İdeolojik Aygıtları* (Mahmut Özışık, Yusuf Alp çev.). İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Altıparmak, A. (2001). *Türk Sendikacılığında Güven Bunalımı*. Ankara: İsmat Yayıncılık.
- Aren, Sadun (1993). *TİP Olayı 1961-1971*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Atılğan, Gökhan (2002). *Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar Yön Devrim Hareketi*. İstanbul: TÜSTAV Araştırma Dizisi.
- Avcıoğlu, Doğan (1962). *Anlamak İstemediğimiz 27 Mayıs*. Yön Dergisi, 23 Mayıs 1962, s. 3, İstanbul.
- Avcıoğlu, Doğan (1964). *Milliyetçilere Sesleniş*, Yön Dergisi, 25 Eylül 1964, sayı 78, İstanbul.
- Avcıoğlu, Doğan (2006). *Yön Ve Devrim Yazıları: Atatürkçülük, Milliyetçilik, Sosyalizm*. İstanbul:İleri Yayınları.
- Bayhan, Vehbi (1997). *Üniversite Gençliğinde Anomi Ve Yabancılaşma*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Boratav, Korkut (1988). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bottomore, Tom (1997). *Seçkinler Ve Toplum* (Erol Mutlu çev.). Ankara: Gündoğan yayınları.

- Çayan, Mahir (1996). *Teorik Yazılar*. İstanbul: Gökkuşuğu Yayınları.
- Çetik, M. ve Akkaya, Y. (1999). *Türkiye’de Endüstri İlişkileri*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay..
- Çulhaoğlu, Metin (1998). *İdeolojiler Alanı ve Türkiye Örneği*. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı, Öteki Yayınevi.
- Delican, M. (1995) *Sanayileşmenin Endüstri İlişkilerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, Ömer, Acar, Mustafa (2002). *Sosyal Bilimler Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Demirhan, Pertev (1943). *Türk Milletinin İstikbali*. İstanbul: Ankara Kitabevi.
- DİSK (1975). 5. *Dönem Çalışma Raporu (1973-1975)*. İstanbul: DİSK.
- DİSK (1977). 6. *Genel Kurul Çalışma Raporu*. İstanbul: DİSK.
- DİSK (1980). 7. *Genel Kurul Çalışma Raporu*. İstanbul: DİSK.
- Edgell, Stephen (1998). *Sınıf* (Didem Özyiğit çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Ekin, N. (1989). *Endüstri İlişkileri*. İstanbul: İşletme Fakültesi Yay..
- Ertan, Temuçin Faik (1994). *Kadrocular ve Kadro Hareketi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay..
- Gladwin, Maree (1999). *Çağdaş Toplumsal Hareketlerin Teorisi ve Siyaseti*. Ege Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 23(7), İzmir, s. 29-40.
- Gökalp, Ziya (2007). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Gramsci, Antonio (1967). *Aydınlar Ve Toplum*. (V. Günyol, F. Edgü ve B.Onaran çev.). İstanbul: Çan yayınları.
- Gramsci, Antonio (1971) *Selections From the Prison Notebooks*, Lawrence and Wishart, London.

Gramsci, Antonio (1978) *Political Writings II*, Lawrence and Wishart, London.

Gramsci, Antonio (1986). *Hapishane Defterleri*. (A. Cemgil Çev.). İstanbul: Belge Yayınları.

Güngör, Erol (1993). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar*. İstanbul: Ötüken Yay..

Güngör, F. (1996). *İşçi Hareketleri*. Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi, Cilt I. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yay., ss.103-130.

Hale, William (1996). *Türkiye’de Ordu ve Siyaset*. (Ahmet Fethi çev.). İstanbul: Hil yayınları.

Hilav, Selahattin (1993). *Felsefe Yazıları*. İstanbul: YKY yayınları.

Kabacalı, Alpay (1992). *Türkiye’de Gençlik Hareketleri*. İstanbul: Altın Kitaplar.

Kessler, Gerhard (1985). *Sosyolojiye Başlangıç*. (Z. Fahri Fındıkoğlu çev.). İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yay..

Keyder, Çağlar (1989). *Türkiye’de Devlet Ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Kıvılcımlı , Hikmet (1994). *Günlük Anılar*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.

Kıvılcımlı, Hikmet (1995). *Sosyalist Gazetesi Yazıları*. İstanbul: Diyalektik Yayınları.

Kızılçelik, Sezgin, Erjem, Yaşar (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

Kongar, Emre (1998). *Türk Toplum Bilimcileri-2*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kongar, Emre (2000). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Koray, M. (1994). *Değişen Koşullarda Sendikacılık: Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye*. İstanbul: Promat Basım Yay..

Küçük, Yalçın (1987). *Türkiye Üzerine Tezler*. Ankara: Tekin yayınevi.

Kürkçü, Ertuğrul (2002) *CHE'nin Çağrısını Ciddiye Almak...*, Praksis Dergisi, sf. 3-30, sayı:6, İstanbul.

Lavabre, Marie Claire (1998) *Sokakta Ve Duvarda 1968*. Ankara: Öteki Yayınevi.

Lipset, Seymour Martin (1986). *Siyasal İnsan*. (Mete Tunçay Çev.). Ankara: Teori Yayınları.

Lundberg A. George (1970). *Sosyoloji*. (Özer Ozankaya Çev.). Ankara: Ayyıldız Matbaası.

Mardin, Şerif (1976). *İdeoloji*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.

Melucci, Alberto (1991). *Toplumsal Hareketler Ve Gündelik Yaşamın Demokratikleştirilmesi*. Birikim dergisi, sayı:24, İstanbul, Nisan,1991.

Meriç, Cemil (1999). *Bu Ülke*. İstanbul: İletişim Yay..

Mumcu, Uğur (1979). *Bir Pulsuz Dilekçe*. Ankara: Tekin yayınevi.

Özbay, Haluk, Öztürk, Emine (1995). *Gençlik*, Cep Üniversitesi. İstanbul: İletişim Yayınevi.

Özdemir, Hikmet (1995). *Çağdaş Türkiye Tarihi*. Cilt 4, İstanbul: Cem Yayınevi.

Özipek, Berat Bekir (2004). *Muhafazakarlık: Akıl, Toplum, Siyaset*. Ankara: Liberte yayınları.

Özkök, Ertuğrul (1985). *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*. Ankara: Tan Yayınları.

- Pakulski, Jan (2007). Toplumsal Hareketler Ve Sınıf: Marksist Paradigmanın Çöküşü. (Mustafa Kemal Coşkun çev.). *Fark/Kimlik Sınıf* içinde, Der. Hayriye Erbaş, sf. 31-71, Ankara: EOS Yayınevi.
- PETROL-İŞ (2000) 50. Yılında Petrol-İş 1950–2000. Petrol İş Yayınları, İstanbul.
- Sarıbay, Ali Yaşar (1998). *Siyasal Sosyoloji*. İstanbul: Der Yayınları.
- Savran, Sungur (1992). *Türkiye’de Sınıf Mücadeleleri*. İstanbul: Kardelen Yay..
- Sayın, Önal (1999). *İdeoloji*. Sosyoloji Dergisi, Ege Üniversitesi Ed. Fak. Yay., İzmir, Sayı:7.
- Sorel, Georges (2002). *Şiddet Üzerine Düşünceler*. (Anahid Hazaryan çev.). Ankara: Epos yayınları.
- Sosyalizm Ve Toplumsal Mücadeleler Ansiklopedisi (1988) Cilt 7, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Swingewood, Alan (1996). *Kitle Kültürü Efsanesi*. (Aykut Kansu çev.). Ankara: Bilim ve sanat yayınları.
- Taylan, Turgut (1984). *Capital And The State in Contemporary Turkey*, Khamsin, s:11, sf:5-45.
- Tezcan, Mahmut (1994). *Gençlik Sosyolojisi Yazıları*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Toçoğlu, E. (1994). *Türk Sendikacılığı ve Yapısal Değişmeler*. “I. Ulusal Endüstri İlişkileri Kongresi”, Kamu İş Yay., ss.156-167, Ankara.
- Turan, Emin (2009). *Dipnot*. İstanbul: Bileşim matbaası.
- Turhan, Talat (1995). *Marmara Brifingi Devletin Gözüyle Sol Ve Sağ Örgütler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.

- Türkdoğan, Orhan (1997). *Sosyal Hareketlerin Sosyolojisi*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık.
- Türkeş, Mustafa (1999). *Ulusçu Sol Bir Akım: Kadro Hareketi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Türkiye Sendikacılık Ansiklopedisi (1998). Cilt II, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayını, s. 239–240, İstanbul.
- Ünsal, Artun (2002). *Türkiye İşçi Partisi (1961-1971)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yılmaz, Mehmet (1991). *THKP/Cephe Eleştirisi*. Ankara: Sentez Yayınları.
- Yurtsever, Haluk (2008). *Yükseliş Ve Düşüş: Türkiye Solu 1960-1980*. İstanbul: Yordam kitapçılık.

EKLER(Görüşmeler)

EK-1

1. Mesleğiniz nedir?

Kimya Yüksek mühendisiyim. ODTÜ Kamu yönetimi ve siyaset biliminde master yaptım. Türkiye’de 1960-70 dönemi TİP,MDD ve YÖN dış politikası çerçevesi bir master. 2005. Ama 68liyim... Kitap olarak da basıldı. “Solun merceğinden dış politika” Daktylos’tan çıktı...

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

1968de Hacettepe Üniversitesi Fen ve Mühendislik fakültesinde Kimya mühendisliği bölümünde okudum. Sosyalist Fikir Kulübü Yönetim Kurulu üyesiydim. Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu’nda yattım 1972’de..

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Daha ziyade Aydınlık sosyalist dergi -Kırmızı Aydınlık- grubuna daha yakın sayılırım.

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

12 Mart askeri cunta dönemi öncesi ve sonrasında aktif olarak öğrenci hareketi içinde bulundum. Daha sonra 12 Eylülde bir tutuklama olmadı ama cunta karşıtı eylemlerde ve özellikle yabancı basına çevirmenlik işlerinde çalıştım.

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

Olmadım.

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye’deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

Bugünle karşılaştırılırsa, söz konusu dönem, gerek öğrenci eylemlilikleri ve gerekse emekçi kesimlerin eylemlilikleri açısından çok daha aktif, çok daha cesur ve çok daha karşı koyma ve tepki gösterme konusunda yoğun bir dönemdi. Elbette, bu özellikleri nedeniyle de, en büyük tasfiye hareketleri bu iki dönemde meydana geldi. Bu büyük baskı döneminin sonuçları, sessizlik ve korku toplumu diye tanımlayabileceğim bugünün toplumu ile alınmakta..

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Öğrenci örgütleri, sendikalar ve bir ölçüde kaynak olması bakımından TİP denilebilir. Elbette YÖN hareketi ve MDD hareketleri de özellikle 12 Mart döneminde toplumsal açıdan öğrenci eylemlerinde etkili idiler. 12 Eylülde temel olarak THKPC den türeyen Dev Yol başı çekmekteydi sendikaların dışında..

8. 1960–1980 dönemi Türkiye’inde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Entelektüel bir boyut vardı elbette ama özellikle öğrenciler - üniversite öğrencileri- halkla ilişki kurabilmek - grevler ve toprak işgalleri - ve ona ters gelmeyecek dış görüntüye de dikkat ederek -giyim kuşam..v.s.- bu toplumsal kalkışmalarda ve

hareketlerde olabildiğince yönlendirici olmaya çalıştılar ve bir ölçüde de bunu başardılar.

Bunun dışında memur ve işçi eylemliliklerinde sendikaların rolleri önemlidir.

Buralarda da danışman olarak çalışan eski 12 Mart sanıkları ve 12 Eylülde DevYol çalışanlarının etkisi önemlidir.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

Benim durumum biraz farklı. Annem ve babam TİPlî oldukları için evden öğrendim.

Sonra Sol yayınları ve diğer yayınlar...

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

“Samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketi” çok daha doğru bir tanım...

EK-2

1. Mesleğiniz nedir?

E yayınevi genel koordinatörü

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

Disk e bağlı Kimya-İş sendikası genel sekreterdim.

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Sol kanattaydım. Kendimi sosyalist-komünist olarak da tanımlayabilirim.

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

Evet. 1961-1965 yılları arasında kendimi işçi partili olarak gördüm. Daha sonraki zamanda da bugüne kadar kendimi bir sosyalist, bir komünist olarak gördüm ve o süreçlere dahil olarak kendimi yetiştirerek gittim. Zaten daha lise yıllarındayken bir taraftan amelelik ve işçilik de yapıyordum. Fethiyeli olduğum için tomruk işçiliği yaptım ve daha sonraları fabrika işçiliğine de dönüştü bu. Üstelik o dönemde orman işçileri sigortasız çalıştırıldığı için sigortasızdım. Bizden sonraki dönemde sigortalı çalışmaya başladı onlar.

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

1967 de İstanbul Üniversitesi felsefe bölümüne yazılmaya geldiğimde öncelikle FKF genel sekreterliğine gittim ve öyle başladı serüvenim. Bir dönem edebiyat fakültesinde FKF sekreterliği de yaptım. O dönemde okurken bir yandan da bir ilaç firmasında çalışıyordum. Zaten orada da işçileri örgütlemek için çalışıyordum. Kadın işçilerin çoğunlukta olduğu bir yerdi. Kadın işçiler fazla mesai yapamadıkları için işçi alımı olacağını duyduk ve o şekilde oraya başvurdum. Beraber işe alındığımı 150 arkadaşımı da Kimya-İş sendikası adına örgütledim ve ilk sendikal hareketim de burasıdır.

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye'deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

Bence bu süreç bir adım daha geriye gidersek 27 Mayıs sonrası süreçte Türkiye'nin genel değişiminin bir sonucudur. Bugün birçoklarının beğenmediği ya da eleştirdiği 61 anayasası Türkiye'de çok şeyi değiştirmiş ve çok şeyin önünü açmıştır. Bunu da en iyi o güne kadar baskı altında tutulmuş sosyalist kesim görmüştür. Örneğin işçi sınıfının kendi yaptığı bir anayasa olmamasına rağmen bundan en çok işçi sınıfı yararlanmıştır. Çünkü Türkiye tarihinde ilk kez o anayasanın 46 ve 47. maddeleri toplu sözleşme ve grev hakkı getiriyordu. Bu anayasa bir referandumla kabul edildi ve arkasından yapılması gereken bir iş kalmıştı. Faşist 141-142. maddelerin kaldırılması gibi yasa değişiklikleri. Yani anayasaya uygun yasa değişiklikleri... Hatta Mehmet Ali Aybar bunu söylediği için tutuklanmıştı ama bunlar yapılmadı. Bu Türkiye'de bir kırılma noktasıdır. Eğer bu değişiklikler yapılmış olsaydı Türkiye'de bir çok fikir ayrılığının ve tartışmanın önüne geçilecekti ve belki de sonrasındaki koalisyonlar ve kamplaşmalar olmayacaktı. Sonuçta özellikle 1965 yılında Süleyman Demirel ve Adalet Partisinin tek başına iktidarıyla beraber anayasaya karşı bir hareket başladı. Ve bana göre Türkiye'de 1965 ile 1971 arası ayrı bir dönem olmuştur. TİP'in anayasa savunusu ve kendi oy potansiyelini aşarak gündemi oluşturması ve karşında anayasaya karşı bir iktidar vardı. Özetle “Anayasaya uygun, ama yasalara aykırı” yıllardı.

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Türkiye'de özellikle 61 anayasasının getirdiği hakları savunmak ve 70 lerden sonra başlayan siyasal olarak karışık ortam hareketin temel nedenlerindendi. Özellikle Sovyet sosyalizminden etkilenen gençlik hareketleri tüm ülkede önce işçilere oradan da tüm topluma yayıldı.

8. 1960–1980 dönemi Türkiye'sinde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

TÖS ve İLK-SEN hareketi halkın içine girmek açısından önemli. Başlangıçta bir aydın-entelektüel hareketiyken daha sonra aydınlar arasındaki MDD ve sosyalist hareket arasında tartışmalar olmuştur. “Nasıl bir sol?” tartışması kademe kademe halk tabanına da yayılmıştır. TÖS 70 li yıllardan sonra dağılmaya başlamış bu süreçte DİSK ise kendisini koruyabilmiştir. Özellikle gençlik hareketi DİSK gibi işçi ya da bir diğer anlamda halk hareketini büyük oranda etkilemiştir.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

Lise yıllarımdan başlayarak üniversitede dahil olmak üzere hep sol gruplar içerisinde yer aldım. Bunun dışında zaten birçok kurumda işçilik deneyimim de işçilerle birlikte harekete katılmama yardımcı oldu. Ayrıca üniversite yıllarımda İstanbul Üniversitesi Edebiyat fakültesi FKF sekreterliği gibi önemli görevlerde de bulundum.

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Manipülatif süreç 75-76 dan sonra başladı. 12 Mart darbecileri istenileni vermedi ve sol hareket yükseldi. İçeri giren DEV-GENÇ ve TÖS üyelerinden dışarı çıkanlar yayıldı. Burada önemli bir nokta da söz konusu. Keşke 1968 kuşağı 1978 kuşağına bağlantı kurarken kendi tartışmalarını kapatabilselerdi. O dönemde kendi tartışmalarını yürütmekten örnek ve toparlayıcı olamadılar. 70 li yıllarda CHP' nin yükselişi solda partileşme yarattı. 1977 1 Mayıs'ı ise kırılma noktası oldu. Derin ilişkiler açısından 5 Mart 1971 Kırıkhan olayları önemlidir. Bu olaylar Çorum ve Maraş olaylarının ana rahmidir. Özel Harp Dairesinin ve Kontrgerilla faaliyetlerinin ilkidir bu olaylar.

EK-3

1. Mesleğiniz nedir?

Kamu Çalışanı

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

Öğrenci...79..80 Kamu Çalışanı

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Enternasyonalist....Bilimsel Sosyalizm....Sosyalist Devrimci

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

Okul ve Mahalle örgütlenmeleri...antifaşist eylemler

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

1977'den itibaren T.İ.P. ve Genç Öncü

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye'deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

Ulusal Bağımsızlıkçı, Antifaşist ve Antikapitalist,... Sosyalist Devrimi ve/veya demokratik halk devrimini gerçekleştirmeyi amaçlayan işçi sınıfı ve öğrenci gençliğin devrimci mücadelesi ve enternasyonalist dayanışmanın etkili olduğu bir dönem

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Ezilmişlik ve sömürünün Marksist-Leninist öngörüyle sona ereceği düşüncesi/ütopyası

8. 1960–1980 dönemi Türkiye'sinde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Devrimler yüzyılının gerçekliği ile Marksizmin temasının ortaya koyduğu entelektüel bir boyuttan sözedilebilir. Ancak ülkemizde sözün yazıdan daha etkili olduğunu kabul ederek bu boyutun düşük olduğu söylenebilir. Halk tabanına kısmen yayılmasının nedeni sömürü kavramının ana tema olması ve bunu halkın içselleştirerek kurtuluşun mümkün olacağı inancının yerleşmesi/yerleştirilmesi denilebilir.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

Bir akraba/arkadaşımın ısrarlı önerisiyle bir parti toplantısına katılarak başlayan bir süreçle.

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Tabii ki ana hat samimiydi. Eminim..kendimden ve çevremden dolayı bunun böyle olduğunu biliyorum. En başta yönlendirme olsa bile ideallerin gücü bu yönlendirmeleri aşmıştır diye düşünüyorum. Ancak hareketin etki alanının giderek genişliyor olması,

sistem efendilerini rahatsız ettiğinden her alanda önlem almalarına yol açmıştır. Bu durum sol içi fikir ayrılıklarıyla da birleşince hareketlerin önemli bir bölümünün manipölasyonlara son derece açık hale geldiği söylenebilir.

EK-4

1. Mesleğiniz nedir?

Öğretmen

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

Öğrenci

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Sosyalist

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

Evet katıldım

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

TİP ve Genç Öncü

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye’deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

68 rüzgarının devam eden ve belli bir sonuca ulaşmasını hedefleyen bir hareketlilikti.

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Toplumsal olaylar yönlendiriyordu.

8. 1960–1980 dönemi Türkiye’sinde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel olduğunu söyleyemeyiz. Genellikle yönetici konumunda olanların entelektüel olduğunu söyleyebiliriz. Halk tabanına yayılmadı çünkü çalışmalar yeterli olmadı. Karşıt görüşten olan kişiler daha hızlı örgütlendi ve halka daha kolay ulaştı.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

Okuyarak, görerek ve dinleyerek...

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Manipülatif olduğu konusunda söylenenlerin hepsi hikaye hi biri gerek değil. Samimi ve özverili bir hareketti fakat 12 eylül karşısında direnecek kadar örgütlü bir hareket değildi.

EK-5

1. Mesleğiniz nedir?

Elektrik teknikeri

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

İşçi-sendikacı

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Sol kanat Sosyalist

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

Evet sendika ve parti üyesi veya yöneticisi olarak katıldım.

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

Evet. 2. T.İ.P 1975 Kurucu üyesi

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye'deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

İşçi köylü genlik ve emekçi kesimlerin örgütlenme düzeyi yüksekti.Mücadele de oldukça keskindi.Ulusal sorun pek gündemde yoktu.Sınıf ve kitle mücadelesi sürüyordu.Sol oldukça parçalı kendi arasında kavgalı idi.

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Solda: Siyasi parti ve sendika ile gençlik örgütleri Sağda ise İşveren örgütleri ve hükümetler yönlendirdi.

8. 1960–1980 dönemi Türkiye'sinde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Pek söylenemez günümüzde de Bu entellektüel düzey düşük.Bir adım atıp devrimci olan birçok kesimler vardı.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

T.İ.P vasıtasıyla

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Hayır Dünyada olan 2 Farklı sistemin gereği idi.

EK-6

1. Mesleğiniz nedir?

Emekli

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

Öğrenci

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Bağımsız

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

TİP ile birlikte siyasal hareketlere fiili olarak katıldım.

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

Türkiye İşçi Partisi. evde ağabeylerimin sohbetleri ve onları dinlememle başladım.

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye’deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

Sol hareket çok kitleseldi fakat çok parçalı haldeydi

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Kitlelerin ana yönlendiricisi yükselen sol hareket, işçi ve köylü hareketiydi.

8. 1960–1980 dönemi Türkiye’inde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Entellektüel tabanı vardı. marksist klasikler kolay ulaşılır hale gelmişti bunun halk tabanına yayılması TİP'in kendi örgütleri tarafından yapıldı. Sosyalist devrimci gençlik yaz tatillerinde melekelerine döndükleri zaman kendi illerinde bu yayılmayı sağlıyordu.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

15 yaşındayken evdeki abilerimin sayesinde ve TİP'in yapmış olduğu eğitim seminerlerinde öğrendim

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Bu dönemin manipülatif bir süreç olduğuna inanmıyorum ve buna örnek olarak ta TİP in sendikacılar tarafından kurulmasını gösterebilirim. Bu dönem kendiliğinden gelişen bir süreçti

EK-7

1. Mesleğiniz nedir?

İletişimci

2. 1968–1980 döneminde tam olarak hangi statüdeydiniz? (öğrenci,gazeteci, akademisyen vb.)

O dönemde öğrenci

3. Bahsedilen dönem itibariyle kendinizi hangi siyasi kanada ait olarak tanımlayabilirsiniz?

Sosyalist

4. 1960- 1980 döneminin siyasal hareketlere fiili olarak katıldığınızı söyleyebilir misiniz?

1978’den itibaren fiilen katıldım.

5. Bu dönemde herhangi bir ideolojik gruba üye oldunuz mu? Hangisi ve Nasıl?

‘Genç Öncü’ grubundanım. Bu grup TİP’e ait. Genç Öncü ile tanışmam ise üniversite aracılığı ile oldu

6. 1960 -1980 döneminde Türkiye’deki siyasal hareketleri kendi açınızdan nasıl tanımlayabilirsiniz?

Çok parçalı fakat dinamik bir dönemdi.

7. Bu dönemde siyasal hareketlere fiili olarak katılan kitlelerin ana yönlendiricisi, sizce neydi?

Kitlelerin ana yönlendiricisi iyi bir gelecek ideali ve vaadiydi.

8. 1960–1980 dönemi Türkiye’inde varolan fiili siyasal hareketliliğin tamamen entelektüel bir tabana oturduğu söylenebilir mi? Eğer entelektüel bir boyuttan söz edilebiliyorsa bunun halk tabanına nasıl yayıldığını anlatabilir misiniz?

Bu dönem entelektüel bir tabana sahipti çünkü çok iyi tartışmalar yapıldı. Halk tabanına yapılmadı. Bu halkın düşünsel düzeyi ile ilgiliydi.

9. Benimsediğiniz siyasi ideolojiyi hangi kaynaklardan öğrendiniz?

Benimsediğim ideolojiyi ilk olarak lise zamanındaki arkadaşlarımdan daha sonrada üniversitede Genç Öncü ve TİP’ten öğrendim.

10. Sizce bu dönemde ortaya çıkan hareketler, çeşitli çevrelerce yönlendirilen manipülatif bir süreç miydi? Yoksa kendiliğinden ortaya çıkan samimi ve hassas bir işçi/gençlik hareketimiydi?

Manipülatifliği konusunda bir bilgiye sahip değilim, ama samimiyetine inanıyorum.

